

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

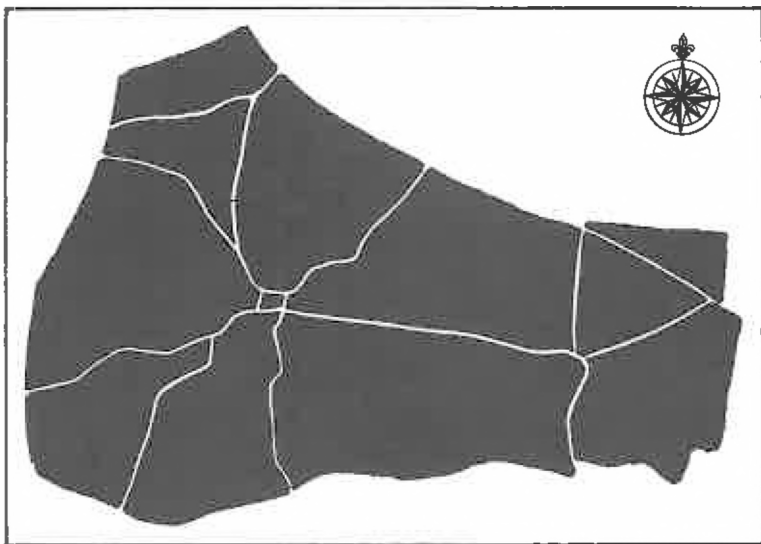
BØRGE FLYVHOLM

TRUE

- en landsbys historie

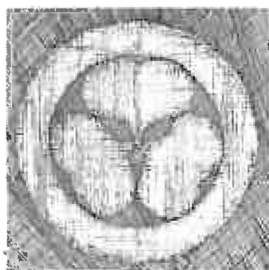

FORLAGET TRUE-LOVE

© Forlaget True-love 1984
Sats: Werks Fotosats ApS,
Trykt: Werks Offset, Århus
ISBN: 87-981574-1-8

Tegninger uden angivelser er udført af Børge Flyvholm.
Fotoarbejde udført af Kjeld Smed, Tange.

Bogen kan købes hos:
Forlaget True-love
Espenhøjvej 6, True,
8381 Mundelstrup.
Telefon (06) 24 27 14

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Forord	5
2. Indledning	7
Trues navn	7
Eggen	8
Landsbyerne Holmstrup, Todderup og Rætebøl	9
3. Oldtidsminder og fund	11
4. Landbrugs-, gård- og personhistorie	14
Navne i True	24
Udskiftningen	35
At bygge et hus	39
Engkærgård	42
Gårde i True	53
Fester - gilder, folketro og overtro	75
Fra de gamle tingbøger	97
Nye love	102
Fattigvæsenet	103
Landstingsmedlem Johannes Pedersen, Brabrand	105
Sognefogeder	109
5. True Kirke og præstegård	116
6. Brabrand Kirke	127
Brabrand præstegård og sognegård	130
Præster i Brabrand	131
Skjoldhøj Kirke og sognegård	132
7. Skolen og lærere i True	134
Skjoldhøjskolen	143
8. Produktion og erhvervsliv	146
Landsbysmeden	146
True Vandmølle	153
True Vindmølle	155
True Mejeri	156

Forsamlingshuset	158
Forretninger og værksteder i True	159
Teglværkerne	168
True telefoncentral og el	169
True Vandværk	170
Fryshuset	172
9. Krige	173
10. Foreninger i True	177
11. True efter 1950	185
12. Registre	194

1. FORORD

En landsbys og et sogns historie er også Danmarks-historie og en del af verdenshistorien. Der er en sammenhæng, mellem det der sker i det lille samfund, og den udvikling der foregår i den store verden. Således er Trues historie fra oldtiden til i dag en naturlig del af denne sammenhæng.

True har nu været sammenlagt med Brabrand sogn i henved 300 år, men med opførelsen af den ny kirke ved Holmstrupgård vil True igen blive etableret som et selvstændigt sogn, og det er som om »ringen nu er ved at blive sluttet«. Skjoldhøjkirken som navnet bliver på den nye kirke skal stå færdig i 1984.

Til udarbejdelsen af denne bog er der hentet meget stof, fra de 7 bøger lokalhistorikeren August F. Schmidt har samlet i Brabrand og Årslev sognes historie.

Jeg vil her bringe en tak, til alle de der har hjulpet mig med at samle materiale sammen til bogen, og en speciel tak til de der har givet økonomisk støtte til udgivelsen af den.

»True - en landsbys historie« er udgivet på grundlag af tilskud fra:

True Beboerforening
Skjoldhøjparkens Grundejerforening
Bilka, Tilst
Provinsbanken i Bilka, Tilst
Vognmand Leo Sørensen, True
Aarhus Amt landøkonomiske selskab

2. INDLEDNING

True er den nordligste del af Brabrand sogn i Hasle herred, Århus amt. True by, der er placeret cirka midt i det gamle sogn, ligger 9 km vest for Århus i retning mod Viborg, og 3 km nord for Brabrand by. Byen er en typisk rundby, der har bestået af mellem 15 og 20 gårde.

I middelalderen og til kort efter reformationen (1536) var True et selvstændigt sogn. Af en opmåling og taksering af landets jord, der blev lavet for at skaffe et godt beskatningsgrundlag, den såkaldte Chr. V's matrikel, 1688, kan det ses, at True sogn var større end både Brabrand og Årslev sogne.

Man ved ikke noget bestemt om, hvornår byen er anlagt, men den menes at kunne henlægges til den senere oldtid, måske den ældre middelalder, altså tiden omkring 400-600 e.Kr.

Betingelserne for at anlægge en landsby her var tilstede, nemlig ler, vand og naturligvis noget godt landbrugsjord. Midt i byen, lidt vest for skolen, har der været en udmærket lergrav, og vandet kunne hentes i Voldbæk, som løber tæt syd for True by. Byen er anlagt på et højdedrag i tilpas afstand fra Brabrand og Årslev i dalen.

Trues navn

Landsbynavnet True, der udtales ('tru-), har hidtil af sprogforskere ikke været muligt at tolke. Der findes to andre landsbyer med samme navn, i enen ved Mariager/Hobro, ellers

kendes navnet ikke fra andre steder i Skandinavien. Den ældste originalform af navnet er fra 1439 Thruwæ, i 1427 staves det Thrwæ, og før den tid findes navnet stavet Thrug hæ. Navnet kan komme fra det gammeldanske Thrug ha eller Thrug hi, der har samme rod som det oldnordiske Thruga, der betyder snesko, hvilket det gamle sogns udstrækning på sin vis godt kan minde lidt om. En anden mulighed skulle være en grammatisk vekselform af det oldhøjtyske ord druh, druch, der betyder fælde til dyrefangst. Der findes endnu et forslag til navnets tolkning, den står anført i bog nr.1 »Aarhus gennem Tiderne«, her menes det, at navnet er sammensat af to led, forledet kunne være kvindenavnet Thrud eller Thrudæ og efterledet høj. Denne tolkning med høj som efterled kunne efter byens placering udmærket være rigtig, men det skal understreges, at de nævnte fortolkninger er ret usikre og hypotetiske.

Eggen

Den højslette, byen ligger på, er et typisk morænelandskab. Efter den sidste istid, Kvartærtiden for ca. 10-tusinde år siden, hvor isen trak sig ret hurtigt tilbage, efterlod den sig en svagt bølgende højslette, dækket af frugtbart moræneler. Et af de højeste punkter på sletten ligger her i eggen, det er Grydhøj med en højde på 79 meter, den ligger lidt nord for True by.

Dalstrøget, der går omkring True på tre sider, er Eldalen, hvori Voldbæk løber. Det er udformet af et mindre smeltevandsløb. Starten af det findes ved Brendstrup og kan herfra følges oven Holmstrupgård syd om True og øst om Lyngby fortsættende op til Yderup, hvor det går sammen med Egå-Borumdalen.

Landsbyerne Holmstrup, Todderup og Rætebøl

Af de lokale landsbyer, der har en gammel tilknytning til True er der følgende: Holmstrup, Todderup og Rætebøl.

De to første navne er begge af den type, der kaldes torp-byer. Det middelalderlige ord »torp« er i tidens løb ændret til de endelser, der i dag er på mange bynavne, såsom »trup«, »drup«, »rup« og »strup«. Torp-byerne er anlagt i tiden efter år 800 og hører således til det yngre navnelag.

I det 8.-10.århundrede skete der en samfundsmæssig ændring, idet befolkningen fra at være et krigerfolk (vikinger) forvandlede sig til et mere fastboende og fredeligt bondefolk.

Byerne blev anlagt af mænd, der drog ud fra de gamle landsbyer. Folketallets vækst er en forudsætning for anlæggelsen af det store antal torp-byer, som findes i Danmark. Hyppigst er det et personnavn, der findes i torp-byernes forled. Endelsen betyder »skare« eller »flok«, idet torp-byerne oprindeligt er blevet anlagt i udmarkerne af en skare trælle, der arbejdede under ledelse af en »bryde«, en slags formand, tit en frigiven træl. Et medlem af et sådant sjak kaldtes en »tørper«, hvilket senere blev til »tølper«. Torperne udførte det største arbejde med at rydde land, der har fundet sted i Danmarks historie. De personnavne, der findes i torp-navnene er fra vikingetiden eller den tidlige middelalder.

Holmstrup (1204 Holmstorp). Mandsnavnet Holmær (oldn. Holmr) indgår sandsynligvis i forledet, hvis ikke navnet er afledt af holmen, hvorpå gården er opført. I markbogen fra 1683 findes under Brabrands østligste fald stedbetegnelsen »De fald offuen for Holsterup March«. Formen Holsterup er i overensstemmelse med den gamle stedlige udtale af Holmstrup.

Todderup (ca. 1300 er det stavet Tobbæthorp) er en nedlagt landsby, der ikke eksisterede i 1683, idet den da ikke er nævnt i markbogen. Jorden blev delt mellem Tilst og True sogne.

Oprindeligt ejedes Todderup af domkapitlet i Århus. Navnet eksisterer stadig i området omkring Viborgvej, som danner skel mellem de to sogne.

Todderup har enten mandsnavnet Todde eller Tobbe til forled. Tobbe er rimeligvis dannet af Torbjørn, senere Torben. 1664 har vi formen Thobdrup, som forudsætter Tobbe.

Rætebøl er en forsvundet lille middelalderby, hvis navn blev genoptaget, da en bebyggelse mellem True og Årslev fik navn i 1947.

I starten af 1300-tallet er navnet stavet Ræthæbøl og Rætæbolæ. Forledet er muligvis et personnavn, men det er uvist hvilket. Efterledet kan være det gammeldanske »bøli«, der betyder leje for mennesker eller dyr, bolig, gård.

3. OLDTIDSMINDER OG FUND

I stenalderen nåede saltvandet i en nu forsvundet fjord omtrent ind til området, hvor Skibby nu ligger. Den landehævning, der startede i stenalderen og endnu varer ved, har forårsaget, at fjorden nu er væk, og i stedet har vi den store Århusdal, hvor der tilbage er nogle enge og åløb, og den store sø ved Brabrand.

Efterhånden som fjorden trak sig tilbage, kan man af de arkæologiske fund se, hvordan stenaldermennesket er flyttet med den tilbageviggende strand. Rester af køkkenmøddinger og fund af påbegyndte og færdige stenredskaber, der er gjort og gøres den dag i dag, fortæller os, at befolkningstætheden her har været forholdsvis stor.

På et kort over egnen her, udarbejdet af Nationalmuseet, ses de steder, hvor der er fundet gravhøje og oldsager i og omkring True. Den mest betydningsfulde af disse gravhøje var en langdysse fra yngre stenalder (1500-3000 år f.Kr.) med 3 kamre, beliggende nordvest for True by (matr. nr. 10b). Den lå i retning øst-vest, var ca. 38 meter lang og ca. 16 meter bred og var helt omsat med sten. Da den første nørrejydske bane fra Århus til Randers blev bygget i 1861, brugte man stenene fra denne langdysse til en overkørsel, og 10 år senere blev den fuldstændig sløjfet. Ærgerligt nok at den er væk, det kunne være flot med så stort et gravmonument fra oldtiden på den vestre side af Munkevejen. Det kan være denne langdysse, den ivrige udgraver oberst Høegh Guldberg sigter til, når han

i et brev til Nationalmuseet af 12.05. 1822 fortæller om et »offersted« på True Mark: »En dæksten 15 alen i omkreds, hvilende midt på en med store sten langagtig omsat plads. Under dækstenen 2 flintdolke, 6 økser, 1 ravperle. Dækstenen vendte N-S, pladsen Ø-V. To mindre offersteder åbnedes samme dag; begge ligedan indrettede som den første, men uden videre oldsager; begge var tidligere åbnede.«

En anden gravhøj, også udgravet af Høegh Guldberg, indeholdt en jættestue med 2 bag hinanden liggende kamre, forbundet med en gang, der var ca. 5 alen lang og 1 1/4 - 2 alen bred i retning N-S. Inderste kammer bestod af 4 bæresten, og så vidt det kunne ses, havde det andet kammer også 4 bæresten men ingen dæksten. Kammerets bund var stenlagt. Der blev fundet en del flintdolke og en lerkrukke.

En nu overpløjet stor høj (Kokrøgel) på matr. nr. 6a har måske rummet denne jættestue. Vi har altså her rester fra oldtidens gravanlæg. Man har i enkelte jættestuer fundet skeletræster af over 100 personer. Der stødes til stadighed på mange sten i omkredsen af Kokrøgel. I 1976 blev der her fundet en smukt forarbejdet stenøkse.

I et fund fra jernalderen, ved langdyssen på matr. nr. 10b, blev der frembragt en urne, der foruden brændte ben indeholdt nogle brudstykker af broncebånd, det længste stykke 4,5 cm langt, en broncefibula bestående af en midterring, omgivet af 4 flade skiver med indridsede koncentriske kredse, nålen manglede dog, og på bagsiden var der spor af rust. Den måler 5 cm i diameter.

Lidt syd for True, på venstre side af vejen til Brabrand, skal der over for True Søndergård, matr. nr. 17a, i marken lidt under jordoverfladen findes et brolagt område.

Fra sognefogedgården, matr. nr. 7a, er der til Nationalmuseet indsendt nogle lerkarskår, der kom frem i 1904 under

pløjningen. På Selkærgård matr. nr. 8a findes der en mindre samling af lerskår og flinteredskaber, der er fundet gennem årene. En del af gårdens fund er videregivet til Moesgård Museum.

På hjørnet hvor Opkærvej løber sammen med Munkevejen matr. nr. 2b er der stadig spor af en gammel rundhøj. På nabogrunden, matr. nr. 2c, Munkevejen 4, fandt Svend Malling i starten af 70'erne et huggeredskab fra stenalderen, en kegleformet spidstilhugget sten med håndgreb.

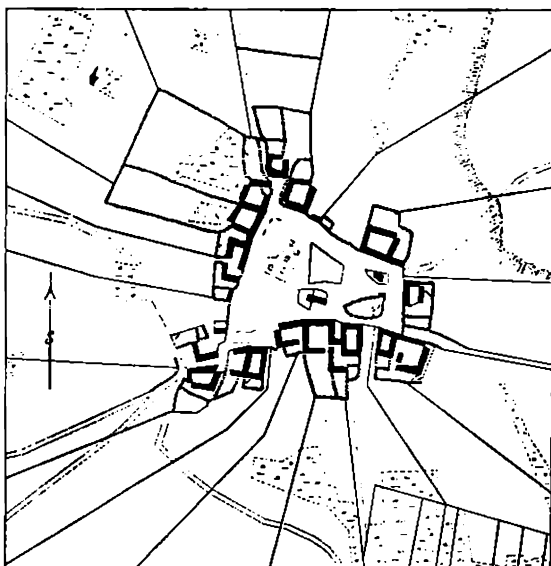
Fundene her og alle andre steder i Danmark er i dag en rig kilde til forståelse af, hvordan vore forfædre har levet igennem stenalder, bronzealder og jernalder, fra tiden, da isen trak sig tilbage og landet blev beboeligt og frem til den tid, man med et lidt forkert udtryk kalder »den historiske tid«.

4. LANDBRUGS-, GÅRD- OG PERSONHISTORIE

I indledningen er det nævnt, at True er anlagt omkring 400-600 år e.Kr., men den kan være noget ældre, idet en del af de korte navneformer anses for at være meget gamle.

De danske landbyer opstod samtidig med og på grund af agerbrugets indførelse i yngre stenalder, ca. 2500 år f.Kr.. Landsbyen har holdt sig som den dominerende bebyggelsesform op gennem oldtid og middelalder til vore dage, hovedsagelig ens overalt i landet, med undtagelse af egne med ringere jord, f.eks. i midt- og vestjylland, hvor enkeltgårde var fremherskende. De forskellige udseender, landsbyerne har, skyldes i mange tilfælde de stedlige forhold. Nogle er mere eller mindre tilfældige sammenhobninger af gårde, andre er anlagt omkring et gadekær som rundby, og atter andre ligger langs med en gammel færdselsåre, som langby, former, som er kendt helt tilbage i oldtiden.

True er en rundby, der næsten i form og udstrækning har holdt sig helt op til i dag. Den er anlagt omkring et gadekær og sikkert også et gudehov, der har ligget der, hvor kirken senere blev bygget, og hvor nu skolen er placeret. Det var ofte sådan i gammel tid, at kirkerne blev bygget på indviet jord, selv om man på samme sted tidligere havde dyrket Odin, Thor eller en af de andre nordiske guder. Inden for bebyggelsen, på det såkaldte »forte« (gadejord), var lergraven også beliggende.

True. Landsbyplan 1:10000. Kopi af original i kort, målt 1783 af Torm.

Gadekæret eller branddammen, som det er benævnt på et kort fra 1871, udgjorde et areal på 3510 kvadrat-alen, hvilket svarer til 1382 m². Vanddybden var ikke særlig stor og i meget tørre somre, kunne kæret således være helt udtørret. I sådanne tilfælde blev pladsen undertiden brugt som gøglerplads, hvor omrejsende artister og teltholdere »slog pælene op« og underholdt de gode folk i True. Om vinteren blev gadekæret brugt som en udmærket skøjtebane. Gadekæret var beliggende der, hvor der nu er have foran Damgården, matr. nr. 10. Det forsvandt i 1924-25, hvor det blev drænet væk og fyldt op. I dag findes der en lille branddam beliggende ved Opkærvej, det er det gamle Engkær, som også tidligere blev brugt som branddam.

Det at leve og arbejde sammen i fællesskab - det sociale instinkt - er fælles menneskelig, og altså en af de grundlæggende

forudsætninger for alle vore landsbyer. Den gensidige hjælp har været en selvfølge inden for det lille sluttede samfund. Fællesskabet omfattede såvel dyrkning af jorden som hjælp ved husbygning og barsel, sygdom, uheld med kvæget, ildebrand og andre alvorlige hændelser.

*True gadekær med gårdene Enghave, Engkær og Opkærgård
1912.*

Den egentlige styring af landsbyen har formodentlig været foretaget af de ældste og mest erfarne bønder. Man ved, der var en vis social ulighed mellem de bønder, der havde husdyr og de, der ingen havde. De, der ikke selv havde besætning, har vel arbejdet for dem med de mange kreaturer og har taget del i andre ting, såsom slagtning, vævning og lignende. De har tillige arbejdet med forskellige håndværk, f.eks. tømring, smedning, pottemageri og stråtekning.

Fra gammel tid har ejendomsretten til jorden i sådanne småsamfund været en brugsret, der gjaldt så længe jorden

blev dyrket. Udnyttede man på denne måde naturen ved sine hænders værk, erhvervede man derved også retten til den, inden for de givne rammer. Hvor marker i områder, der lå fjernt fra landsbyen kun blev dyrket med års mellemrum, er det klart, at ejendomsretten var af forholdsvis forbigående karakter. Jo mere intensiv dyrkning, desto mere stabil blev samfundet, og jo fastere blev bonden knyttet til sin landsby. Disse forhold betød, at landsbyen næst efter slægten havde retten til jorden.

Om fordelingen af jorden til de enkelte gårde i middelalderen siger Jyske Lov af 1241, at landsbyens gårde skulle have deres agerlodder liggende i samme orden i hvert af bymarkens skifter (»åse« eller »fald«) som hovedtofterne lå i byen og udloddet i tilsvarende breddeforhold som disse. Rækkefølgen gik fra øst, syd, vest til nord - et solskifte system.

En gård og dens jord hed den gang »bol«. Det betyder egentlig bosted. På et tidspunkt i ældre middelalder ser det ud som om bolene inden for den enkelte landsby er blevet gjort lige store efter princippet om »jævngodhed«. Det har sikkert været et indre anliggende for bønderne og ikke noget påtvunget udefra. Statsmagten var endnu for svag til at foretage et så generelt indgreb.

Bønderne gjorde endnu på denne tid krigstjeneste for kongen. Der var mange uroligheder i landet og når der var tale om den offentlige folkeleding, havde alle at møde op. Det kunne være en stor byrde at skulle være væk fra landsbyen om sommeren, fordi jorden så ikke blev passet. Ledingordningen blev 1304 ophævet da adelen overtog landets forsvar. Adelen blev derfor i løbet af 1300 årene fritaget for skat, og efterhånden fik den også skattefrihed for sine fæstebønder, således at det kun var selvejerbønder, der betalte ejendoms-skatte.

Den kraftige opdeling af bymarken i åse og fald, og inden for disse i strimler af agre eller lodder, gjorde det umuligt for den enkelte bonde at dyrke sin jord som det passede ham. Han var nødt til at så og høste sit korn samtidigt med de andre.

Jorden blev brugt fortrinsvis i to- eller treskiftebrug. I toskiftebruget lå jorden lige mange år til kornavl og til græsning (det som også kaldtes fæfod eller fælled). Blev der lagt større vægt på kornavl, kunne man nøjes med en trediedel som fælled, det såkaldte treskiftebrug. Den dyrkningsform der blev brugt i True og iøvrigt det meste af Hasle herred var treskiftebruget.

I de urolige tider omkring år 1300 blev det svært for de selvstændige bønder at klare sig. Og med en landbrugskrise på samme tid, valgte mange at give sig i herremændenes værn, at blive »vornede«, man slap for at betale skat og blev samtidig beskyttet mod overfald. Til gengæld måtte de så yde herremanden »landgilde«, altså en anden form for skat. Sammen med landgildet skulle de også arbejde et bestemt antal dage om året (hoveriarbejde). Gårdene i True hørte under herremændene på henholdsvis Marselisborg og Lyngbygård.

Hoveriet var i de første 200 år ikke så væsentligt. Men fra sidste halvdel af 1500-årene, da hovedgårdsdriften bliver lagt om med større marker og bygninger, bliver det en stor belastning for hele landbruget. Der blev lavet flere forsøg på at få en hoveriafløsning, men vi skal helt frem til starten af vort århundrede, inden alt hoveri var afskaffet. I sidste halvdel af 1700-årene skete der en vis regulering og begrænsning af hoveriet for gårdmændene, men af husmændene kunne der derimod fortsat kræves ubegrænset hoveri, indtil en forordning af 27/5 1848 forbød fremtidige kontrakter herom.

Endnu en bestemmelse skulle begrænse bondens frihed.

Ved forordning af 4/2 1733 blev det påbudt, at bønderkarlene skulle forblive inden for det gods' område, hvor de var født, indtil de var 36 år. Stavnsbåndet. Det tjente det dobbelte formål at sikre godserne fæstere og billig arbejdskraft, og staten den tilgang af soldater der var brug for. Hermed var den danske bonde fuldstændig i godsejernes vold. Det var dem, der skulle sørge for, at det påbudte antal soldater var tilstede. Der var hermed overgivet dem en meget udstrakt magt, som ikke blot blev brugt, men også misbrugt. Det kunne ofte føre til økonomisk udbytning, idet de unge kunne få fripas mod at betale et større beløb til herremanden. I virkeligheden er det nok den mørkeste periode i bondestandens historie.

Omkring 1750 opstod der stærke interesser for at forbedre landbruget. Det var påvirkninger og ideer fra udlandet, der rejste en stærk uvilje mod de umenneskelige forhold, bonden levede under, først og fremmest stavnsbåndet, som følte nedværdigende i en tid, hvor en ny erkendelse af det enkelte menneskes ret som menneske begyndte at røre på sig ude i Europa. Stavnsbåndet blev efter kun 55 års virke ophævet i 1788.

Som tidligere nævnt var det de ældste og mest erfarne af bymændene, der ledede landsbyen. Ledelsen blev forestået af »oldermanden«, der betyder ældste mand. Han blev valgt af byens »grander« (d.v.s. gårdmænd) for et år ad gangen. Oldermanden skulle sammenkalde granderne til stævne, hvor de havde at opføre sig ordentligt, mens byens fælles sager blev drøftet. Det var ikke altid, det gik så ordentligt og fredeligt til, når Truefolkene var samlet til stævner eller gilder. Tingbøgerne kan oplyse om en del tilfælde af druk og slagsmål, specielt skulle smedegilderne have medført »ganske usædelige tilstande«. Oldermanden opbevarede byvedtægten og byhornet,

som han blæste i, når granderne skulle kaldes til stævne. Udeblev nogen uden gyldig grund, blev han noteret for sin forseelse og måtte betale en bøde. Nogle steder havde man en særlig videbog, hvori bøderne blev indført. Vide betyder straf. Ved bystævnerne blev bønderne betalt med et antal potter øl pr. mand, evt. en hel tønde, som man drak op i fællesskab. Det var noget der satte liv i forsamlingen, og tit fulgte der hidsige diskussioner og slagsmål efter et stævne. Ganske vist forbød en forordning fra 1618 bønderne at holde mere end tre gilder i sommerens løb og anvende bødepenge dertil. Og gilderne måtte ikke strække sig længere end en enkelt dag. Var der bødepenge tilovers, skulle de bruges til fællesarbejder som byens hegn, gærder og lignende. Danske Lov 1683 gik så vidt som til helt at forbyde, at bødepenge blev brugt til gilder og drik. Men bestemmelserne var lette at omgå, og blev på ingen måde overholdt.

I landsbyfællesskabets tid havde True en byhyrde, der passede byens kvæg i løsdrift. Ved smedens hus er der en sten, der blev kaldt »Hjøvrens Sten«, hvor hyrden sad og ventede på flokken, der, efter hans signal i et horn, blev drevet ud fra staldene hen til den aftalte plads i byen. Hvervet som byhyrde ophørte med udskiftningen af jorden, der skete i 1781, hvorved gårdene fik deres jord samlet i et stykke. Herefter blev det hyrdedrenge, der kom til at passe de enkelte gårdes kvæg. I True havde man også fælles tyr og orne, som blev passet på skift af gårdene.

Fra Brabrand findes der en landsbylov, der sikkert i stor udstrækning også har været gældende for True. Brabrand Bys Videbog er fra 1725. Det er et meget værdifuldt kulturhistorisk aktstykke, der opbevares i landsarkivet i Viborg. Den er indbundet i pergament, gennemtrukket med snore og forseglet med ridefoged på Marselisborg Anders Stærhs segl. Ho-

Enden af smedens hus og smedien.

vedparten af bestemmelserne er vedtægter om, hvor meget der skulle idømmes i straf for overtrædelse af god orden og skik. Loven giver et godt indtryk af livet i den gamle landsby.

De her gengivne eksempler er hentet fra »Danske Vider og Vedtægter II« (1909) s.289-299 ved Poul Bjerge og Thyge J. Söegaard. Med lidt umage kan man læse den noget snørklede og gammeldags skrivemåde.

Brabrand byes videbog

Forfatted anno 1725

Udi den hellige Trefoldighed navn er efterskrefne vide og vedtegt oprettet udi Brabrand bye herefter at holdes af menige mand, som nu er eller efter kommendis vorder. På det goed og tilbørlig orden og skik med alting i byen og uden byen holdes kand, Gud til ære, byen og dessen indbygere til endregtighed, nytte og gafn.

1. Først og for alting skal enhver søge kierken og Guds hus flitteligen både søndage, fastedage og bededage og holde sine tienneste folk til at giøre det samme under vedbørlig straf.

2. Voris børn, drenge og piger, skal vi holde udi skole her udi byen fra di er femb eller 6 år gammel, end til di udi deris børnelærdom, så vel som at læse og skrifve er*) tilbørlig forfremmet. Befindes nogen forsætlig mutvillig icke at vilde holde sine børn i skole, skal hand af skoleholderen og oldermanden angives for sognepræsten. Vil den mutvillige da ei efter præstens påmindelse sig bedre, da straxsen angives for voris høie øfrighed, at hand derfor kan blifve straffet. Og som voris formænd hafver ladet opsætte et skolehus anno 1685, som er fire stok laufhus. Samme hus er tillagt vore og voris efterkommere at niude og bruge til skolehus og findes opsat på byens grund, nemblig : der voris degen nu iboer; hvilke fornefte fire stok laufhus vi samtlige byemænd os til skolehus tilholder.

*) Der står og, men det skal være er.

3. Hvert år skal være en oldermænd, hvilket skal ret gå omkring byen, år efter anden. Negter nogen at være oldermænd, når det hannem tilfalder, bøde en sletdaler til vide og dog på tage sin bestilling, uden hand er gandske udøgtig, da hans naboe det uden undskyldning at påtage.

5. Gjør nogen oldermanden uliud i sin tale på stefne, bøde 1 skp. byg til vide, hver gang så sker. Desligeste hvilken af granderne, som icke self eller hans visse bud møder paa stefne, hver sinde stefne holdes fra st. Voldborgdag til Michaels dag, med mindre hand er udi lovlig forfald, bøde 1 skp. byg.

11. *Særdrift* må ingen hafve uden samtlige byemænds minde, under 1 mark til vide, hver gang så befindes.

12. Hvem som tiure sine bæster eller kiør i vangen, skal holde gode færdige tiure og tiure på sin egen gårds grund. Tiurer han på andens uden minde, bøde for hver tyrslag 4 sk. Mens tyrer hand i eng eller korn, bøde 1 mark og betale skaden derforuden, hvilket holdes fra dend 1. mai indtil aufre er opgifven.

17. Ingen gadehusmand, som ei jord i marken hafver, hafver noget fæmon på græs, uden hvis di af gårdmændenis jæfning for betaling nyder paa fælleden, hvorunder di aldellis intet må tiure i vangen, under 2 skp. byg til vide hver sinde.

26. Om nogen beskyldes på stefne for et eller andet, som der er sked, granderne til skade, og der ej hafves vidne til, da skal hand til tinge lovlig for sig og sine Folk fralegge sig det ved sin æed, om hand er uskyldig. Kand eller vil hand det ei gjøre, bøde der fore efter videbogen. Befindes at hand soer falskelig, straffis som en meneder.

38. Blifver nogen af granderne saa siuge, at di icke kand tilige med deris naboer fåe deris høe og korn indhøstet, da skal hver mand låne hannem en før hielp én dag. Sidder nogen ofverhørig, bøde 12 sk. til vide og dog skaffe hannem fornefnte hielp.

39. Når nogen dør, skal hver mand eller hans visse bud møde i gården eller huset, som liget er, og bære dend døde til sit leiersted. Forsømmer hand det uden lovlig forfald, bøde 1

skp. byg til vide.

Alle forskrefne articuler bepligter vi mennige Brabrand mænd og vore efterkommere uryggeligen at holde og efterleve fast og ubrødelig udi alle måder. Og til ydermere stadfæstelse hafver vi voris hænder samptlig underskrevet. Hernest ville vi samtligen aller ydmygst hafve ombedet, begge voris høie og nådige herskaber denne voris videbog med os til vitterlighed vilde behage at forseigle, underskrive og bekræfte.

Datum Brabrand den 21. martius anno 1725.

Navne i True

På den tid, da man havde »ager om ager«, fik hver ager sin benævnelse, en foranstaltning, der havde sine betydelige praktiske fordele, idet man så altid inden for bymændenes kreds vidste, hvilken ager i byvangen, der var tale om, når et marknavn blev nævnt i en eller anden forbindelse. Da markfællesskabet blev ophævet i årtierne omkring 1800, var det af mindre betydning at bevare alle markbestemmelserne, og derfor gik mange naturnavne efterhånden i glemme. De følgende navne og betegnelser er fra bind I i August F. Schmidt lokalhistorie, hvor han med udgangspunkt i markbogen fra 1683 har talt med folk på egnen om deres kendskab til de gamle navne. Han gør opmærksom på, at de fleste benævnelser ikke kendtes.

Fra True Bys Østervang var 1683 og senere disse navne:

Oep Kier og Ophoy:

Opkær (med langt o) findes nordøst for True, hvor True vandværk har ligget. En forhøjning hedder stadig Ophøj. Aabkærmose findes lige nord for True.

Runnis Bierg - Ronnisbjærg:

nordøst for True. Måske Rundesbjerg - den runde banke. Navnet kan muligvis sættes i forbindelse med lokaliteten, der i markbogen 1683 benævnes **Det faldet ofver Rondeknold**, nok det samme, som hos guiden 1875 benævnes **Rannisknold**. Da nævnes også **Raanæs Bakke**. Jfr. hermed **Raahøj** lige nord for Eldal. 1683 nævnes **Raahøj Wang**. Råhøj, der endnu er et kendt navn bag Eldalgård, har måske betydningen »Dyng, bunke, høj«, oldn. hroki og hrokr, eller Raa i betydningen »grænsepæl«, der passer godt med beliggenheden nær sognegrænsen.

Blakiers fald:

Findes på Pripgårdens mark. Dette gårdsnavn er nu glemt. Det stammer fra en tidligere ejer ved navn Søren Prip.

Ved Blaakier

Tyels Knold:

måske Tilst Knold. Herfra er der udsigt til Tilst.

Treden:

udtales tregen. Findes sydøst for True. Måske at træde (trædager) ?

Weyschel:

Vejskel, sammesteds som Treden. Vejskelsbakket findes endnu ved vejen til Holmstrupgård.

Schioldhøys Løche:

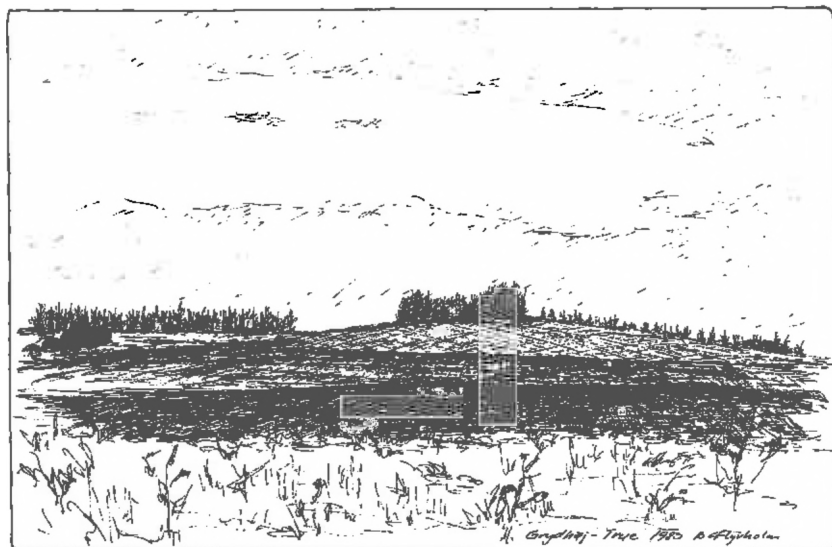
Skjoldhøw, en højning langt ude øst for True. Skjold: flad forhøjning.

Toutterne:
Tofterne

True Nørre Wang

Grydhøys fald:

Grydhøj findes nord for True 79 meter over havet. Kommunens højeste punkt! Forledet er enten at forklare som gryde eller sten, oldn. Grjot - Gryt - Gryd.

Grydhøj set fra Anelystvej.

Eist Koll:

Eiskold nord for Grydhøj efter True vindmølle til, Kold : træ-
løss bakke.

Opkiers fald:

tidligere eng, nu opdyrket.

Tre Tvons faldet:

tre-tjørn

Uhl grafs faldet:

ulvegravsfaldet.

Sandgrafsfaldet

Wester Wang

Hual Kiers fald:

et Hvolkjær kendes nordøst for True ved vejen til Tilst.

Boe Höus Agr

Boe Höus fald:

Bohøj (i stednavneudvalgets optegnelser) kendes endnu. Måske personnavnet Bo.

Wed Esken Vd til Yderup

Wester Boarer:

Baarer; agre udlagt til græs i omdriften.

Pugiens Hull:

Pugishul er den endnu kendte betegnelse på et areal vest for True. Puge : tudse.

Møgelbachies fald:

sydvest for True. Møgel: stor. I nutiden opfattes navnet som Møllebakken.

Quegis Bierg:

Qviksbjærg (Guiden 1879). Kviksbjærg sydvest for True ved Ryvejen og syd for Pugiskel. Kvegjord er lerblandet sand eller sandblandet ler.

Anhøys fald ofuer til Espen fald:

Aanhøj er en forlængelse mod vest af Espenhøj mellem True og Årslev. (hedder i dag Andhøj)

Lang Høys fald:

Langhøj, et endnu kendt navn syd for True og vest for Espenhøj. (Her tar A.F. Schmidt fejl, Langhøj ligger øst for Espenhøj).

Det lille fald

Preste Holmen:

Brabrand præstekald ejede i sin tid Engkærgård i True. Navnet har måske forbindelse hermed.

Koche Røgels faldet:

Kokrøgel er et endnu kendt bakkenavn sydvest for True. Kok: »En liden opstabled bunke, f.eks. en høbunke på marken«. Røgel en langagtig højning.

Beeland, Bieland:

Lidt sydvest for True, er stadig et kendt navn. Måske af bievante, eller hvor man bedede under markarbejdet.

Maae Blocker:

Maaen, sydøst for True. De gårde i True, der havde for lidt eng, fik hver et skifte i Maaen ved udskiftningen 1783. Maae,

Made : eng.

Toffte Agr

Den Anden Huald kierdtz fald:

Huald: Huol (?).

Agis Kiers Blocher:

Agiskær vest for True nær Bohøj, ageren ved kærret.

Bach Höus Ager - Bach Housfald

Sandhöysfaldet:

sydvest for True.

Baudals fald:

Bagdals høj findes endnu sydvest for True.

Thre Toffte Ager - Tong Land:

Jfr. Tang.

Thou Toffte Agre - Femb Toffte Agre

Laanhøys Vang:

Laan, lodden. - Laanhoys faldet

En høfd Laanhøj:

Høfd, d.v.s. høv(e)d, smlgn. hoved. Bruges mest om »Forager«, på tværs og for enden af andre agre, der siges at »høvde« på den.

Lille Hee fra Gillhøys Waad:

Gild: Gejl, Gyvel.

Torshøffued:

efterledet høved - forager. Tors, vel et personnavn.

Langfald - Galle Fald - Blaarøgelsfald

Undersøgelsen, der her er gengivet, er foretaget af August F. Schmidt i midten af 30-erne. Der er naturligvis sket en del ændringer siden, her tænkes der på det store område nordøst og øst for True, der i dag er dækket af Bilka og andre firmaer, samt Skjoldhøjparken. Endvidere omhandler undersøgelsen også navne fra (som A.F. Schmidt skriver) »nutiden«, altså fra ca. 1935, af disse er der en del, der ikke eksisterer mere.

Spaabjerg:

(guiden 1875) Holmstrup Nygård, der hører under True, ligesom Holmstrupgård, ligger på Spåbjerg. Forledet kan måske hidrøre fra planten »Hvid Okseøje«, der bærer navnet »Spåblomst«, fordi piger rykker de hvide kronblade af ét for ét og siger: »gift, narret, gå sådan«; det ord, det sidste blad falder for, gælder. - Da Spåbjerg ligger tæt ved Holmstrupgård Skov, kan det måske også tænkes, at forledet indeholder ordet »spaan« der så her kan betyde affald fra træfældning.

Eldal:

2 gårde. Den øvrige del af Eldalbebyggelsen ligger i Tilst sogn. Eldal har vel navn efter elletræer og er betegnelsen for den smukke dal, der begynder nordøst i Tilst sogn. I Eldal hvor Voldbæk udspringer, ligger Holmstrupgård, samt alle ejendomme på den fordums herregårdsmark.

Eldalsig

Selkær:

et kær sydvest for True. En gård i True hedder Selkærgård. En bakke Selkærbakke.

Stillingdam:

øst for True. En gård i True hedder Stillinggård.

Engkæret:

har givet navn til gården Engkær, hvis bygninger omtales andetsteds i denne bog. Ved Engkæret gik iflg. overleveringer en mand om aftenen med en lygte. Han listede folk ud i Engkæret. Så man var ikke dristige her i mørke.

Kræmergaarden:

har navn efter en holstensk kræmer, der logerede her og senere blev gift med datteren i gården.

Tyreleddet:

leddet ved indgangen til True ved vejen fra Tilst. True havde i fællesskabets tid en bytyr. Der kan måske have været et stykke græs forbeholdt bytyren umiddelbart uden for byleddet, der så har fået navn efter tyren.

Rakkerleddet:

leddet uden for True indtil Holmstrupgårds mark. Navnet kan vel sættes i forbindelse med hånlige omtale af rakkerlivet, arbejdet på herregårdens mark.

Kjaldøj:

Kildedynd, en lokalitet sydøst for True. En stensat kilde fin-

des her.

Korshøj:

nordvest for True.

Baare-Aas:

sydvest for True, Baare, agrene i omdrift, når de ligger i græs.
Aas, langagtig højning.

Lindhøj:

sydøst for True.

Munkevejen:

vejen fra True Mølle efter Yderup til. Dette navn kan muligvis være af middelalderlig oprindelse, da Århus domkapitel havde jordbesiddelser herude.

Præsterenden:

øst for True. Ligger på den gamle præstegårds mark, fra hin tid, da True havde sin egen kirke.

Terpenkær:

nordvest for True.

Tovtdiget:

sydvest for True. Langs P.Th. Frandsens mark er de gamle stendiger, Toftediger, fra fællesskabets tid bevarede.

Tranbjærgsig:

på marken nordvest for True.

Vejskellet:

mellem True, Lyngby og Årslev blev der ved leddet betalt bompenge i 1840-erne, og vel helt op til 1866, da bompengene ved kongelig resolution blev ophævet.

Så meget om A.F. Schmidts undersøgelse af navne i True, og som fortsættelse af navne »fra i dag«, vil vi her se på gadenavne.

Kort tid efter kommunesammenlægningen i 1970 fik vejene i True navne. Før den tid havde vejene her som i andre landsbyer navn efter det sted, vejen førte hen. Det var navne som Årslevvejen, Brabrandvejen, og Gjedingvejen. Herimod fik vejene nu fortrinsvis navne efter lokaliteter og gårde.

Af veje med lokalitetsbetegnelser er der følgende:

Opkærsvvej, Baunchøjvej, Espenhøjvej, Langhøjvej, Rundbjergvej, Holmstruphøjvej, Selkærvej.

Veje med gårdnavne:

Anelystvej, Dalbovej, Holmstrupgårdvej.

Af andre veje er der:

True Byvej, vel nok den ældste, der løber i en firkant, der omtrent indeholder det gamle stykke jord, der tilhørte bymændene. Videre er der Munkevejen, Rætebølvej, og et lille stykke af den gamle True-Holmstrupgårdvej.

I forbindelse med den store udstykning Skjoldhøjparken er der kommet en del nye veje, hvoraf de væsentligste her skal nævnes.

Skjoldhøjvej, der fortsætter over i Jernaldervej, Agerøvej, Æbeløvej, Nekseløvej og Venøvej. Fra de fire sidst nævnte

veje, der alle er tilkørselsveje til Skjoldhøjparken, udløber de lokale vænger (veje) i parken. Det starter med Askøvænget, og fortsætter så med danske ønavne i alfabetisk orden.

Det gamle True sogn blev mod nord begrænset af Viborgvej og mod syd af Rætebølvej. De to veje er gamle færdselsårer, der fra vikingetiden (800-1050) udgik fra Århus (oprindelig Aros = åmunding) til henholdsvis Jyllands ældgamle centralby Viborg og til den dengang ret betydelige Ry.

Den gamle landevej fra Århus til Viborg kan betragtes som et godt eksempel på vore forfædres foragt for den lige linie. Vejen vred og snoede sig for at klare de forhindringer, der var i landskabet. Det første stykke fulgte nogenlunde den nuværende vej op gennem Hasle og videre forbi Mundelstrups gamle station, hvorfra den fulgte den endnu eksisterende bivej til Borum. Gennem Borum by krogede den gamle sig om ad den nordre bygade forbi kroen, hvorefter vejen stødte til Skanderborg-Randers landevejen. Man må antage, at Borum by tidligere har haft betydning som knudepunkt i en eller anden henseende. De talrige kæmpehøje i området tyder jo også på stærk bebyggelse i oldtiden.

Rætebølvej er en af de tre Ry-veje, der udgik fra Århus. Den nordre Ry-vej har vistnok fulgt Viborgvejen til Borum. Den mellemste Ry-vej synes oprindelig at have fulgt Viborgvej dertil, hvor vejen drejer af til True, og senere at have gået fra Hasle forbi Tousgaard og videre til Lyngby. Det er denne vej, der på et stykke danner skel mellem True og Brabrand jorde. Vejen bliver stadig af gamle folk i området kaldt for Ry-vejen.

Den søndre Ry-vej løb fra Hasle forbi Tousgaard til Brabrand og videre syd om Årslev skov igennem Årslev by.

De gamle forbindelsesveje fra True til de andre landsbyer i området må antages at være lige så gamle som selve True by. At kalde dem veje er nok lidt flot. De har op gennem middelalderen og helt frem til for ca. 100 år siden ikke været andet end et svært fremkommeligt hjulspor.

Udskiftningen

I slutningen af 1700-tallet skete der inden for landbruget noget meget afgørende. Den gamle form med dyrkning af jorden i fællesskab, der efterhånden havde udviklet sig til, at selv det simpleste arbejde ikke kunne blive udført uden alles enighed, blev ændret ved lov af 23.april 1781 om jordfællesskabets ophævelse.

Det var et stort fremskridt, da jorden blev udskiftet, således at hver gård fik sine egne marker liggende samlet, så vidt muligt på et sted.

Før udskiftningen var naturen langt mere uberørt end nu. Levende hegn var der næsten ingen af, men der var mange gærder og led. Der var meget mere skov, og arealerne med hede og mose var langt større. Med udskiftningen skete der store forandringer i landskabet. Landsbyerne blev mindre, idet en del gårde flyttede ud på marken, herved fremstod den spredte bebyggelse. Der blev plantet hegn og lavet diger til at adskille jordene. På denne måde blev afstanden mellem byerne mindre.

Ved udskiftningen i True 1782 var der 19 gårde i byen. Det var den såkaldte stjerneudskiftning, der blev benyttet. Ved denne form gik man glip af en væsentlig part af de fordele, der ellers fulgte med afskaffelsen af fællesskabet, men man opnåede herved at undgå udflytningen af gårde, hvilket var datidens bønder meget imod. Man gav nødig afkald på livet i

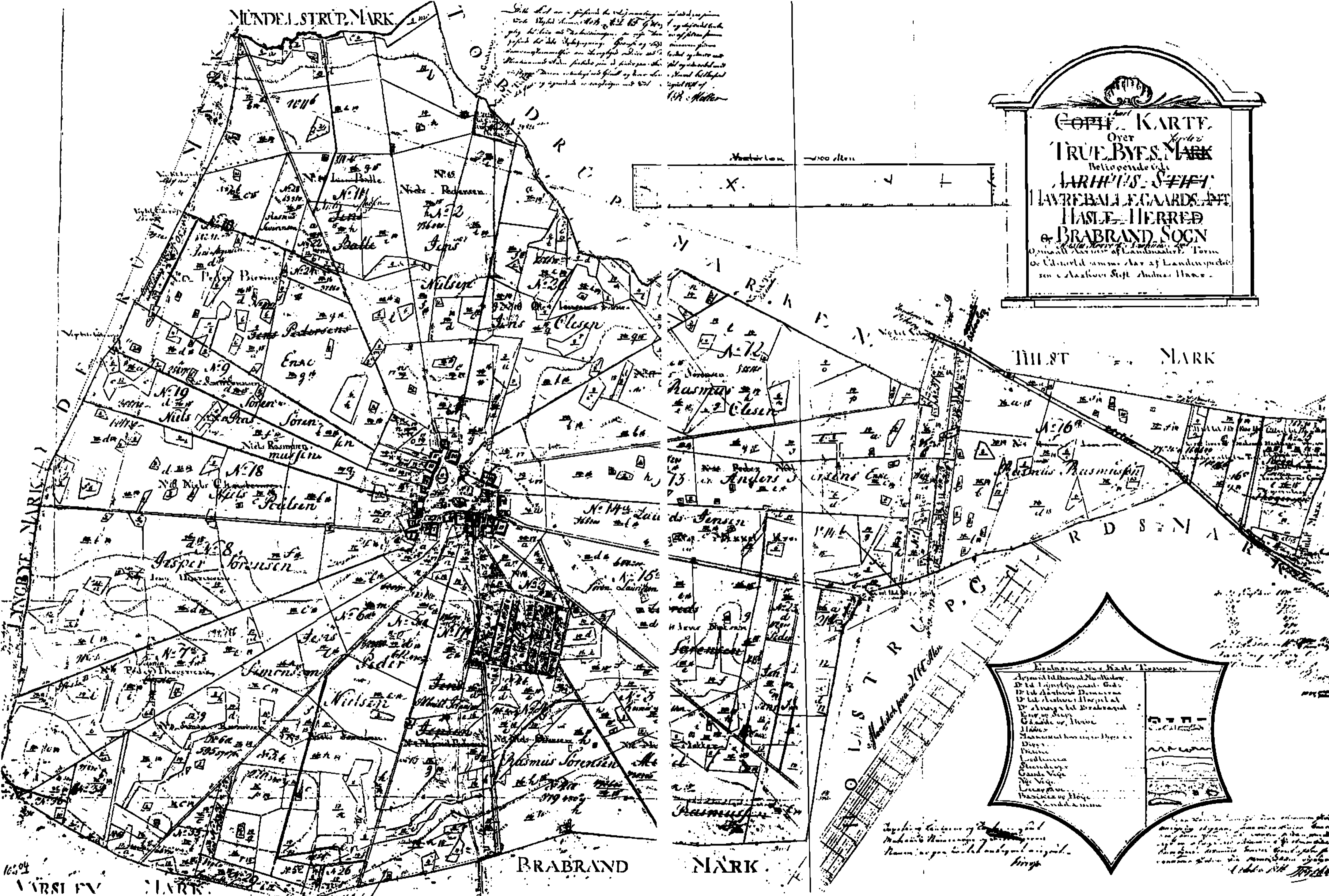

MÜNDELSTRUP, MARK

Sigt. Det er en gammel og velbevaret ...

COPPE KARTTE
 Over **TRUENBYES MARK**
 Helt opgjort af
ARTHUR S. SEFT
LAVREBALLGAARDS ANS
HASTHERRED
BRABRAND SOGN
 Optaget af Landinspektoren
 og Landinspektors Assistent
 og Landinspektors Assistent
 og Landinspektors Assistent

1:10000 Skala

TRUENBYE, MARK

BRABRAND SOGN

Arve og Ejendoms Kort
 af Truenebyes Mark
 Helt opgjort af
 Arthur S. Seft
 Lavreballe Gaards Ans
 Hastherred
 Brabrand Sogn

LINDBYE, MARK

BRABRAND, MARK

TRUENBYE, MARK

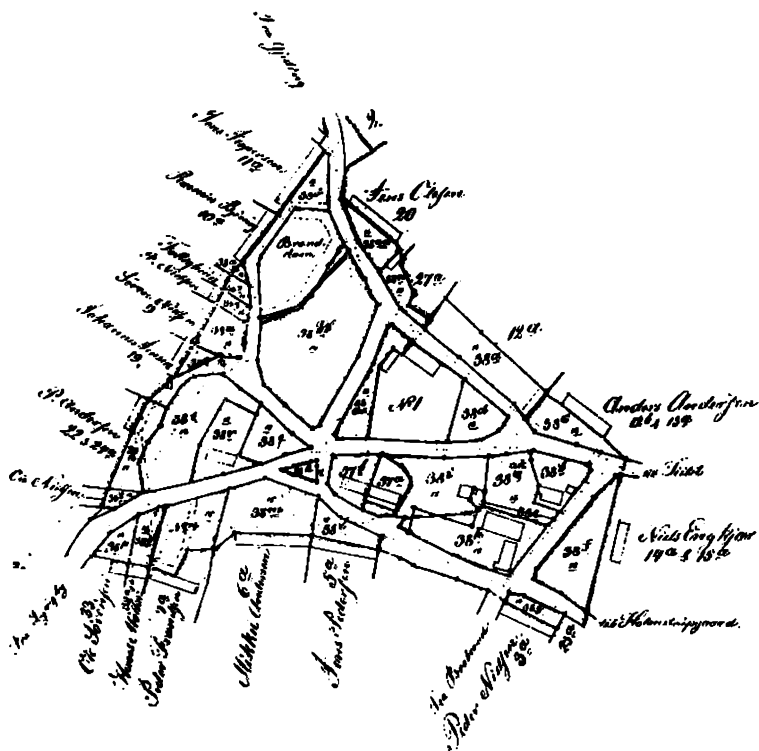
den gamle bykreds, hvor der aldrig var langt til gode naboer og venner. Ud fra hver gård strålede dens mark, begyndende ganske smalt og vidende sig ud, jo længere man kom frem på marken. Hver gård fik på denne måde en upraktisk, lang mark, der dog for de fleste gårdes vedkommende ved handler og mageskifter senere er blevet fordelagtigt ændret.

Selve udflytningen fra True by kom først igang 47 år efter udskiftningen af jorden havde fundet sted. I 1829 blev to gårde flyttet ud, det var Lundagergård, matr. nr. 4 og Petersminde, matr. nr. 15b, den sidste var en udstykning fra Truegård. Senere udflyttede Anelyst, matr. nr. 12, True Søndergård, matr. nr. 17 og Selkærgård, matr. nr. 8. Udparcelleringen begyndte at tage fart i 1850'erne, men dog mest i dette århundrede.

De 19 gårde i True havde ved udskiftningen følgende tilhørsforhold: Marselisborg 12 gårde, hvoraf 1 gård var aneksgård til Brabrand Kirke og 1 gård var »præstegård til True kirke«. Lyngbygård havde 5 gårde, og 2 gårde hørte under Aarhus Domkirke og Bispesæde.

Den store gadeplads i True, hvorom gårdene lå og hvor skolen (matr. nr. 1), smedien og mejeriet var placeret, var fællesejendom og skulle også udmatrikeres. Ved en opmåling, der blev foretaget 9. marts 1871, blev der udarbejdet en specificeret opgivelse over, hvor meget jord hver lodsejer i byen havde rådighed over. Der var 37 matrikulerede gårde og huse, gadejorden blev matr. nr. 38. Arealet udgjorde ikke mindre end 17.277m². Heri er ikke medregnet vejene på knap 7.500m² og gadekæret på 1.382m².

Jorden blev derefter udstykket, og de enkelte ejere kunne så købe og sælge af den, som forholdene nu bød sig. Dette er også sket med tiden, Trues gamle gadejord er i dag bebygget.

Matrikelkort over Trues bygd opmålt 9. marts 1871.

At bygge et hus

Det gamle danske bindingsværks-hus er ældgammelt. Fra de arkæologiske fund af hustomter vides det, at man i oldtiden har haft huse med lerklinede stolpevægge, men det er usikkert om de kan karakteriseres som bindingsværk.

I middelalderen og helt frem til 1800-tallet var bindingsværkshusene den almindeligste byggemetode på landet.

Det der har givet navn til byggeriet er en såkaldt binding som består af to lodrette stolper, der på tværs af bygningen er

forbundet med en vandret bjælke, hvis ender er tappet igennem stolperne. I de ældste og simpleste huse var stolperne uden videre gravet ned i jorden, og det er klart, at de på denne måde var stærkt udsat for at rådne. Det betød dog ikke så meget i en tid, hvor der var tømmer nok at hente i de store skove. Men allerede i 1400-1500-tallet blev det nødvendigt at forbyde nedgravning af stolperne, for at man ikke helt skulle »fordærve skovene«. I stedet for skulle der bruges en sten til at sætte stolpen på, den såkaldte syldsten.

Rummet mellem to bindinger kalder man for fag. Udtrykket kan også bruges blot om ydervæggen mellem to stolper. Man var utrolig ødsel med træet, enkelte stolper havde en bredde på helt op til 40cm, og selv de små dokker kunne være 18-20 cm brede. Det var ege- og elmetræ, der blev brugt.

Da man slægtled efter slægtled byggede på samme måde, kan man være tilbøjelig til at tro, at de enkelte huse er bygget på én gang, så ensartede ser husene ud, men det er de ikke. Bindingsværks-husene kan betragtes som en slags »element byggeri«, hvor nye fag ret nemt kunne føjes til, når behov opstod, uden det bagefter kunne ses på bygningen.

At bygge et hus eller en længe var for 300 år siden et stort fælles arbejde for hele landsbyen. Når bonden havde sikret sig det nødvendige tømmer, var det et ikke ringe arbejde at få det kørt hjem til byggepladsen. De små vogne, man havde, kunne ikke tage ret meget ad gangen, så der skulle køres mange gange. Alle større arbejder, der oversteg den enkelte gårds kræfter, blev udført af hele landsbyen i fællesskab. Ingen fik betaling for sit arbejde, for enhver fik jo før eller senere selv brug for hjælp til et arbejde.

Grunden der skulle bygges på var tit, hvor et andet hus havde ligget. Der blev ikke gjort meget for at udjævne grunden, man ser ofte, at gamle bindingsværks-bygninger føl-

ger ujævnhederne i terrænet. Når bygningens grundplan var mærket af på pladsen, kunne landsby-tømmeren gå i gang med at hugge tømmeret til med sin økse. Han tog det ikke så nøje med, om stolperne blev af forskellig tykkelse, eller om de naturlige skævheder i træet kunne ses i den færdige bygning. Når tilhugningen var til ende, skulle væg-tømmeret rejses og samles. Til samlingerne blev der kun brugt træ-nagler, aldrig søm. Herefter var man klar til at sætte spærene og det øvrige over-tømmer op, det var et arbejde for alle landsbyens mænd. En tidlig morgen mødte man op og gik efter en lille hjertestyrkning i gang med arbejdet. Det krævede erfaring, gode kræfter og et godt samarbejde at rejse et tag. Når det sidste spærpar var sat på plads, blev der hejst en grøn krans op i en galge over bygningen. Arbejdet blev nu fortsat med at nagle lægterne fast på spærene. Hver mand havde sit arbejde at tage sig af, og når det om aftenen var vel tilendebragt, sluttede man af med en lille fest, rejsegildet.

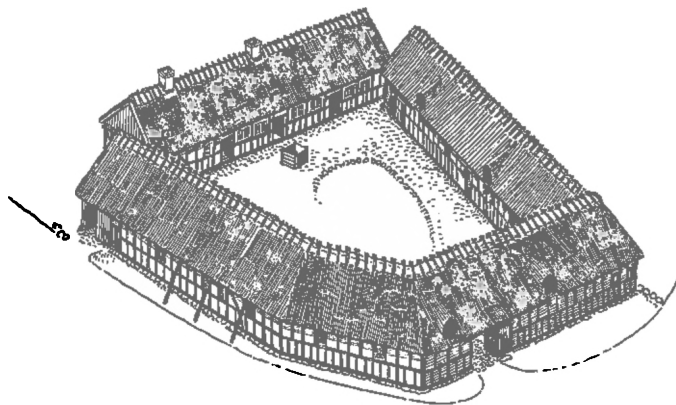
Endnu engang måtte landsbyens folk i sving, men denne gang var det pigernes tur. Det var, når væggene skulle klines med ler. Før dette arbejde var der sat stave og fletværk op i mellemrummene (tavlene), der var hentet ler hjem, leret var æltet og nu kunne der tages fat med at klaske ler på. De arbejdede sammen to og to, én indenfor og én udenfor. De skulle slå godt til, for at få det til at sidde forsvarligt. Ofte mødte byens karle også op for at gå pigerne til hånde. Når dette arbejde var færdigt, var det sidste, der var tilbage at takke taget. Dertil behøvedes en fagmand, tækkemanden. Materialet var rughalm. De klinede vægge blev siden kalket, og tømmeret tjæret eller malet.

Engkærgård

Inden den egentlige gennemgang af de enkelte gårde i True skal vi se lidt nærmere på en af dem. Det drejer sig om Engkærgård, matr. nr. 2, der var i Karl Sørensen Engkærs families eje fra 1670'erne til 1929.

Gården blev solgt i 1929 til Morten Jespersen, der byggede den nye Engkærgård lidt nord for den gamle gård. De gamle bygninger afhændede Karl Engkær til Frilandsmuseet ved Sorgenfri. Efter salget stod den ubeboet hen i nogle år, inden den blev nedrevet og sendt til genopbygning på museet. Bygningerne blev efter nogen ventetid opført igen i nøjagtig samme skikkelse, som de havde stået i True i henved 300 år. Ved genopbygningen fik Frilandsmuseet god hjælp af gårdens gamle ejer Karl Engkær.

Den 17. september 1940 havde den da 80-årige Karl Engkær den mærkelige oplevelse at være med til rejsegilde på den gård, der i så mange år havde været familiens hjem. Ved denne lejlighed udtalte han: »nu er a da sikker på, at gården holder længere end a gør.«

Engkærgård. - Illustrationerne vedr. Engkærgård er lånt fra Faglig Læsning: Truegården af Bjarne Stoklund.

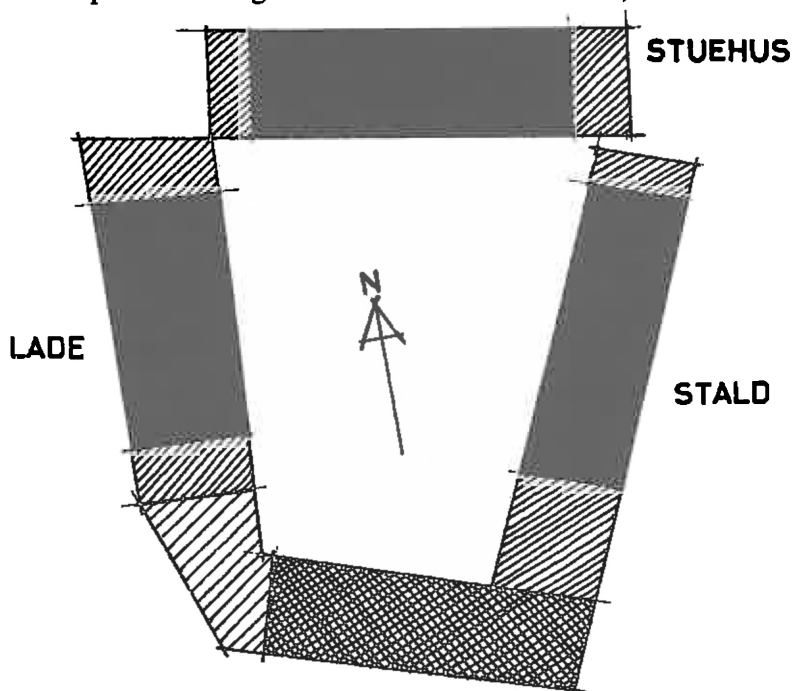
Traditionen fortæller, at de første i Engkærgård var en karl og en pige, der tjente præsten i Brabrand. De fik jorden, og på den byggede de på een gang gården.

De ældste dele af Engkærgård er opført i slutningen af 1600-årene, den bestod da af 3 adskilte længer: et stuehus på 10 fag mod nord, en stald på 10 fag mod øst og en lade på 8 fag mod vest. De to udhuse lå lidt skråt i forhold til stuehuset. Efterhånden som man fik brug for mere plads, har man da delt opført en ny længe mod syd, dels føjet flere fag til de allerede bestående længer. Til sidst har man bygget hjørnerne sammen, således at de lukkede sig helt omkring gårdspladsen. I en så tæt sammenbygget landsby som True var, kunne man ikke altid få plads til at føje nye, selvstændige bygninger til gårdene. Den sidste udvej kunne tit være, at hjørnerne blev bygget sammen, og så kunne de trange pladsforhold endda tvinge bygherren til at skære et hjørne skråt af, således som det skete ved den sidste udvidelse af Engkærgård.

Da der findes en meget fin beskrivelse af Engkærgård, lavet af museumsinspektør H. Zangenberg i 1927, vil den her blive brugt uforkortet som et billede af vort gamle sogns kulturliv:

»Indtil 1759 synes gården at have bestået af 3 fritliggende længer. Den nordlige var stuelængen, østlængen var fæhus og stald og vestlængen lade. Mellem stue- og udhuslængerne har der været et ret betydeligt »gab«, og ved senere tilbygninger til de gamle længer samt opførelsen af den sydlige længe og det skrå hjørne, »skrået«, langs vejen vest for gården, har denne fået sin nuværende form. Kommer vi nu ind i gården gennem køre-porten i sydlængen, ser vi straks den store, ovale møddingsplads i gården, og ser vi nøjere til, er denne plads omrammet af sten, og den knudrede brolægning er inddelt i pyntelige striber. Dette er træk, som også går igen i øer-

nes bøndergårde, og striberne er kun anbragt som pynt, undertiden således, at der findes en stribe i brolægningen ud for hver stolpe. Møddingen afvandedes ved en rende, som er ført

Skitse af Truegårdens udvikling. De sorte partier er de tre oprindelige længer, mens den yngre sydlænge er kryds-skraveret. De senere tilføjelser til de gamle længer er skraverede. Det yngste parti er det, hvor der er størst afstand mellem stregerne, altså det »skrå hjørne«.

gennem porten i sydlængen. Henne ved gårdens anden køreport i vestlængen findes ridestenen, som blev brugt til at træde op på, når man steg til hest, og ud for stuehusets midterste dør finder vi brønden, »æ kjæld«, der her har været 6,9m dyb. Stuehuset har tre døre mod gårdspladsen, og de er alle, ligesom stolperne, sorttjærede. Murtavlene er røde og fugede.

Stuelængen består af ialt 13 fag, hvoraf det vestligste og de to østlige er senere tilføjelser. Længen er bygget af svært egebindingsværk, hvis 16-26cm brede stolper er anbragt i et egefodstykke, »leden«, langs bygningen. Overtømmeret, det vil sige bjælker og spænder, er af fyrretømmer, der dog ikke her er særligt svært. Længen har mod vest et bryggers på 3 fag, herfra fører en dør ud til haven, og det er stuelængens eneste havedør. I bryggerset findes den åbne skorsten med bag ved liggende bageovn, og da det yderste vestlige fag er senere tilføjet, har bageovnhvælvingen muligvis i sin tid ligget udenfor vestgavlen og har da været dækket med et skjul. I bryggerset findes maltkværnen, og en gammel ligbåre fra ca. 1700 er her benyttet som vaskebænk. Fra bryggerset fører en dør ind til forstuen, og herfra fører en trappe til loftet. Under trappen er der indrettet et aflukke, et pigekammer med en bagved liggende lukket alkoveseng. Fra forstuen kommer man ind i yderstuen, og det er just dette rum, der tidligere har særpræget det østjydske stuehus fra Århusegnen og sydpå. Yderstuen er en blanding af opholdsstue og køkken. Det åbne ildsted i stuen er her som så mange andre steder forsvundet i den nuværende eller i tidligere ejeres tid, men er i grundplanen tegnet ind efter ejerens angivelse. Yderstuens ildsted var i Århusegnens gårde anbragt i selve den åbne skorsten og var på de tre sider omgivet af skorstensmuren, men på den fjerde side, ud mod stuen, fandtes en åbning af skorstenens bredde, og over åbningen var anbragt et stykke tømmer, »pandetræet«, hvorpå skorstenens fjerde side hvilede. I pandetræet var der her i Engkær indhugget årstallet 1759, som rimeligvis angiver årstallet for en ombygning af længen, hvorved denne fik det udseende, som ses på den her viste grundplan. Selve stuens udstyr består af en fast bæk, anbragt langs stuens vinduesside mod gården og som fortsættes et stykke hen langs

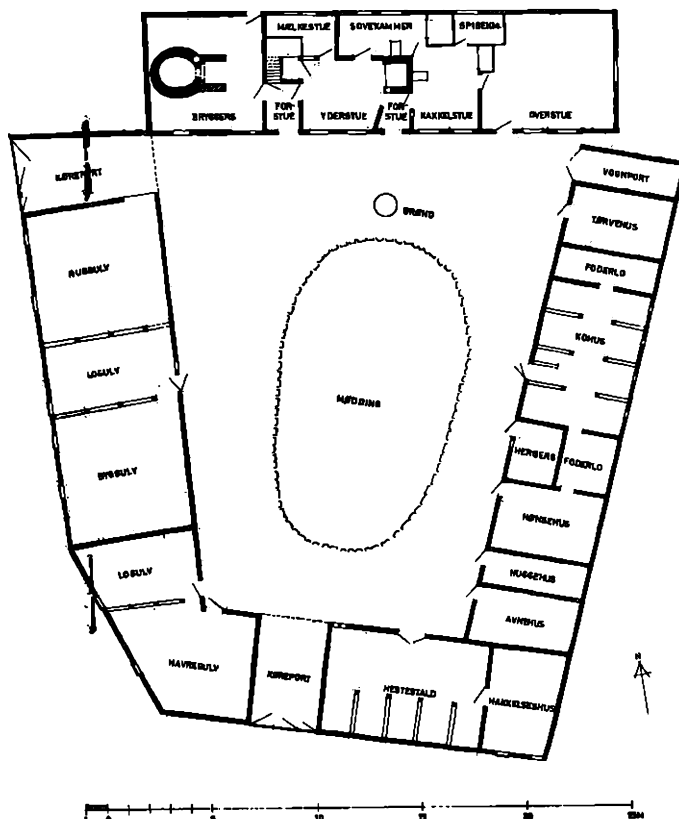

skillerummet mellem stuen og forstuen, og her står endvidere en stol. Foran bænken er anbragt et bord, hvis plade hviler på to krydsben, sammenholdte med en bordbjælke, hvortil de er fastkilede. Endnu en stol og en kiste udgør resten af stuens bohavede, og på væggene er anbragt en del kobber- og messing-husgeråd.

Bag yderstuen findes en mælkestue og et sovekammer, hvori findes en bilæggerovn - heri fyrede man fra yderstuens ildsted - og en alkove. Yderstuen kaldtes for et halvthundrede år siden også for sommerstuen. Denne benævnelse har den sikkert fået, fordi den var en ret kølig opholdsstue, som arneilden i den åbne skorsten næppe formåede at opvarme i nogen særlig grad. Fra yderstuen kommer man ud i en mørk forstue, der kun modtager et sparsomt lys gennem en »kigrude« med knopglas eller »klumpe«, hvis udseende minder om en stor flaskebund, vinduet er indmuret og anbragt ved siden af døren til den tilstødende kakkeltue, for at man der kan iagttage, hvem der kommer til huse. Kakkelt- eller mellemstuen kaldtes også tidligere for vinterstuen. Stuen har formentlig fået sit navn af, at den tidligere har været opvarmet af en kakkeltov, måske sammensat af kakkelpotter (potteovn), en art bilæggerovn, som har været ganske almindelig anvendt i Jylland, mange steder endnu i forrige århundrede. Senere afløstes potteovnen af jern-bilæggerovnen. Kakkeltuens bilæggerovn var en bedre varmekilde end yderstuens åbne ildsted, og kakkeltuen var derfor, når den var opvarmet, en lunere stue, og da tillige sengene fandtes her i ældre tid, og man således skulle klæde sig af og på i dette rum, valgtes den til opholdssted om vinteren. Kakkeltuen i Engkær er nok blevet ændret i tidens løb, den ene alkove vender nu ind i et særligt sovekammer, og den anden er blevet indrettet til spisekammer. I stuen findes desuden en skabsseng, et ejendommeligt møbel,

hvis øverste del er indrettet som 2 vægskabe med en skuffe under. Skabets lave og udsvejfede sokkel kan trækkes ud som en skuffe og benyttes som skammel for skabets nederste parti, der tilsyneladende er tre skuffer, men i virkeligheden er en lem, som ved hængsler, anbragte over sokkelen, kan drejes (lægges) vandret ned og benyttes som sengebund, hvorpå sengen kan redes. I stuen findes nu et ovalt bord, men bord og bænke har tidligere været som i yderstuen. Endvidere findes i stuen et prægtigt Rokoko-stueur, et »slagværk« med en stolt fregat på urskiven, skilderier (fra Napoleonstiden) og spejle. - Fra kakkalstuen kommer vi ind i overstuen. Her findes, som andetsteds i landets bøndergårde, en samling skabe (heriblandt et stort skab, der bærer årstallet 1787) og kister samt en seng, der i tidligere tider var gæstesengen også kaldt fredsseng. Fra overstuen fører en dør ud til gården, dette er vel ikke almindeligt, men findes dog hist og her i egnens gamle gårde. Overstuen var et rum, som man ikke kom i til daglig; kun ved fester og begravelser benyttedes denne stue. Man sørgede gerne for, at den var tillukket så meget som muligt udefra, ja mange steder i landet har man endog haft jernstænger for vinduerne, hvad der forøvrigt ikke var så sært, da kisterne og skabene i stuen ofte gemte en rigdom af linned og sengeklæder samt gangklæder, ja undertiden folkenes rørlige penge og sølvsager. Døren til det frie fra overstuen var derfor en farlig tin, og den må her, som andre steder, være blevet anbragt for ved begravelseshøjtider at kunne føre kisten på passende måde ud af huset. Overstuen på Engkær har oprindeligt ikke været større end to fag.

Udhusrummene fremgår af grundplanen og her skal kun knyttes en kortere omtale til dem. I østlængen er vognporten sikkert ikke noget gammelt rum, og den egentlige gamle længe er vistnok den, der indeholder tørvehus, fæhus eller

Engkærgårds grundplan.

nøds (kohus), herberg (karlekammer, som altså her, efter gammel skik, er anbragt i umiddelbar nærhed af staldene) og foderlo - disse to rum har formodentlig tidligere udgjort eet rum samt hønsehus, - som vistnok oprindeligt har været hestestald. Da der ved skillerummet mellem det nuværende hønsehus og huggehus synes at være en gammel gavl, må man formode, at længen en gang i ældre tid har ophørt her, og huggehuset samt avnehuset, »hælmet«, er da sikkert senere tilføjet, måske samtidig med opførelsen af sydlængen. An-

bragt i skillerummet mellem hønsehuset, herberg og foderlo findes to delvis udskårne og delvis drejede stolper fra tiden omkring midten af det 17. århundrede. Muligvis stammer de fra et bislag eller et brudstykke af et kirkeinventar. De går til daglig under navnet »englene«, og det er ret ufatteligt, at disse gamle og prægtigt udsmykkede stolper er havnet her. I nødset (kostalden) er der anbragt 4 små bitte vinduer, 21x21cm (8x8 tommer), et i hvert fag, helt oppe under tagskægget. Dette bemærkes blot, fordi det er et gammelt træk; staldene var oftest helt mørke og fik sjældent mere lys end hvad der kunne komme ind ad de åbentstående stalddøre, som gerne var delt i 2 halvdøre.

Sydlængen er indrettet til hakkelseshus og en hestestald med kun et par små vinduer ind til gården, endvidere en indkørselsport og længen fortsættes i »skrået« med et havregulv (gulv = rum) og en lo. Selv om denne længe er yngre end den gamle kærne i de øvrige længer, tyder dens svære stolper, der er 18-26cm, på, at længen godt kan være opført i 1759, samtidig med at stuelængen blev ombygget. Derimod er »skrået« vistnok endnu yngre, men synes dog at være bygget inden udskriftningskortet blev målt i 1783.

Vestlængen indeholder byggulv, lo og ruggulv samt køreport ud til vejen, der fører til Geding. Den gamle kærne af denne bygning består af rug- og logulvet samt de to fag af byggulvet. Her synes den oprindelige gavl at have været, men er senere blevet flyttet hen over skillerummet mellem byggulvet og loen i skrået. Længens ældste del er utvivlsomt meget gammel, og dens egestolper varierer da også i bredde fra 18-40,5cm. Endnu må bemærkes, at der omkring på udlængerne er anbragt mindre, halvrunde kviste, de såkaldte »Aggeneg«. De hviler ovenpå remmen (det øverste tømmerstykke i bindingsværksvæggen) og er anbragt for herigennem at tage hø

og anden afgrøde ind på lofterne over bjælkerne.

Gårdens toft er på alle sider omgivet af gamle stengærder, og langs østlængen løber en lille bæk, der udmunder i et lille kær, Engkæret, som har givet gården navn. Nord for stuelængen ligger haven, der ikke er synderlig stor og indeholder en del frugttræer, urter og blomster. Gamle aske- og poppeltræer har tidligere dannet den maleriske ramme om denne gamle og karakteristiske østjydske gård.«

Det var museumsinspektør Zangenbergs udmærkede gennemgang af Engkærgård.

Bryggerset med den store skorsten. Den buede åbning er indfyrringshullet til bagerovnen. Til højre i skorstenen en svingstang, hvor gryder kan ophænges. På skorstenens pandetræ hænger skødslen samt et bundt pølsehorn, som bruges til at spille tarmene ud med, når man stopper pølser. På siden af skorstenen hænger et åg, og til venstre ses den murede gruekedel.

Et af rummene i stuelængen skal der ses lidt nærmere på, det er bryggerset, husets vigtigste arbejdsrum. Bryggerset kaldtes her på egnen også ved det mærkelige navn »sals« (egentlig sal-hus), et navn der i andre egne blev brugt om hele stenhuset. I bryggerset regerede husets kvinder, her blev deres vigtigste arbejde udført, først og fremmest tilberedning af fødemidler - men kun undtagelsesvis den daglige madlavning. Det var ting som bagning, slagtning, smørkærning, ostefremstilling og - ikke at forglemme - ølbrygning, som har givet navn til rummet (bryggers = bryghus).

Midt i rummet stod den store bryggers-skorsten, hvis bund dannede et åbent ildsted, der lå lidt lavere end gulvet. Herfra kunne man fyre i den rummelige bageovn, der var muret op af lersten, som ikke var brændt, men blot tørret i solen. Man fyrede i selve ovnen, og når dens sider var rødglødende, ragede man aske og gløder ud og satte brødene ind på ovnbunden ved hjælp af skødslen, et spadeformet redskab med langt skaft. Ovnrummet var så stort, at der kunne bages brød til gårdens forbrug i 1-1 1/2 måned. Ved en almindelig bagning blev der kun lavet rugbrød. Til julen og andre af årets højtider blev der også bagt sigtebrød og hvedebrød. De friske, hjemmebagte brød var en herlig spise, hvorimod de sidste brød, der skulle sættes til livs før en ny bagning, ikke var nogen lækkerbiskken. De var både tørre og mugne, men så trøstede man sig med, at det var »sundt« at spise muggent brød.

Fra ildstedet kunne man også fyre i bryggerkedlen, her blev vandet varmet, når der skulle brygges øl. Et andet redskab til ølbrygningen stod i bryggerset, det var maltkværnen, som knuste malten inden den blev lagt i blød. Ølbrygning var et langt og indviklet foretagende, som nemt kunne mislykkes, hvis ikke husmoderen kunne sit kram. Først skulle der laves malt af byg. Byggen lagdes i støb, d.v.s. i blød 3-4 dage, og

blev derpå henlagt på det lune stuehus-loft. Når den var begyndt at spire og var groet sammen til en fast kage, blev den brækket fra hinanden og skulle nu tørres. Tørringen foregik i et lille hus med en såkaldt maltkølle, en skorsten, der var særlig indrettet til dette brug. Der fandtes to køllehuse i True, et til hver af de to gieldelav, som byen var opdelt i. De to køller var placeret ved henholdsvis Engkærgård og sognefogedgården. Før brygningen blev malten så knust på maltkværnen og kom derpå i bryggekarret efter at have ligget i blød. Det opvarmede vand blev nu hældt på malten, som derefter blev afkølet i flade kar. Nu fulgte den vanskelige gæring, og endelig kunne den færdige øl fyldes på tønder. Den første aftapning var det bedste øl. Der blev brygget i julen og ved andre festlige lejligheder. Også i høsttiden, hvor der krævedes en stor indsats af alle, måtte man have noget godt øl.

Der blev slagtet flere gange i årets løb, men den vigtigste begivenhed var slagtingen af julegrisen. Når grisen var stukket, blev den hængt op i bjælken foran skorstenen og parteret. I de følgende dage var alle kvinder travlt optaget med at tilberede de forskellige dele af grisen. Af blodet og tarmene lavede man blodpølse, og det meste af flæsket blev nedsaltet. Med et velfyldt saltkar kunne folkene på gårdene trygt se den lange vintertid i møde.

Et andet vigtigt bryggersarbejde var smørkærning. Når fløden var skummet af mælken, blev den hældt i den høje runde kærne, og ved at trække en stav med en rund gennemhullet plade op og ned, gennemarbejdede man fløden, så den skiltes i smør og kærnemælk. Også ost lavede man selv. I bryggerset stod der en ostepresse, hvormed vallen blev klemt ud af ostemassen.

Endnu et af bryggers-redskaberne skal nævnes. Det er lysebordet, som blev brugt, når der blev fremstillet tællelys.

Materialerne til dette arbejde var bomuldsvæger, der blev dyppet i flydende fåretælle - hængt til tørre og dyppet igen, indtil de havde fået den tilstrækkelige tykkelse.

Om Karl Engkær skal der iøvrigt fortælles, at han slog sig ned hos noget familie i Lemvig. Da han nærrede stor kærlighed til sin fødeby, True, kom han hver sommer på besøg og blev her en måneds tid. Denne tur tilbagelagde han på cykel, og det må siges at være en flot præstation af en mand på 80 år. Der er ca. 150 km fra Lemvig til True.

Karl Engkær, der var født på gården 28.oktober 1859, døde 2.august 1941 og blev begravet på Brabrand Kirkegård. Han oplevede således ikke »sin« gårds indvielse på Frilandsmuseet, der fandt sted 19.maj 1942. På Frilandsmuseet kaldes den Truegården.

I forbindelse med genopbygningen af gården blev der til arbejdet med at lægge stråtag på både brugt Frilandsmuseets faste tækkemand, Hansen fra Hillerød, men også sendt bud efter tækkemand N.E. Nielsen & Søn fra True, så man var sikker på, at taget blev helt som det skal være efter egnens skik.

Gårde i True

Engkærgård, matr. nr. 2a, Opkærvej 10. Hørte i gammel tid til Marselisborg og havde oprindeligt 41 tdr. land. 23.juni 1777 fæstedes gården til Niels Pedersen, og 15.maj 1809 til hans søn Niels Pedersen. Senere overtog hans søn Jens Nielsen gården, og hans søn Søren Jensen fæstede den 1851. Hans søn Karl Sørensen Engkær, overtog gården i 1901 og var den sidste af den gamle slægt på Engkærgård. Gården blev løst fra Brabrand præstekald den 1.januar 1908. I 1909 frasolgte Karl Engkær tre husmandslodder i den nordvestlige del af marken,

på den anden side af Munkevejen. Disse ejendomme er: Anton L. Rasmussens husmandssted, matr. nr. 2b, S.A. Mallings ejendom, matr. nr. 2c og 2d, og Peder Mogensens ejendom, matr. nr. 2f og 2e.

Som tidligere nævnt blev Engkærgård købt i 1929 af Morten Jespersen, som opførte den nye Engkærgård. Han afstod i 1944 gården til sin søn Rasmus Jespersen. Gården blev købt af Hasle planteskole i 1969 og blev bestyret af Viggo Stenskjær indtil starten af 1979, da den blev solgt til ejendomsmægler Laurits Jensen, som selv står for driften af gården.

I sommeren 1945 blev der på Engkærgårdens gamle grund, Opkærsvvej 4, bygget et beboelseshus.

Matr. nr. 3 Engvang. Er en nu forsvunden gård, der lå placeret umiddelbart vest for Truegård, ud til vejen mod Brabrand. Var fæstegård til Århus Domkirke. Gården blev i 1879 flyttet ud på marken mod Holmstrup. I 1917 købte ejeren af Truegård, Chr. H. Christensen, gården og lod bygningerne brække ned, ligesom gårdens tidligere bygninger inde i landsbyen blev fjernet. Engvang havde 42 tdr. land.

Matr. nr. 4 Lundagergård, Mariedalsvej 50. Fæstegård til Marselisborg. Gården blev udflyttet i 1829 og ligger sydøst for True by. Tidligere lå den i byens sydlige gårdrække over for Engvang. Forledet i gårdens navn kommer af ordet lond, der betyder skråt, på hæld, og hentyder til, at gårdens marker har fald mod nord. Gården blev i 1829 udskiftet fra Søren Rasmussens gård inde i byen. Gårdens omkring 30 tdr. land blev delt mellem hans to døtre. Der blev 14 tdr. til den gamle stamgård i byen, resten fik Lundagergård. Søren Rasmussens svigersøn Peder Rasmussen overdrog i 1870 gården til sin svigersøn, Søren Kjeldsen fra Vejlbj. Han afstod den i 1903 til

svigersønnen, Chr. Nielsen, der i 1911 solgte gården til Kr. Peder Knudsen. I 1921 solgte han den til Mads Mortensen, hvis søn Søren Mortensen har gården i dag.

Stamgården, som den ældste datter fik, gik i 1865 over til hendes datter og svigersøn Chr. Christensen fra Viby. I 1900 overtog sønnen Søren Rasmussen Christensen (kaldt Grav-Søren) ejendommen. S.R. Christensen solgte en parcel fra til Jens Mogensen i »Klubben«, ligesom han også afhændede andre arealer af sin jord, til sidst var der kun 3 tdr. land, som han solgte som gartneri i 1944 til gartner Poul Andersen.

Det, der i dag er tilbage af den gamle gård, er de bygninger der ligger True Byvej 3. Den vestre del af huset, et gammelt udhus, er et af de ældste bygninger i byen, fra slutningen af 1600-tallet.

Matr. nr. 5. True Byvej 7. Fæstegård til Marseligborg. 40 tdr. land. Gården var i 1787 fæstet til Mikkil Pedersen. I 1829 til Peder Nielsen, hvis enke, Kirsten Rasmusdatter i 1842 solgte jord fra til True vandmølle. Fra ca. 1845 ejede sønnen Jens Pedersen gården. Hans søn Jesper Sørensen Jensen overtog gården i 1888. I 1917 overtog Jens Danielsen gården. Marius Mortensen fra Mariendal i Brabrand købte i 1937 gården, som han samme år overdrog til sin søn Alfred Mortensen. I 1947 overtog Marius Mortensens datter Martha og svigersønnen Einar Johansen gården. I dag ejer deres søn Svend Johansen gården. Det oprindelige stuehus er fra ca. 1760-80.

Foruden jorden til True vandmølle blev der i 1842 endvidere solgt 18 tdr. land sydvest for True by, i hjørnet hvor Rætebølvej skærer Espenhøjvej. Arealet blev købt af Jens Peter Andersen, en broder til Rasmus Andersen (Ras Kræmer). Han byggede en mindre gård som blev solgt omkr. 1865 til svigersønnen, Rasmus Mortensen fra Snaastrup. I 1880 solgte

han den til storkøbmanden Hans Broge, og købte derefter selv Årslev Østergård. Hans Broge udnyttede de 18 tdr. land som teglværksjord, og brækkede bygningerne ned sidst i 1890'erne. Da Årslev Teglværk ophørte i 1901 blev teglgraven igen fyldt op, og jorden kom under Teglgården i Årslev, der ejedes af A.P. Hansen. 1909 blev Teglgårdens Truejord udstykket i 4 parceller. Disse ejendomme er: Matr. nr. 5e, 31a, Espenhøjvej 21 der ejes af E.P. Knudsen. Matr. nr. 5g, 6b, 31b, Rætebølvej 8, der i dag ejes af P.H. Lauersen. Matr. nr. 5f, 29b, W. de Lindes ejendom, Rætebølvej 6. Og stamparcel-len på knap 3 tdr. land, matr. nr. 5b, Espenhøjvej 23, hvis bygninger blev opført 1909 af A.P. Hansen, Årslev Teglård. Han solgte senere den lille ejendom til Kirstine Loft, der i 1926 solgte den til Johannes Mortensen, der drev den som gartneri. Den ejes i dag af Ole B. Petersen.

Matr. nr. 6. Er en nu forsvundet gård, der lå tæt sammen med matr. nr. 5. Var fæstegård til Marselisborg. Gården blev nedrevet 1891-92. Gårdens sidste ejer var Mikkell Andersen, hvis enke Kirsten Marie Jensdatter, i 1892 byggede et hus på toften op mod byen, det nuværende True Byvej 9, som senere blev købt af fhv. gårdejer Peder Pedersen fra Højgården. Huset ejes i dag af Henning Rasmussen.

Sognefoged P.R. Frandsen i nabogården købte indmarken på 21 tdr. land og bygningerne, af hvis nedbrydningsmaterialer han opførte en lade og en udbygning. Udmarken, der tilhørte Laurs Eriksen på Amhøjgård, blev i 1901 købt af tømrermester Chr. Dybdal, der opførte en ejendom med matr. nr. 6f. Den blev solgt i 1903 til Bonne Mikkelsen, der afhændede den i 1904 til Hans Chr. Hansen, hvis søn Jørgen Hansen i 1924 overtog ejendommen. Den lille gård kaldes Dybdal efter den første ejer og er placeret sydvest for byen på Espenhøjvej

20. Noget af gårdens jord blev købt af Hans Broge til Årslev Teglværk. Herfra blev der senere udstykket til statsejendomme. De to ejendomme blev opført 1909 og er A.R. Ehlersens ejendom, Rætebølvej 10, og Johannes Sørensens (Føns), Rætebølvej 12.

Matr. nr. 7 Sognefogedgården. Espenhøjvej 1. Var fæstegård til Marselisborg. Gården var i 1787 ejet af Peder Pedersen (Thøgersen), som købte den fri og blev selvejer 1792. Den gik i arv til hans søn af samme navn 1810, og igen til hans søn, der også hed Peder Pedersen Thøgersen og som havde gården 1859-70. Han var ugift, og efter hans død arvede søsteren Else Pedersen (1841-1926) gården. Hun blev gift 1870 med Peder Rasmus Frandsen fra Jeksen, som havde gården til sin død 1916. Sønnen Peder Thøger Frandsen overtog gården efter moderens død 1926. I 1938 overdrog han den til sine sønner Peder og Rasmus (Ras) Frandsen, der stadig besidder gården. Igennem nu snart 200 år har gården været ejet af samme familie og er blevet ledet af en mand med samme fornavn Peder. På gården, der har 55,5 tdr. land, er sognefogedhvervet »gået i arv« fra 1875 i tre slægtled til 1970, da sognefogedstillingen blev opløst ved kommunesammenlægningen. Gården brændte 25.okt 1911 og en ny blev opført lidt syd for, hvor den gamle gård havde ligget. På græsmarken foran gården blev der før i tiden holdt gøglerplads, hvor gynger og karuseller m.m. har moret indbyggerne i landsbyen. Pladsen blev undertiden også brugt af tømremester Anders Søndergård som lagerplads, når han skar tømmer op.

Oprindeligt har gården vist været en tvillinggård, idet der op til dens vestside har ligget en anden gård, også med matr. nr. 7, af hvis bygninger der indtil branden eksisterede rester af en lille, meget snæver længe, der var skilt fra sognefogedgår-

den ved en meget smal passage. Fra den gamle dobbeltgård blev der efter udskiftningen opført en gård ud nord for Holmstrupgård. Den udflyttede gård, der benævntes Truegården, lå ved vejen fra Holmstrupgård til Viborgvej. På grund af dens beliggenhed mellem Brabrand og Kasted var det meningen, at de faste sogneforstanderskabsmøder efter 13.aug. 1841 skulle holdes her, men det blev imidlertid aldrig gennemført. Gården er idag den der kaldes Lille Eldalgård, matr. nr. 16s (se senere).

På dens gamle plads i byen har man kunnet træffe på gammel stenbro, og et led her hed længe efter gårdens nedbrydelse »Gårdsleddet«.

Matr. nr. 8 Selkærgård. Selkærvej 4. Var fra gammel tid under Århus Domkirke. Gården ligger ca. 300 m vest for byen. Oprindeligt lå den i byens vestkant, hvor dens gamle stuehus endnu står, det er Espenhøjvej 5. Gården blev flyttet ud i 1877. Den ejedes i 1787 af Jens Henriksen (Feilbjerg), der før 1829 overdrog den til sin svigersøn, Jesper Sørensen. Der vil senere blive fortalt om Jesper Sørensens politiske arbejde som sognefoged og stænderdeputeret. Efter hans død i 1867 blev gården overtaget af hans søn Søren Jespersen (1827-96), og da han døde overtog hans søster, Ane Jespersen (1824-1911), gården, som hun 1896 bortforpagtede til Jørgen Kaae Sørensen, der var plejesøn på Selkærgård. Jørgen Kaae Sørensen, der blev ejer af gården i 1911, blev gift med Ane Jensine Hougaard. Efter hans død i 1937, drev enken gården videre til sin død i 1943, hvorefter datteren Martha og sønnen Søren Kaae Sørensen overtog gården. I 1951 stillede Selkærgård et lille stykke jord ved siden af det gamle stuehus inde i byen til rådighed for bygning af et frysehus (herom senere). Det gamle stuehus er opført i midten af 1700-tallet. Stuehuset

ejes i dag af Poul E. (Polle) og Conny Jørgensen. Den udflyttede gårds stuehus er fra 1877. Gården har 60 tdr. land.

Matr. nr. 9. True Byvej 15. Tidligere fæstegård under Marselisborg. En af de mindre gårde i byens vestrække ligger lidt nord for matr. nr. 19 til hvilken ejendom den var tvillinggård. Havde 20 tdr. land. Ejedes i 1829 af Søren Sørensen (smed), hvis søn Søren Nielsen fik den i 1863. Han havde den til sin død i 1898, hvorefter hans enke beholdt ejendommen til 1900, da hun overdrog den til sønnen Anton Nielsen, som i 1928 solgte den til Rasmus (Ras) Holm, der havde den til sin død i 1974, hvor gården og jorden blev købt af Kr. Kristensen i Yderup, der samme år solgte bygningerne til Lone Færch. De nuværende ejere Karin Nielsen og Stig Poulsen købte gården i 1980. Gårdens nuværende stuehus er bygget 1916.

Matr. nr. 10a Damgård. Opkærvej 3. Var fæstegård til Marselisborg. Nabo til matr. nr. 9. Ejeren i 1829 var Jens Mogenssen, hvis ældste søn, Rasmus Jensen Bjerring, fik gården 1861, han solgte den i 1872 til Peder Jensen Haugaard. Efter hans død i 1886 førte hans kone Dorthea f. Sørensen gården videre indtil 1908, da sønnen Jens Haugaard overtog gården. Gården brændte i 1924 og en ny blev opført. Jens Haugaard solgte den i 1928 til Laurits Møller, der i 1935 solgte til Ejvind Kaae Pedersen. I 1961 købte Erik Kjær på Ristrup gården, som han igen solgte 1963 til Jens Madsen. Efter hans død i 1974 driver hans enke Ruth Madsen gården videre. Der er 52 tdr. land. Gårdens navn kommer af at den i gammel tid lå tæt ved gadekæret.

Damgård

Matr. nr. 10b True Vestergård. Er en gammel udstykning af 10a, foretaget før 1850. Ligger nordvestligt i sognet, Munkevejen 15. Den første på gården var Mogens Mogensen, derefter hans søn Peder Mogensen, der fik den i 1895 og dennes søn Mogens Mogensen, der overtog den i 1918. Den nuværende ejer, Sven Åge Pedersen, købte gården i 1947. Det var herude, den tidligere omtalte langdysse var placeret. Sven Åge Pedersen har igennem årene fundet en del sten og skærver på dette sted. True Vestergård havde 16 tdr. land. I 1982 solgte Sven Å. Pedersen 15 tdr. land til Søren Brund i Yderup.

En anden udstykning af matr. nr. 10, beliggende Baunehøj-

vej 10, er matr. nr. 22b, der i gammel tid tilhørte ejendommen der lå på det nordøstlige hjørne af det gamle byjord, nu True Byvej 14. Jorden blev i 1962 købt af gartner Henning Johnsen, som startede et gartneri og byggede et beboelseshus på stedet. Senere købte han et stykke jord fra Enghavegård, matr. nr. 11, da Frederik Andersen var ejer af gården. Henning Johnsen drev gartneriet til 1980, hvor han ophørte på grund af de dårlige tider, der efterhånden var for dansk gartneri. Om Henning Johnsens arbejde inden for True Beboerforening vil der blive fortalt om i et senere afsnit. Gartneriet blev købt af C. Frederiksen 1981.

Om gartneri i øvrigt: der var i 1940'erne 12-13 gartnerier spredt ud over det gamle True sogn. Hovedparten af disse lå ved Viborgvej og Rætebølvej. I dag er der 4 gartnerier tilbage, den lige omtalte på Baunehøjvej og 3 større på Viborgvej: Det er Niels Peter Jakobsens gartneri, Viborgvej 493, på True-Todderup jord. De to andre ligger på Truejord nord for Viborgvej inden man kører ned i Eldalen, den første er Poul Rasmussens gartneri, Viborgvej 360 og den anden Jørn Skousen, Viborgvej 350. Det skal tilføjes, at der er flere smågartnerier i True, de drives som bibeskæftigelse.

Matr. nr. 11a Enghavegård. Opkærnsvej 5. Tidligere fæstegård til Marselisborg. Er den nordligste gård i vestrækken. Den ligger overfor hvor Engkærgård tidligere havde sin plads. Begge har navn efter et engstykke, der ligger bag gårdene. Ejedes 1829 af Niels Madsen, 1846 af Jens Mortensen, fra 1861 af Jens Jespersen, der i 1902 afstod den til sin svigersøn, Søren Nielsen Thomassen, som drev den sammen med sin egen gård, matr. nr. 18. Gården blev købt 1916 af Jens Chr. Nielsen, der havde den til 1944, hvor den blev solgt til fru

Thyra Graversen, hvis broder Ernst Egholm Petersen fra Thisted bestyrede den. De efterfølgende ejere, der havde gården i forholdsvis kort tid, er: Holger Gammelgaard Hansen 1951, Åge Sørensen 1959, Erik Kjær 1961, gartner Kragh Sørensen 1963 og Frederik Andersen på Birkagergård 1966. I 1973 blev gården købt af gross. Erik Lyngsøe, Hasle, hvis svigerfader, Sven Pedersen, i dag bestyrer gården.

Gården blev af J. Chr. Nielsen i 1923 bygget helt om, men da nabogården Damgård brændte i 1924, blev Enghavegård så alvorlig medtaget, at store dele måtte bygges op på ny. Enghavegård er i dag på 30 tdr. land.

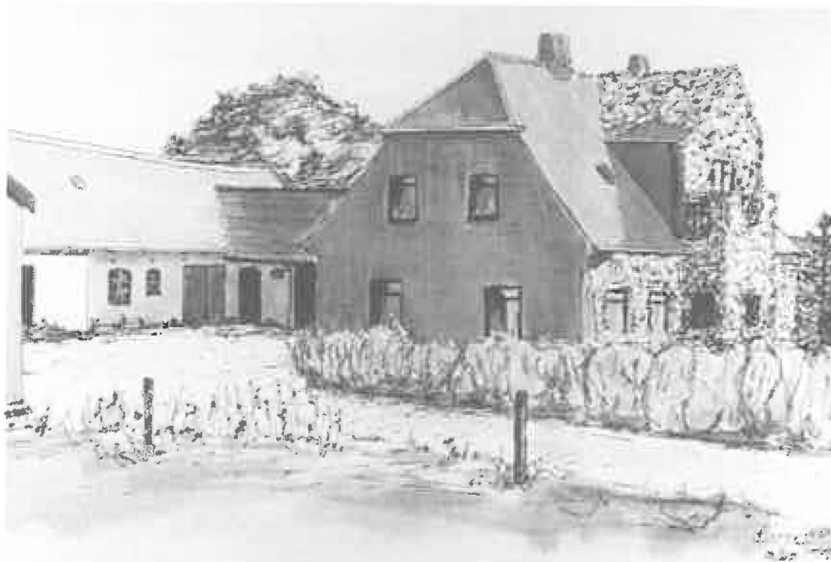
Matr. nr. 11b. Munkevejen 12. En forsvundet mindre gård der blev opført 1854 nordvest i sognet. Ejedes til 1886 af Eberhardt Nielsen og derefter af Rasmus Nielsen, hvis søn Niels Anton Nielsen overtog den 1933 og havde den til 1946. I de næst følgende 20 år er der 6 forskellige ejere af gården. I de sidste år inden den nedbrændte i 1973 blev den brugt til oplagring af papir for firmaet Averhoff & Co. A/S, der arbejder med genbrugspapir. Gården blev ikke genopført, og jorden blev solgt 1980 til Søren Brund på Yderupgård.

I naboskab til matr. nr. 11b er der to statsejendomsbrug, det er matr. nr. 11d Munkevejen 10, der ejes af Aksel Krei, og matr. nr. 11e Munkevejen 8, der ejes af Søren Jensen.

Matr. nr. 12 Anelyst. Trueholmvej 2. Var fæstegård til Marselisborg. Gården ligger ca. 300m nordøst for True by. Før udflytningen i 1857 var den tvillinggård til Højgården, matr. nr. 13, i byens nordlige gårdrække. Ejedes 1787 af Jens Rasmussen, derefter af Rasmus Olesen, hvorefter der igen kom en ejer ved navn Jens Rasmussen. Han døde 3. maj 1842, og hans enke Ane Laursdatter drev gården videre. Hun giftede

Anelyst.

Birkagergård.

sig 1843 med Adam Pedersen fra Geding. Efter hendes død i 1857 flyttede han gården ud til sin nuværende plads. Adam Pedersen giftede sig 2. gang i 1858 med Ane Kirstine Sørensen, datter af Søren Lauridsen fra Truegården, matr. nr. 15. Da begge hans hustruer havde samme fornavn, gav han den nuopførte gård navnet Anelyst. Efter Adam Pedersens død 1878 havde hun gården til 1894, da hun overdrog den til sønnen Peder Adam Pedersen. Han solgte den 1925 til V. og Th. Thomsen. Gården blev overtaget 1928 af Bernhardt Jensen, som frasolgte 2,8 ha og fodermesterhuset. 1929 mageskiftede (d.v.s. bytning af fast ejendom) Chr. Mørup sig til gården. I 1965 købte byggefirmaet Trueholm gården og store del af jorden øst for True By til parcelhusbebyggelse. Det drejede sig om matr. nr. 12a, 13a, 13c og 14a og omfattede gården Anelyst, samt jorden til Højgården og Birkagergård. Anelyst blev brugt af Trueholm A/S som administrationsbygning indtil 1969, hvor bygningerne blev købt af vognmand Leo Sørensen, der her driver en stor transportvirksomhed.

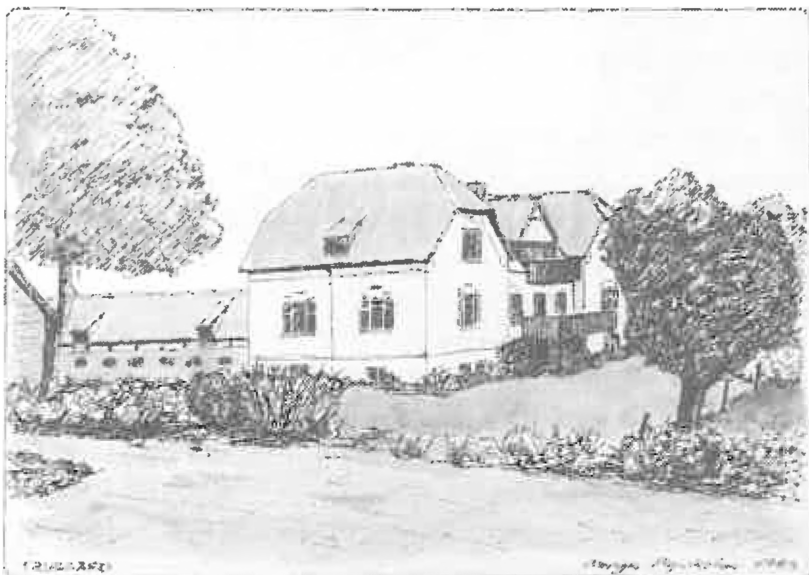
Anelysts nuværende hovedbygning blev opført 1949 efter at den gamle var brændt ned. Leo Sørensen opførte 1978 en stor garagebygning ved siden af gården. Anelyst var oprindelig på 75 tdr. land.

Matr. nr. 13. Højgården. True Byvej 27. Var fæstegård under Lyngbygård, frikøbt 1854. Niels Pedersen var ejer 1787, og 1829 Anders Pedersens enke. Overtaget 1846 af Anders Olsen og fra 1854 til 1891 var sognefoged Anders Andersen ejer, og derefter hans svigersøn, Jens Peder Pedersen, som solgte den i 1900 til Ludvig Larsen. 1911 køber Peder Pedersen gården, og hans søn Søren Peder Pedersen overtager den i 1940. Jorden blev som før nævnt solgt i 1965 til Trueholm A/S. Søren P. Pedersen byggede en villa tæt ved gården i 1968. Hans søn-

ner Per og Jørn Pedersen har siden 1963 drevet et autolakeringsfirma under navnet Højgårdens Autolakering I/S. Værkstedet er indrettet i gårdens gamle kostald. Jørn Pedersen købte gården 1980 og satte det mere end 100 år gamle stuehus i stand. Han kører firmaet alene nu, idet Per Pedersen udtrådte i 1980. Højgården var på knap 41 tdr. land.

Matr. nr. 14a Birkagergård. True Byvej 29. Fæstegård til Marselisborg. Ligger i byens østside. Ejedes i 1829 af Laurids Jensen (Kræmer), 1846 af Niels Laursen og senere af Niels Engkær, broder til Søren Engkær på Engkærgård. Niels Engkær afstod gården i 1889 til sin svigersøn, Thøger Johansen fra Sjelle. Han ejede den til 1902, da den blev købt af L. Marius Andersen; efter hans død overtog sønnen Frederik Andersen gården. Jorden blev solgt fra i 1965 til Trueholm A/S. Bygningerne blev købt 1979 af Orla Jensen. Han rev en gammel lade ned og indrettede et Ceres øldepot i en af de andre bygninger. Gården havde 24,7 tdr. land.

Matr. nr. 14b Stillinggård. Lå inde i byen ved siden af Birka-gergård. Blev efter en brand ca. 1850 flyttet ud nordvest for Holmstrupgård. bag gården var der en dam, Stillingdam, der gav gården navn. Gårdens første ejer hed Anders Andersen. Hans enke, Johanne Marie Nielsdatter, blev gift i 1863 med Niels Poulsen fra True. Gården brændte under bagning i 1882, og en ny blev opført. Niels Poulsen solgte den 1895 til sin svigersøn, Mikkel Andersen Kaae, der i 1919 afhændede den til sin svigersøn, Niels R. Nielsen fra Mols. Han solgte den i 1944 til gartner Herlov Harmsen fra Hasle. Gården er i dag helt væk, den blev købt af Trueholm A/S til Skjoldhøjparken. Stillinggård var på 21 tdr. land.

Matr. nr. 15a Truegård. Langhøjvej 1A. Menes tidligere, da True havde kirke, at have været præstegård. Af hovedbygningen, der blev brækket ned i 1917, kunne det meget svære egetømmer tyde på, at den oprindeligt var bygget større og bredere end bøndergårdene almindeligvis blev bygget. Gårdens nuværende tre sammenbyggede avlslænger blev opført efter en brand i 1932.

Gården ejedes i 1787 af Jens Sørensen. I 1829 af Søren Lauridsen, hvis søn Laurids Sørensen overtog den i 1858. Johs. Rasmussen købte gården 1881 og Chr. Hansen Christensen 1913. Han købte senere nabogården Engvang og lagde den til Truegård, der herved blev byens største gård på ialt 99 tdr. land. Chr. H. Christensens svigersøn, Erik Kjær, overtog gården i 1963. Han solgte den til Brabrand-Årslev kommune, der solgte bygningerne 1968 til vognmand Johannes Pedersen. Gårdens nuværende ejer er entreprenør Chr. Jensen, der købte den i 1977. Han driver herfra et mindre en-

treprenørfirma, der udfører grave- og planeringsarbejde.

Store dele af Truegårdens jord indgår i dag i Skjoldhøjparken, samt i det rekreative område og i den jord til offentlige formål, der skal ligge syd for Skjoldhøjparken.

Matr. nr. 15b. Petersminde. Lå sydøst for byen. Blev 1829 udstykket fra Truegård. Ejer fra 1840'erne til 1860'erne var Mikkel Pedersen (kaldt Mikkel Snedker). Hans datter, Karen Marie Mikkelsen, født 20.marts 1846, blev 8.juli 1869 gift med folkedigteren Mads Hansen. Det er fra hende, vi har de gamle Truehistorier, der vil blive fortalt om senere. Gårdens næste ejer var Rasmus Adolf, derefter Mads Due og senere Jens Mogensen, der i 1880 solgte gården til Søren Peder Pedersen, far til Peder Pedersen på Højgården. S.P. Pedersen havde Petersminde til sin død 1914. Hans døtre Anna og Bolette overtog derefter gården. I 1928 blev Bolette gift med gårdens bestyrer, Jørgen S. Højsgaard. Samme år blev der købt 14 tdr. land fra Holmstrupgård. Jørgen S. Højsgaard solgte gården i 1950 til Asger Nikolaisen, der blev gårdens sidste ejer. Den blev overtaget af Truehold A/S til Skjoldhøjparken. Stuehuset til gården står stadig, det er huset på Kyøvænget nr. 11.

Matr. nr. 16s. Lille Eldalgård, Viborgvej 330. Ligger ved nordsiden af Viborgvej i den østligste del af det gamle True sogn, der her grænser op mod henholdsvis Tilst, Hasle og Holmstrup. Den gamle gård, der blev kaldt Truegården, lå ret lavt i denne del af Eldalen. Den er udskilt fra Sognefogedsgården, der herude havde nogle mark- og kærskifter. Gårdens første ejer var Søren Pedersen Thøgersen, broder til Peder Pedersen Thøgersen på matr. nr. 7. Han havde gården til sin død 1873. Morten Jespersen købte gården, og var der til 1890, da den blev solgt til mælkehandler Rasmus Christensen, Ha-

sle. Han afstod gården i 1911 til S.B. Steffensen, der i 1919 solgte til Jens Chr. Nielsen, som igen solgte i 1920 til Jens Jesper Thomassen, broder til Søren Thomassen på matr. nr. 18. Den næste ejer var Jens Sørensen, som havde den indtil 1951. Ved en udvidelse af Viborgvej i 1951 blev gården revet ned, og 1956 blev en ny opført af Henning Christensen inde på marken på dens nuværende plads.

I naboskab til Lille Eldalgård ligger der et hus med et lille gartneri til matr. nr. 16t, den ligger i bunden af Eldalen og er det sidste hus inden Hasle, den ejes af gartner A.C. Kristiansen.

Som tidligere nævnt er der flere gartnerier herude. Det er udstyknings af den oprindelige matr. nr. 16. Af denne matrikel er der endvidere en del på sydsiden af Viborgvej og den nu delvis nedlagte Rundbjergvej. Det meste af jorden i den ende af True indgår nu i Skjoldhøjparken. På den øvrige jord syd for Viborgvej, det gamle True-Todderup jord, ligger der en del mindre ejendomme og jordløse huse, især fra nyere tid. På arealet mellem Skjoldhøjparken og Viborgvej er der siden 1970 blevet bygget nogle store virksomheder. Det er bl.a. det store varehus Bilka, et dyrehospital og flere andre.

Matr. nr. 17 True Søndergård. Langhøjvej 20. Var fæstegård til Lyngbygård, frikøbt i 1854. Lå oprindeligt i byens sydrække af gårde. Blev i 1867 flyttet ud til sin nuværende plads syd for True, ved vejen til Brabrand. Gården var i 1787 ejet af Rasmus Jensen. Hans datter Birte Marie Jensdatter blev gift med Albrekt Johansen, som senere overtog gården. I 1854 afhændede han gården til sin søn Johan Albrektsen, der i 1868 solgte den til Rasmus Sørensen fra Hørslev. Han ejede den til 1902, da han solgte gården til sin søn Jens Fogsgaard Sørensen, hvis søn Søren Fogsgaard overtog den i 1944. Gården er

på godt 44 tdr. land. Et stykke af den gamle gårds ladebygning ligger stadig i byen, det blev omdannet til beboelse og er det, Alfred Eidorff bor i True Byvej 5. Bygningen er iflg. Søren Fogsgaard opført ca. 1796.

Søndergård og flere andre True-gårde skulle årligt betale en gammel afgift, der kaldtes Plovhavrepenge, til Aarhus Hospital ved Frue Kirke. Afgiften blev ophævet 1919. Søndergård skulle årlig svare 1 1/2 skæppe byg, 3/4 fjerding havre og 1/2 skæppe boghvedegryn. Afgiften blev betalt i penge og beløb sig til 4-5 kr. årlig. Afgiften var noget lignende for de andre gårde.

Matr. nr. 18. Buehøjgård, Espenhøjvej 10. Var tidligere fæstegård til Lyngbygård. Gårdens navn kommer af en høj på marken der hedder Bohøj. 1829 havde Niels Poulsen gården derefter hans søn Poul Nielsen som formentlig købte den fri. 1868 overgik den til hans svigersøn Søren Jensen Rønde, af hvis dødsbo Søren Nielsen Thomassen købte gården 1.sept. 1886. Han var 1902-16 også ejer af sin kone Ane Kirstine Jespersens fødegård i True, matr. nr. 11a. Deres søn Søren Thomassens overtog gården i 1930. Han døde i 1972, hvorefter hans sønner Søren og Thomas Thomassen blev ejere af gården. Hovedbygningen er opført 1896. Der er 45 tdr. land til gården.

Matr. nr. 19. True Byvej 13. Ligger i byens vestrække og var i gammel tid tvillinggård. Ejedes 1787 og 1829 af Niels Rasmussen, i 1871 af Johannes Jensen, der omkring 1884 solgte gården til Peter Bomholt. I 1894 blev den købt af Hans Frederik Rasmussen fra Skovby. Han døde på gården. Dødsboet blev solgt til den svenske gartner Carl Svensson 1898, som 1908 solgte gården til Andreas Andersen fra Stjær. 1929

købte Georg M. Andersen gården. Han solgte den 1946 til Anton Vissing. Efter hans død i 1960 overtog broderen Thorvald Vissing gården, og solgte den igen i 1979 til sin søn Jørgen Vissing. Gården har 23 tdr. land.

Jørgen Vissing bor og arbejder ved Rødkærstro.

Stuehuset i True har siden 1974 været lejet ud til unge studerende. Gården består i dag af det gamle stuehus og en nyere staldbygning.

Matr. nr. 20 Opkær, Opkærvej 2. Var tidligere fæstegård under Lyngbygård. Gårdens ejer 1829 var Jens Olesen, senere overtaget af hans søn, der også hed Jens Olesen. Efter hans død 1881 fortsatte enken med at drive gården. Hun solgte den 1910 til tre ejendomshandlere, der afhændede den til Andreas Loft, søn af sognefoged S.P. Loft, Årslev; han havde den indtil 1961 da hans svigersøn Tage Christensen overtog gården. Opkær har 46 tdr. land.

Gården har navn efter kæret Opkær (1683 Oep Kier); navnet hentyder til kærrets høje beliggenhed. Det var Andreas Loft, der gav gården dette navn. Gårdens avlsbygninger er opført 1916 og stuehuset 1925.

Der er udstykket to ejendomme fra Opkær langs med Anelystvej, den ene er Matr. nr. 20c og d, der ejes af Trueholm A/S; i dag er den udlejet til V. Jørgensen og H.J.A. Johansen, Anelystvej 14. Den anden er Matr. nr. 20e og 12e og True-Todderup Matr. nr. 6b, 7b og 8e, det er Anelystvej 12, hvis ejer er vognmand Hans J. Borch.

Matr. nr. 21a, d. Skjoldhøjgård. Oprindelig på kun 6 tdr. land. Bygget på gammelt overdrev nær Holmstrupgårds jord, lidt nordvest for det sted, hvor nu Skjoldhøjskolen er opført. Ejedes i 1893 af Rasmus Poulsen, der 1896 solgte til N.P. Hagel-

quist (fra Sverige), far til sognerådsformand Chr. Hagelquist. I 1920 overtog svigersønnen Jens Petersen gården. I 1918 blev naboejendommen Bremerholm (også kaldet Bækkehuset, fordi Voldbæk løb tæt forbi) brækket ned og lagt til Skjoldhøjgård. Jens Petersen havde i flere år ejet Bremerholm, inden han i 1920 overtog Skjoldhøjgård. 1941 solgte han gården til gartner Jens Harmsen fra Hasle, som stadig har jorden, bygningerne blev revet ned i 1975. Jorden er i dag skåret igennem af Skjoldhøjvej. Det, der ligger på den nordlige side af vejen skal indgå i Skjoldhøjparken, og det syd for bliver en del af det rekreative område, der etableres her.

Matr. nr. 4g, 2g og 38ab. »Klubben«. Opkørsvej 1. Som afslutning på denne gennemgang af gårdene i True, skal der nævnes lidt om ejendommen, der havde den mærkelige betegnelse »Klubben«. Den er beliggende over for den gamle skole på byens gamle lergravs plads. 1872 blev ejendommen opført af Niels Lauridsen, broder til Søren Lauridsen på Truegård. Niels Lauridsen havde tidligere ejet True vindmølle, og det var ham, der opførte Mundelstrup Kro. Han var far til den senere kendte jordemoder i Brabrand, Maren Holm. En senere ejer, Niels Sørensen, fik en slags beværterbevilling, det var i 1880'erne. I tiden 1886-94 havde han også købmandsforretning i huset. Trues beboere kom her og fik en øl eller en punch i de små stuer, og der var avishold her, så man kunne holde sig underrettet om døgnets begivenheder. Bymændene holdt møde her, når der var fælles bysager, der skulle løses. I den største stue holdt ungdommen legestue og baller. Husets betydning som samlingssted og kro (tilsidst smugkro) er årsag til navnet Klubben. Da der omkring 1902-03 blev købt jord til stedet ophørte beværtingen. I Klubbens have var der anlagt en keglebane.

1894 købte Rasmus Rasmussen (Fogsgaard) ejendommen, han solgte den 1896 til Jens Mogensen, der havde den til 1929. Derefter Søren Sørensen Pedersen 1929. Rasmus Overgaard 1932. Niels M. Laursen 1939-42. Herefter købte Axel Haugaard Sørensen ejendommen og havde den til sin død i 1969, hvorefter hans enke, Elisabeth (Lis) Haugaard, førte ejendommen videre. 1979 købte tømrermester Hans Eidorff ejendommen og lavede værksted i lade- og staldbygningen. Stuehuset blev restaureret og bygget om indvendig, og der blev anlagt en ny have. Fru Lis Haugaard blev boende stadig i stuehuset.

Efter landsbyfællesskabets tid og udflytningen af gårde fra bykredsen, forblev der dog i stor udstrækning sammenhold og fællesskab gårdene imellem. Af de faste gamle fællessager var der: bysmedien, snekastning, brandslukning samt de to fællesbrønde og de to maltkøller. Til brandslukning, hvor alle rørlige mænd havde at stille, var pumpen og slanger anbragt hos smeden. Der blev holdt to brandøvelser om året, hvor alle også skulle møde.

I 1860'erne startede en anden form for fællesskab, der fik stor betydning for landbruget; det var andelsbevægelsen, der igennem fællesskabet gav den enkelte en stærkere stilling erhvervsmæssigt og økonomisk. Andelsbevægelsen blev et typisk udtryk for den demokratiske ide og livsanskuelse.

Det sidste, der her skal nævnes om fællesskabet, er fra omkring 1892, hvor der af 8-10 fremsynede True-gårdmænd blev købt et af de nye mekaniske »uhyrer«, en lokomobil. Det var et dampdrevet tærskværk, et af de større fornyelser inden for landbruget, der her kom til egnen.

Det var en stor dag når den kulfyrede lokomobil, trukket

af heste, kom til gården. Det var i forvejen hentet kul i Århus til opfyring af kedlen, og der var hentet øl og brændevin til mandskabet for at køle lidt ned under det hårde arbejde. Der skulle mange folk til, to mand til at »lange til«, een til at stoppe i maskinen og endnu flere til at tage fra. Der skulle fylde korn i sække og fjernes halmballer, der skulle køres fra og lokomobilene flyttes og endelig skulle maskineriet passes, det var en gammel søfyrbøder, der stod for dette tekniske vidunder.

Når man var færdig på den ene gård, blev tærskværket flyttet hen til den næste, der var klar til at få tærsket. Når alle ejerne var færdige, blev den lejet ud til andre gårde på egnen. Om vinteren stod den opmagasineret på Anelyst.

Inden afslutningen af historien om landbruget skal vi tilbage i tiden igen, for at se på hvordan livet formede sig for mennesket i hverdag og fest.

Fra middelalderens gårde, der stadig bar præg af jernalderhusene, og op til gårdene i dag er der et stort spring. Middelalderhusene var en form for langhus, der ved skillevægge var opdelt i et rum for mennesker og et for dyr og afgrøder. Det åbne ildsted, arnen, er der stadig. Ordet arne er i slægt med det latinske ord *are* = alter, og der er ingen tvivl om, at ildstedet har været betragtet som helligt. Derfor måtte man ikke spytte i ilden og på denne måde vise den ringeagt. Der er ved flere udgravninger fundet et lille lerkar nedsat mellem stenene under arnens bund. Det er blevet fortolket som et offer til arnens vætte og husets skytsånd.

Senere i middelalderen blev der bygget et hus til afgrøderne. Udviklingen fortsætter - gårdene bliver større og ser vi nu på grundplanen over Engkærgård, er det jo en flot og ståtelig plan over en gård, hvor de sidste ombygninger blev lavet

for ca. 200 år siden. Men en ting springer dog i øjnene: hvor har folkene boet ? Det var ikke meget plads, de havde til at strække benene og hvile ud i om natten. Pigens kammer er det lille rum, der ligger under trappen i bryggerset. Det var lille og snævert, men almindeligvis pænere og hyggeligere end karlekammeret, eller »Herberget« som det er benævnt på planen. Det var i regelen et skummelt og ildelugtende sted, her placeret mellem kostalden og hønsehuset. På grund af kamrenes trange plads måtte folkene tit, når der var flere på gården, sove i samme seng, lillepigen hos storpigen og drengen sammen med karlen. Det var ikke altid lige behageligt. Der kunne ellers være god brug for at få hvilet ordentligt ud om natten, for at klare det hårde slid om dagen.

I forbindelse med tjenestefolkene skal der her nævnes den særlige institution der hed folkemarkedet, og som kendes fra Kolding, Haderslev, Ribe, Ålborg og Slagelse. Den mest kendte var folkemarkedet, der holdtes på Rendebanen i Kolding den 28.september, der var skiftedag. Her mødte mange karle og piger op for at få noget arbejde. Bønderne kom langvejs fra for at leje tjenestefolk. De så og følte på varerne, handlede, pruttede og tingede som ved enhver anden handel. - Stærk efterspørgsel satte priserne op, og stort udbud trykkede dem. Folkemarkedet i Kolding blev efter beslutning af byrådet ophævet i december 1909.

Datidens husmænd havde det, om muligt, endnu værre end folkene på gårdene. Foruden at passe det lille stykke jord de måtte have og de få dyr, arbejdede de på gårdene som daglejere samtidig med det store hoveriarbejde de skulle udføre for herremanden.

Fester - gilder - folketro og overtro

Livet var i gammel tid, i højere grad end i dag, meget præget af tro og overtro, det religiøse spillede en stor rolle i hverdagen. Selv om det nu er tusinde år siden kristendommen blev indført i Danmark, har troen på trolddom, hekse, jættegn og andre lignende ting holdt sig mere eller mindre levende helt op til vore dage:

Barsel. Svangerskabstiden var en vanskelig og farlig tid, fosteret kunne trues af mange ting. Den gravide kvinde måtte ikke drikke af en skåret kop, for så ville barnet blive født med hareskår. Kikkede hun gennem en revne, ville barnet blive skeløjet. Moder og barn blev regnet for urene (hedenske) til efter det første kirkebesøg. Dåben fandt derfor sted snarest muligt efter fødslen. I den mellemliggende tid måtte man tage forskellige forholdsregler mod de underjordiske kræfter, der ville ombytte den nyfødte med et af deres børn, en såkaldt »skifting«. For at forhindre det, blev der lagt stål i barnets vugge, for stål var virksom mod alt trolderi.

Barnedåben fejredes på gårdene med et stort gilde. Der skulle helst være mange faddere til barnet, det gav mange gaver. Fødselsdag, som vi kender den, blev ikke holdt, det er en forholdsvis nyere skik.

Ordet barsel betyder barns-øl. Ved alle gilder indgik øl som en væsentlig bestanddel af opvarningen.

Bryllup. Det er karakteristisk for livet i de gamle landsbysamfund, at forskellen var stor mellem hverdagens ensformige mad og drikke og så de festlige højdepunkter i årets og livets gang. Der blev ikke sparet på noget, når der blev rettet an til f.eks. bryllup. Det var en stor fest, som der blev gjort meget ud af. Det er nu så heldigt, at afdøde gårdejer Jens Fogsgaard i 1948 nedskrev en grundig og lærerig skildring af

et gammeldags todagesbryllup, således som det fandt sted i 1880erne i True. Jens Fogsgaard, født 1872 på True Søndergård, fortæller således:

Et 2 dages bryllup holdtes altid om sommeren omkring 20.juni. Da var vejret i reglen godt, sæden var lagt i jorden, og tørvene var lavet. Der var græs nok til de fremmede heste, så de kunne ligge ude om natten, og de udenbys gæster kunne ligge på loftet i gildegården eller hos naboer. Det første, man skulle sikre sig til en sådan fest, var kogekonen og skafferen samt musikken. Der var gerne 4 mand, da der tit dansedes to steder. Dernæst »lånepigerne«, som nogle dage før brylluppet gik omkring i nabogårdene og lånte service - tallerkener, ter-riner, gafler, knive, kopper o.s.v., som de bar hjem til gildegården i store kurve med halm mellem porcelænet, så det ikke skulle gå itu. Det blev skrevet ind på en lap papir, hvad der var lånt i hver gård, og af hvad art service, når dette senere skulle afleveres. »Dukkementet« blev skrevet i to eksemplarer, så der ikke skulle foregå nogen fejl. Otte dage før gildet skulle »Bydemanden« ud og indbyde til brylluppet; det var i reglen skafferen, der havde dette hverv, og indbydelsen lød således (alt på jydsk): »Jeg skulle hilse fra Niels Nielsen, og hans kone, datter og svigersøn, om I ville komme til bryllup på fredag kl.10 og spise frokost, følge med til kirke, høre deres brudevielse, følge med hjem igen og få et måltid mad eller to, dans og spil, så længe i lyster, og vil I så komme igen om anden dagen kl.14 og indtage den plads, I havde den første dag, og så spise og drikke, så længe I lyster og vil«. - Den samme remse blev afleveret hvert sted. - Så vidste man, der skulle sendes madvarer til gildegården, den såkaldte »Fon«, som bestod af følgende: 4 eller 6 pund smør, 2 snese nylagte æg, en kande rå og en kande kogt fløde og 2 levende høns. - »Brudeskænken« blev betalt bruden personlig på den første

bryllupsdag. Den bestod af 6 kr. i sølv, mere, hvor der var voksne børn med. I gildegården var der travlhed både ude og inde, der slagtedes, og der blev bagt. Lå gården tæt ved en anden, blev der tit spist og danset i begge gårde på bryllupsdagen; lå gården ene eller på marken, blev der lagt bræddegulv i laden, og lokalerne blev »tjældet« med tæpper og pyntede med bøgeløv overalt, så der blev festligt både til spisning og dans. På bryllupsdagen mødte musikken kl.9. Spillemændene skulle jo have frokost, før gæsterne begyndte at komme, de tog derefter opstilling i et hjørne af gården eller, i tilfælde af regn, i en vognport. Ved hver vogns indkørsel i gården blæstes der i horn et raskt musikstykke; også dem, der kom gående fik samme omgang.

Frokosten bestod af »koldt bord«: flæskesteg, oksesteg, fedekalv, kogte æg samt dramme og øl efter behag. Derefter kaffe og kager, så det kunne jo tage nogen tid, inden ca. 150 mennesker, ja somme tider flere, havde fået frokost, så klokken var ofte 2 om eftermiddagen, inden man kunne blive færdig til afgang. Musikken kørte foran, og derefter brudeparret i lukket vogn, hvis vejret var ugunstigt. Der blev altid kørt i trav fra gården til kirken, og ligeledes fra kirken og hjem. Ved hjemkomsten til gildegården blev gæsterne modtaget af skaffereren, som med megen rutine fordelte gæsterne i de forskellige stuer, den nære familie i storstuen ved brudeparret og dernæst de udenbys i stuerne ved siden af, og en del af byens gæster i nabogården eller i den pyntede lade. Derefter tog spisningen sin begyndelse. Festretten bestod af suppe, forskellige slags steg, derefter lagkage, kransekage, svedsketærte med gammel fransk vin, portvin, muskatvin og kirsebærvin. »Lånepigerne« fungerede som opvartere sammen med skaffereren. Den mest intelligente af pigerne, forgangspigen, serverede for brudeparret. Skaffereren, der ofte havde en mand til hjælp, sørgede

mest for de våde varer, ligesom han skulle placere musikken under spisningen på et sted, hvor den var mindst i vejen. Han skulle også gå omkring ved gæsterne med spillemandsfadet og indkassere penge hos gæsterne til musikken; de blev altid betalt på den måde, og musikanterne var altid godt tilfredse. - Når præsten og degnen havde talt, og der var sunget et par salmer, kom skafferen og sagde velbekom i hver stue. Det var tegn til, at spisningen var forbi. Gæsterne takkede derefter vært og værtinde for mad ved at give dem hånden. De gik derefter ud, kvinderne i haven, mændene i marken for at se de mange udenbys heste, som stod tøjrede i en lang række. Derefter beså de gårdens kreaturer, som jo allesammen den gang stod i tøj. Når så dansesalen(e) var ryddet for borde, og bænkene var sat til side, tog dansen sin begyndelse. Musikken spillede brudevalsen, og skafferen tog den rødmende brud, som han dansede salen rundt med tre gange, hvorefter han afleverede hende til brudgommen, som dansede med hende, til musikken standsede. Så var det gæsternes tur. Der blev danset, så det gungrede i gulvet. Folk svedte og drak øl i den varme sommeraften. Henved 23-24 tiden blev der serveret varm punch: rompunch i store suppeterriner, øst op i glas med potageskeer; det var en skrap kost, som man skulle være lidt varsom med. - Derefter dansedes til henimod 2-tiden. De, som ville hjem, kunne da sætte sig til frokostbordet i de nederste stuer. De af gæsterne, som skulle overnatte i gildegården, listede op på lofter, hvor der var redt senge i en lang række. De, der ikke var plads til, kom med naboer og genboer hjem for at hvile ud til næste dags gilde.

Kl. 2-3 næste eftermiddag kom gæsterne igen og indtog de samme pladser som den første dag; maden var som den første dag: suppe, steg, kage og vin, men der var en ret mere nemlig »pluksteg«, det var alle de forskellige slags steg, der var skåret

i stykker den første dag, som nu var blevet skåret i små terninger og bagt op med smør. Det var en meget yndet ret, som alle kunne lide. Ved bordet takkede brudgommen på brudens og egne vegne, og der blev sunget to salmer. Derefter bød skafferen velbekomme, og man gik derefter ud i det fri og legede »2 mand ud for en enke« og andre lege ude på toften. Ved 20-tiden blev der serveret kaffe og kager i stuerne og derefter kaffepunche efter behag til mandfolkene. De, der ville spille kort, kunne sætte sig til spillebordene.

Ved 22-23 tiden begyndte de udenbys gæster at køre hjem, mange havde både 1 og 2 mil at køre, men hestene var jo i god kondition efter to dages hvil på den gode græsgang, så de kunne nu nok udholde en travetur.

Død og begravelse. Ingen af livets hændelser har vel været omgivet med så mange skikke og forestillinger som døden. Et dødsfald greb afgørende ind i familiens tilværelse og i mange tilfælde også i det lille landsbysamfunds liv. Når et menneske lå for døden, kunne der på forskellig måde erfares noget om, at tiden nu snart var inde. Den efterfølgende historie er fra Danske Sagn II og meddelt af Peder Jakobsen, Brabrand: »Min fader, der var slagter, døde meget hurtigt af et apoplektisk tilfælde. Om løverdag morgen tidlig var a gået ud i vognporten for at læsse kødet, da vi skulle til Århus til torvs med det. Da a så ville gå derfra og hen til slagterhuset, lå der en ligkrans. A tog i den og smed den væk. Tre dage efter døde min fader. Der kunne ikke blæse ligkranse fra kirkegården derop, det var umuligt«.

Et bevis på de gamle slægters deltagelse og betænksomhed når nogen var død, findes i Brabrand Bylov 1725. Her hedder det i §39: »Når nogen dør, skal hver mand eller hans visse bud møde i gården eller huset, som liget er, og bære den døde til sit lejersted. Forsømmer han det uden lovligt forfald, bøde 1

skæppe byg til vide«. Denne bestemmelse havde sikkert i 1725 århundredgammel hævd.

Der var forskellige magiske handlinger, der skulle sikre den afdøde ro i graven og de efterladte fred for de døde. Derfor bandt man mange steder ligets stortæer sammen med et halmstrå, for at forhindre den døde i at gå igen. Af samme grund førte man ikke ved begravelsen kisten ud af den sædvanlige dør fra storstuen, hvor den havde stået, men tog den ud igennem et vindue eller gennem et hul i muren.

Fra gammel tid var det skik, at begravelsesgildet skulle være lystigt, for den forestilling var vidt udbredt, at gråd piner den døde.

Ved gilder forstod man i ældre tid ikke de fester, der knyttede sig til livets højtider. Gilder var et sluttet selskab, der ved sammenskud indenfor lavet søgte fælles fordele og fornøjelser. Gilder kendes i denne form helt tilbage i middelalderen og har ret sikkert sin rod i den hedenske tids offergilder.

Julen. I en landsby som True startede juleforberedelserne allerede i november måned, der fra gammel tid kaldtes slagtemåned. Dyrene var fedest på dette tidspunkt, og det gjaldt jo om at få sulekar og saltolde fyldt, skinker, pøser og flæskesider røget og hængt på loftet. Julebagningen var et vigtigt og stort arbejde. Der blev bagt sigtebrød og nogle meget store flade brød, der kaldtes julekage. De blev givet til tjenestefolkene, husmændene og andre, der året igennem havde hjulpet til på gården. En del af de gode sager gik også i fattigfolks kurve. Ved alle højtider og især før jul gik fattige kvinder rundt og bad om en almisse.

De mange småkager, der nu hører julen til, havde man ikke, men der blev bagt pebbernødder, som indgik i de gætte-

lege og forskellige spil, som hørte julen til.

Der var forskellige ting, man skulle tage hensyn til i julen. Der måtte f.eks. ikke stå en plov på marken juleaften, for så kom Jerusalems skomager og satte sig på den, og marken groede derefter til med ukrudt. Man måtte ikke sy i julen, så fik man bulne fingre. Julevasken skulle være klaret så tidligt, at tøjet ikke hang til tørre julen over, for »den, der klæder gærder i julen, skal klæde lig, inden året er omme«. Altså et varsel om dødsfald i familien.

Fastelavnsryttere foran stuehuset til Opkærgård.

Fastelavn. De mest betydningsfulde af årsfesterne var de der hørte foråret til. Kampen mellem vinter og vår, mellem den mørke og den lyse tid, blev mange steder udkæmpet mel-

lem to udklædte personer.

Den egentlige baggrund for fastelavnslystighederne stammer fra før reformationen (1536), og har sin rod i den katolske bestemmelse om fastetiden, der skulle strække sig over 40 dage før påske. Fastelavnsugen var derfor sidste frist for lystighed og rigelig mad og drikke før fastens begyndelse. Skikken med at gå udklædt og synge ved dørene, menes her på egen at være startet omkring 1800. Børnene sang smædeviser, hvis de ikke fik noget. De var ikke bange af sig, da folk ikke kunne kende dem på grund af deres udklædning. Skikken lever stadig i det små. Fastelavnsmandag 1980 gik der 6 børn udklædt rundt i True og sang ved dørene.

Den gamle skik med omridning fra gård til gård af byens karle blev i True ved til 1951. Der var altid mange med i fastelavnsoptøget og et par af dem udklædt som klovne (bajadser). Når man kom til en gård, sang True-karlene:

Goddag i gode venner, vi jer besøge vil
for vi har taget skade, og vil I høre til
vor gryde den er borte, som guldbeslaget var
og med de ædelstene, så smukt den prydet var.

Tre hundrede rigsdaler, vi givet for den har
og derfor er vi kommet, til eder åbenbar
vi beder eder alle, så venlig og så from
om i vil gaven give, alt som i syntes om.

Når gaven var modtaget sang man:

For gaven i har givet, vor tak i have skal
vi beder eder alle, at komme til vort bal
vi her med hatten svinger, og glade hurra-råb
så skal vi ikke glemme at komme næste år

Sangen blev afsluttet med 3 hurtige hurra-råb.

Karlene var iklædt hvid skjorte med et rødt skråbånd over brystet og havde en blå skråhue på hovedet. Drengene i True havde samme uniform på når de gik sognet rundt og samlede penge ind, deres sang var lavet af lærer H.V. Bundgaard og lød sådan:

I år vil vi atter jer gæste
goddag kære venner på ny
vi kommer jo kun for det bedste
og hilser jer her i vor by.

Vor taske er sulten og mager
men vil i os gøre lidt gavn
med glæde en skilling vi tager
i tasken til Fastelavn.

Og før vi skal videre drage
vi takker for gaven med mer'
et hurra i også skal have
til festen vi indbyder jer.

På drengenes tur var der undertiden sammenstød med et lignende optog af drenge fra Tilst, hvor de to sogne støder sammen ved Viborgvej. Det endte flere gange i skænderier og slagsmål.

Festen blev i de seneste år holdt i gymnastiksalen. Ved festen slog man katten af tøndens og holdt andre styrkeprøver. Til dansen om aftenen fik man smørrebrød og kaffe, og naturligvis øl og brændevin.

Henning Bloch, Espenhøjvej 2 True, fortæller, at der de sidste år, der blev redet fra gård til gård, var 16-20 karle med i

optoget, og at der til festen om aftenen var op mod 60 deltagere.

Sommer i by. At ride sommer i by er en meget gammel fest i Danmark. Det foregik på Valborgdag den 1.maj. Nu vidste man, at vinteren definitivt var forbi og væksterne grønnedes. I sin oprindelige form bestod majfesten i, at karle og piger Valborgaften drog til skove og hentede et ungt, slankt bøgetræ, som de plantede på landsbyens gadejord. Træet blev smykket med kranse og bånd, og de festede omkring træet hele natten. Ofte brændte man også Valborgblus. Dagen efter red karlene fra gård til gård i et højtideligt optog, hvor både hest og rytter var pyntet med løv og bånd. Ved gårdene stak man en bøgegren (majgren) i stråtaget og sang en vise som denne:

Hej, nu ride vi sommer i by,
vi sjungende kommer
med den herlige maj
og med den lystige sommer.

Til gengæld fik karlene noget at drikke og en gave til festen om aftenen. I mange tilfælde var der musik i spidsen af optoget. Når man havde modtaget rimeligt ved en gård sang de:

Nu takker vi eder for jer gav'
vi drikker jeg skål udi vort lav.

Havde man derimod ingenting fået, lød sangen sådan:

Og hvem som haver og intet gir'
gid fanden støder ham op og ni'r !
Og læg jer så ned, I dovne kropp',
til lopper og lus de æder jer op.

Om eftermiddagen mødtes man til konkurrencer som ringridning, tovtrækning, sækkeløb og andre fornøjelige ting. I de sidste år i True spillede man håndbold mod nabobyerne. Man morede sig rigtigt denne dag. Der blev drukket en del, først på rideturen og senere til konkurrencerne og til sidst ved festen om aftenen. Det kunne ofte gå hårdt til ved majfesten, det var en folkets fest. Sidste gang der blev redet sommer i by i True var 1951.

1.maj-dagen har i dag en anden betydning end i det gamle bondesamfund. Siden 1890, da 1.maj blev arbejdernes internationale demonstrationsdag, har den haft et andet indhold, men er dog stadigvæk en folkets festdag.

Høstfest. Efter det hårde slid foråret og sommeren igennem kulminerede det hele når kornet var klar til at blive høstet.

For mere end 300 år siden blev kornet endnu skåret med segl, men sidst i 1600-tallet begyndte leen at vinde indpas.

Der var mange gamle skikke og drillerier i forbindelse med høstarbejdet. Et af dem var knyttet til bindingen af det sidste neg. Folkene arbejdede sammen i par, mejer og binderske, og det sidste neg blev brugt til drilleri og kaldtes »drenge«, altså deres barn. Her i True hed det sidste neg »den gamle«, andre steder havde det navne som »stodderen« eller »kællingen«. Mange steder blev det sidste neg udformet som et menneske og iført tøj.

Når kornet var høstet, gik man til gården, hvor karlene »strøg for kålen«, det vil sige, at man for sjov truede med at høste kålen. Karlene strøg lebladet med strygspånen for at gøre den skarp. Så måtte konen på gården ud og servere øl og brændevin, nogle steder også æbleskiver for at redde sine kål.

Når markerne var tomme holdt man høstfest. Alle der havde deltaget i høsten blev indbudt. Man mødtes ved middagstid og blev beværtet med festmad. I True spiste man

suppe og steg, bagefter fik man punch, men der blev ikke danset. Nogle steder var der tradition for, at det sidste neg var med ved bordet, og den, der havde bundet det, skulle danse den første dans med det. Hver gård holdt høstgilde. Efter 1915, da skolens gymnastiksal blev bygget, holdt man fælles høstfest her. Der var en valgt festkomite, som arrangerede byens fester. I en del år omkring 1960'erne holdt man høstfesten sammen med nabobyerne på Mundelstrup Kro. Siden 1974, da True Beboerforening blev stiftet, har denne forening stået for alle fælles arrangementer i byen.

Oldermandsgilde. Af andre fester i det gamle folkeliv, der ikke var knyttet til årets højtider, var der oldermandsgildet. Når den gamle oldermand gik af, skulle han holde et gilde for landsbyens grander. Gildet i True fandt sted den 2.februar, Kyndelmissen, og hed derfor Kjørmesgildet, eller gammelmandsbal; der blev danset meget ved dette gilde. Oldermandsgildet ophørte sidst i 1800-tallet.

Tyregilde. I True blev der holdt tyregilde, når bytyren en gang årligt skiftede fodervært, den afgående fodervært skulle da lave et gilde for byens grander. Denne skik holdt sig ret længe i True, i den sidste periode blev gildet holdt ved Karl Engkær, der igennem en årrække var fast vært for tyren.

Tjæregilde. Hvert forår blev der i fællesskab købt en tønde tjære til vedligeholdelse af bygningernes træværk. Den mand, der skulle hente tjæren i Århus, skulle om aftenen »gøre et tjæregilde for sine grander«.

Igangsgilde. Kom der en ny mand til True, eller var der en, der som selvstændig mand havde overtaget forældrenes gård, skulle han »gøre et gilde for sine bymænd«, et igangsgilde, så var han optaget i grande-laget. Gildet blev i True også kaldt ølgildet. Der blev drukket en del og mændene morede sig vældigt ved disse sammenkomster. Når stemningen var højest

kunne de danse igennem alle stuerne og dertil synge Stasborgvisen. Igangsgilderne ophørte før 1900.

Smedegilde. En gang om året, når smederegnskabet blev gjort op, afholdt smeden et gilde, hvor landsbyens »grander« deltog. Ved smedegildet, der gerne fandt sted hen på vinteren, serverede smedekonen smørrebrød og derefter kaffe og punch. Der blev ved sammenkomsten spillet kort, og mændene var tit fulde, når de ved eettiden om natten brød op. Dette gilde ophørte inden 1890.

Tiendegilde. Den gamle afgiftordning »tiende« blev gennemført i årene efter 1100 og varede ved til 1.jan. 1908. Tiende blev betalt i korn, men efter 1856 i penge. Når bønderne betalte deres tiendeafgift til præsten, afholdt han et gilde, hvor der, i Brabrand sogn, blev serveret smørrebrød, øl og brændevin. Tiendebeløbet kunne for de små husmænd være en meget lille sum, og der fortælles følgende historie om pastor P. Nordentoft Thomsen. Til en husmand som gav en meget lille tiende, sagde pastoren engang: »De kan jo give mig tienden ved lejlighed, når vi mødes!« »Nej, a kommer sjæl, hr. pastor!« Han ville naturligvis ikke gå glip af beværtningen i præstegården den vinterdag, da tienden skulle betales. Tiendegildet var det længst vedvarende af de gilder, som havde tilknytning til gamle økonomiske forhold i landsbyerne.

I forbindelse med fremstilling af tøj var der tre gilder. Når ulden skulle kartes, kartegilde, derefter, når garnet skulle sættes på trenden hos væveren, trendegilde, og sidst, når væveren var færdig og leverede de færdige ting på gårdene, holdt man et vævergilde.

Landsbyspillemand. Tidligere betød landsbyspillemandene slet ikke så lidt, idet de var nødvendige i alle slags festlighede

der, der skulle ende med dans, ligesom de ved store bryllupper modtog gæsterne med musik. August F. Schmidt fortæller, med Niels Eskildsen fra Årslev som kilde, om et par stykker med tilknytning til True. Den ene var Ole Rasmussen Vitved fra Årslev, han spillede violin, ledsagede musikken med sang og trampede takt i gulvet. Betalingen fik han, som sædvane var, ved at sende sin hat rundt, så kunne folk lægge det i, der passede dem, og musikerne var altid godt tilfredse. Han blev 82 år og døde i True 20/11 1875.

Den anden var Kresten Vind, søn af en brænder på Årslev Teglværk. Familien var fra Tyskland. Han boede på True Mark, vistnok i det nuværende Rætebøl. Han spillede violin, og var her omkring år 1900. Kresten Vind flyttede senere til Borum, hvor hans halvbroder, Herman Conrad Vind, havde kroen.

Ved de to maltkøller der var i True, kunne der tit om aftenen samles en del folk. Her hyggede man sig med sang og fortælling af folkeeventyr - og minder. Maltkøllerne var på grund af brandfaren placeret ude på marken. Byens brandsyn skulle, når der var skorstens- og ovnsyn, også se efter, om køllerne var i forsvarlig stand. Var de ikke i orden, skulle der betales en bøde til byen.

Vi skal høre nogle af de historier, der måske kan være fortalt ved sådanne lejligheder. Forfatteren E. Tang Kristensen har samlet mange af disse i sine bøger »Dansk Sagn«. Truehistorierne er i mange tilfælde fortalt til Tang Kristensen af folkedigteren Mads Hansens enke Karen Marie fra True.

En Pige fra True var kommen til Aarhus at tjene. Men hun var der kun i 14 Dage og kom saa hjem igen. Da stod Faderen just og sældede Korn. »Hvordan er det, du komme nu?« siger han. »Jeg kunde ikke være der«, og hun gaar og træder op og

ned. Faderen havde lige sat Soldet fra sig. »Hvad er det for en Indretning med de mange Huller i?« siger hun. »Kender du nu ikke det, og har endda ikke været henne længere!« I det samme støder hun til Soldet, saa det falder over paa hendes Fod. »Da er det og et forbandet Sold, saadan som det støder mine Tær!« - Denne enfoldige Pige havde dog ikke saa meget Uheld med sig som en hjælpsom Gaardmand i Aarslev: En Mand fra Galten kørte om Løverdagen til Aarhus med Ænder og solgte dem der. Da han en Morgen kom til Aarslev, gik der en hel Masse Ænder nede i en Grøft udenfor en Mands Gaard, og saa gav han sig til at raabe ad Folkene, om de vilde ikke komme og hjælpe ham at fange hans Ænder, de var fløjne fra ham. Manden kom ogsaa ud og hjalp ham, og de fik dem i Vognen saa nær som én, den sagde han, han maate beholde for hans Ulejlighed. Manden gik saa ind og fortalte Konen, at han nu havde tjent en And, de skulde have til Middagsmad, og den anden kørte videre. Da Konen saa var kommen op og skulde til at lukke Ænderne ud, opdager hun, at der ingen var, for de havde glemt at lukke dem ind om Aftenen, og saa var det jo hans egne Ænder, Manden havde hjulpet ham at fange og stjæle fra ham.

Det menes at være den kendte Mestertyv Bitte-Fanden, der saa snedig tilegnede sig Ænderne i Aarslev: »En Gang kom Bitte-Fanden en tidlig Morgenstund forbi et Sted, hvor en Flok Ænder laa i Dammen uden for Gaarden. Han vækkede Manden og bad ham hjælpe sig at fange Ænderne, som han foregav var fløjne fra ham. Manden hjalp ham ogsaa, men op ad Dagen savnede Folkene deres Ænder, og saa kom Manden i Tanker om, at det havde været hans egne Ænder, han havde hjulpet Bitte-Fanden at fange.

Den næste historie er om en Herremand, en Grev Raben, der ejede en Gaard i Aarhusegnen. Han havde ogsaa et Gods

ovre paa Lolland og var meget rig. Han sagde selv, at han havde saa mange Penge, at selv om han satte 500 Rigsdaler til om Dagen, kunde han ikke dø fattig. De mange Penge hovmodede ham, og han var i sin Stolthed herover ganske ustyrlig og urimelig. Naar han kom ind til Aarhus, kunde han ikke faa Lov til at logere paa nogen Gæstgivergaard, ingen Gæstgiver vilde huse ham. Han kunde nemlig faa i Sinde at rejse sig midt paa Natten og give sig til at hamre paa alle Døre og gøre saadan et Spektakel, at han kunde forstyrre hele Gæstgivergaarden, og det vilde de andre Logerende jo ikke finde sig i. Han kom en Gang sejlene til Aarhus; han havde vel været nede at se til sit Gods paa Lolland. Da han kom til Aarhus, vilde han straks hjem, han kunde jo ikke faa Nattely, og af den Grund havde han saa lejet en Vogn, der skulde køre ham til Silkeborg. Da Niels Rask nu skulde til at køre med Greven efter Silkeborg til, spørger Greven ham ad, hvem det var, han skulde køre med. »Med Grev Raben«. - »Din Tyve- og Kæltringeknægt, du møder jo ikke til Tiden, og saa møder du med opslagen Vogn, og jeg har bestilt en nedslagen«. - Vognen var nu ellers, som den skulde være, der var blot det i Vejen, at den ikke var slaaet ned. - »Rasmus!« det var Tjeneren, »slaa Vognen ned!«. Da de var kommet et Stykke ud af Vejen, spørger Greven Niels: »Har du kørt Vejen før?« - »Ja«. - Det var nu ikke sandt, men han sagde det alligevel. - »Kender du en Tyveknægt henne paa Vejen, jeg har givet tyve Daler for at spise min egen Davre dér?«. Det var Manden i Høver Kro, han mente. Niels Rask sagde nej. »Kender du en Mand her paa Vejen, der har været i Amerika?« - »Nej«. - Imidlertid var Befordringen kommet ud gennem Brabrand og Aarslev og nærmede sig Aarslev Kro Vest for Aarslev. Her stod Kromanden tilfældigvis ude i Døren og saa efter Vognen, der nærmede sig. Greven befalede Kusken at standse, og hen-

vendt til Kromanden siger han: »Er det dig, der har været i Amerika?« - Hertil svarede Kromanden ja. - »Saa spiser vi Frokost her, Rasmus, tag Stegen og Vinen og hele Møget med dig ind«. - Den Befaling kunde den Aarslev Kromand godt lide at høre. Der blev i en Fart rettet smukt an i Kroens pæneste Stue. Og nu viste Grev Raben sig fra den smukkeste Side. Han bød sin Tjener Rasmus at spise med ved sit bord - og Kuskens faldt der nok ogsaa en Godbid af til. Greven og hans Tjener spiste det bedste, de kunde, og de drak hinanden fulde alt imens. Tilsidst blev det saa gevaldigt med den Spisen og Drikken, at Brødkrummer og Mad hængte ned i Grevens Skæg. Han havde ikke Tid til at tørre Skægget af. Efter Spinningen kørte de videre og kom godt og vel til Vejsende. Greven fik sin en Slummer i Vogen, og Rasmus var heller ikke alt for vaagen efter Maaltidet. Her har vi nu hørt en af de Historier, der er os overleveret om Herremænd i Aarhuseggen i gamle Dage. - Disse Herremandshistorier faar ikke alle saa idyllisk en Udgang som den om Grev Raben, der drak sammen med sin Tjener i Aarslev Kro.

Et Sagn om Ulv og Oldensvin i Aarslev Skov har ligeledes hørt til det gængse Samtalestof: I Aarslev Skov gik en Dag en Flok Oldensvin. En Ulv kom hen til dem, fristet af Udsigten til en lækker Bid. Men her kom den galt afsted. Hele Svineflokkens rejste Børster og for med rasende Grynt efter Ulven, der skyndsomt flygtede, skarpt forfulgt af de ophidsede Svin. I sin Nød sprang Ulven op paa en høj Trærod. Førerornen fik imidlertid fat i Ulvens Hale og fik den trukket ned. Faa Minutter efter var Ulven revet i mange Stykker. - Dette værdifulde Sagn er uden Tvivl rigtigt i alle Enkeltheder. Oldensvin kunde i Vintertiden være meget farlige. De var temmelig forsuldede og kunde optræde som hele Vildsvin. Ulven har naturligvis nærmet sig Flokken af Sult, men maatte lade Livet

for den frygtelige Overmagt.

Sagn og fortællinger om præste har altid været et yndet samtaleemne mellem folk. Et gammelt sagn fortæller om, hvorledes svenske krigsfolk i 1658 fangede præsten i Bra-brand (måske Niels Lyngbye) og hængte ham op i sit skæg. Et andet sagn om præsten i Blegind, Laurits Sørensen Worsøe er henlagt til Årslev Sogn. Han omtales i historien som Slantelars (i almindelighed ellers Slante Laust).

Der var en Præst i Aarslev, der hed Slantelars. Han hørte om Hr. Thomas' Spøgeri i Beder Præstegaard, og han vilde derhen. Han kunde dog ikke faa sin Karl til at køre, inden han lovede ham et Par nye Støvler for det, og det var endda en stærk og modig Karl. »Nu skal du ikke bryde dig om noget, naar vi kommer derhen«, siger Slantelars til Sorte Ras, saadan kaldte de Karlen »hvad du ser og ikke ser, skal du lade som ingenting er, det gør dig ikke noget; og om du ser, at jeg selv kommer og hører at jeg siger: Kør nu, saa skal du ikke køre, for det er ikke mig, der siger det, inden du hører, jeg siger: Kør nu i Jesu navn«. Det skulde Karlen nok huske. De kom derhen. Slantelars fik Spøgelsen listet ud i en Mose, men ligesom han vilde til at læse over det, var det, som Præstegaarden og hele Byen stod i lys Lue. - Men Slantelars løb ikke efter Kogleriet. Saa saa det ud, som hans Heste løb løbske, og der havde ogsaa været en hos Sorte Ras - i Præstens Skikkelse, naturligvis - og sagt: Kør nu! men Karlen var ikke saa taabelig, at han løb efter det, han saa. Da det ikke hjalp, gik Spøgelset lige ind paa Slantelars og vilde slaa ham Bogen af Haanden og brølte: »Du skal slet ingen Magt faa over mig, din Tyv, du har stjaalet Hvedeløv (c: Hvedebrød) for en Skilling, den Gang du gik i Skole«. Men Præsten var ikke sèn, han tog en Skilling op af sin Lomme og kylte den lige i Øjnene paa Spøgelset, og aldrig saa snart havde han gjort det,

inden han havde Magt over det, og han manede det saa dybt i Jorden og slog en Egepæl igennem det, saa det ikke mere skulde volde Ufred. Saa gik Slantelars selv hen til Kusken og sagde: »Kør nu i Jesu Navn!« og saa kørte de. Men den Gang, de kom et Stykke ud ad Vejen, var det ligesom Hjulsporene var fulde af store Humplingsten, saa Vognen blev kylt fra den ene Side til den anden, og snart var det, som de kørte i Sand eller Pludder lige til Hjul-Navret; til sidst kunde de ikke komme af Stedet. Hestene var hvide af Skum. Saa siger Sorte Ras til Præsten: »Men hvordan kan det dog være, Far« I Nat, da vi kørte derhen, gik det saa let, som vi havde fløjet i Luften, jeg tykte ordentlig, at jeg kunde mærke, at Trætoppene slog paa Hjulene, og nu er det saadan«. »Aa, du ved jo nok, hvad det er, nu kan du jo staa af og tage det ene Baghjul af og kaste det op i Bagkurven, lad ham saa gaa der!« Da han havde gjort det, kunde de køre. Da de var komne godt hjem, sagde Slantelars: »Naar du nu staar af, saa maa du ikke se tilbage efter Vognen«. Nej, det skulde Karlen ikke, lovede han da; men han gjorde det alligevel, og da saa han, at der gik en stor, sort Hund og bar Akslen, hvor Hjulet var taget af; men det kan nok være, at det saa hverken ilde eller vel ud; men havde Slantelars ikke været den Mand, han var, kunde det have blevet ilde nok. -

Slanter-Laust var i forrige Aarhundrede en meget kendt Sagnfigur i Egnen uden om Aarhus. En Række fantastiske Sagn er knyttet til ham.

En Prøve paa gammeldags Prædikenstil findes muligvis i en Meddelelse fra Provst Assens, Gaverslund: En Præst i Aarslev sagde paa Prædikestolen: »Ungt Lammekød er en sød Spise, men Guds Ord er missen dog sødere«. Ved en anden Lejlighed sagde han: »En Bid Ost og Brød og en Dram er en god Trøster, men den Hellig Aand er missen dog bæjer«.

Et andet Indtryk af en Præst paa Prædikestolen modtager man ved at læse følgende Tildragelse, som maaske ikke er knyttet til Brabrand, men dog fortalt der til E. Tang Kristensen:

En Præst, som ellers var en alvorlig Mand, stod en Gang midt under sin Prædiken og gav sig til at le. Menigheden tog Forargelse af det og talte om det rundt omkring, saa Sagen ogsaa kom for Provstens Øren. Han lod ham da indstævne for en Provsteret. Her blev der spurgt ham, om han havde leet under Prædikenen, saadan som det var ham berettet. Ja, det tilstod han. De foreholdt ham da, at det var meget upassende. Dette indrømmede han, men sagde til sin Undskyldning, at han ikke kunde lade det være. Han skulde da forklare, hvordan det var gaaet til. »Mens jeg stod og prædikede, kom jeg til at se ud af Vinduet, og der saa jeg en gammel Kone sidde paa en Gravsten. Hun var bleven søvniq og sad og nikkede. Saa stod der en Ged foran hende, som sagtens var sat i Tøjr der paa Kirkegaarden, og hver gang hun nikkede, saa hældede den Hovedet til fremme, ligesom den vilde til at pøse hende. Pludselig gav hun et meget dybt Nik, og da gav Geden et Spring og stødte imod hende med saadan Kraft, at hun slog en Koldbøtte baglæns ned af Gravstenen. »Det kunde jeg ikke lade være at le ad«, sagde han. Det kunde Provsteretten heller ikke, og saa blev han frikendt.

Endelig skal Opmærksomheden henledes paa den prægtige Historie om Pastor J. C. Hahn og hans Avlskarl, der af Præsten fik det Skudsmaal, at han havde tjent ham i den og den Tid og da opført sig til sin egen Tilfredshed.

Stedsagn. - Ved Engkæret i Udkanten af True gik om Aftenen en Mand med sin Lygte. Han listede Folk ud i Engkæret. Man var derfor ikke dristig her i Mørke. - Ved Raasbjergbakket Nord for Aarslev viser en graa Dame sig ved Midnat. En

Henrettelse skal engang have fundet Sted her. - Ved Esåenshøj Vest for Aarslev spøgede det. Om Odinsjægeren er der et oldtidspræget Sagn fra True. Der havde en Mand en Aften glemmt at slaa Kors over noget, hvad det nu var, og saa kom den vilde Jæger, HoensJæger, som han kaldes, ind i Gaarden. Da var Manden saa resolut at skyde en Kvie ud af Stalddøren til ham, og den rev han straks i fire Parter og smed en Part til hver af hans Hunde med de Ord: »Havde du ikke gjort det, saa havde det gaaet dig ilde«. Der blev et forfærdeligt Rabalder, da han kom, og Hundene havde gloende Tunger.

I gamle Dage troede man paa Hekse. Det var frygteligt for de stakkels gamle Koner, der blev beskyldt for at kunne hekse. Folk undgik dem og var ofte onde ved dem. Det var undertiden forhen ligefrem slemt at være en gammel Kone, da en saadan grumme nemt kunde blive anset for en Heks. En Heks mentes at besidde Evner til at kunne forvandle sig til et Dyr. Der findes saaledes talrige Historier om Hekse, der kunde omskabe sig til Harer. Skete det tilfældigvis, at der løb en stor Hare ude paa Marken nær en Gaard, troede Folk bestemt, det var en Heks i Hareskikkelse. En saadan Hare var man ikke glad ved. Den kunde ikke skydes med almindelige Hagl. Der skulde en Sølvknap i Bøssen, hvis man skulde have Held til at ramme en Heksehare.

I True troede man i gammel Tid paa Hekse og deres Forvandlingsevner. Saaledes skete det en Aften, at en Mand drog hjem for at se til sin Kone og sine Børn. Det var i Høstens Tid. Hans Vej gik gennem True By. Da kom en Hare til ham paa Gaden og gik nok saa pænt ved Siden af ham; han lod den gaa, og han hverken talte til den eller jog efter den. Men de blev ved at følges ad, til de kom til en Gaard i Byen. Der blev Haren borte. Manden mente, at Haren var Konen dér i Gaarden.

Der er en Harehistorie til fra True. En Aften sad en Kone uden for Gangdøren i hendes Gaard. I det samme kom der en Hare rendende forbi og rendte ud ved den anden Side og saa hen i Nabogaarden. Saa tog Konen noget og jog efter den med og tænkte saa ikke mere over det. Men nogle Dage efter, da hun var ude at læsse Hø, faldt hun ned af Læsset og brækkede sin Arm. Hendes Mand skulde saa til Aarhus for at købe noget Hundefedt til at smøre hans Kones Arm med, og saa fortalte han ogsaa det om, hvordan hun havde faaet den brækket. Ja, hun skulde have ladet den Hare gaa, der løb forbi den anden Dag, den vilde ikke gøre hende nogen Fortræd, men det var hendes Nabo, den vilde til. Saa kunde Manden jo tænke, hvad han vilde om det, og han kunde da forstaa, at Rakkeren havde mere end almindelig Klogskab om saadanne Ting.

Den tidligere sognefoged P. Frandsens Gammelmor i True kunde ikke lide, naar der gik en Hare paa Marken tæt ved Gaarden. Hun vilde ikke sige hvorfor, men hun troede paa Hekseharer. -

Bjærgfolk kunde undertiden gøre Fortræd paa Mennesker, hvad vi nu skal høre: En Mand fra True vilde en Aften gaa hjem fra Aarhus. Han var kørende et Stykke af Vejen med en Mand og vilde saa gaa tvært over Bakkerne ved Brabrand. Det var langt hen paa Aftenen. Da han nu kom der op, kom en lille Mand til ham med en rød Lue paa og fulgtes med ham. Manden havde et Stykke Vadmel med, som han havde faaet fra Farveren. Ved de nu gik og snakkede hen ad Vejen, gik den lille Mand og plukkede imellem Vadmelet. Det blev nu ikke til mere, men da de kom op af Bakkerne, blev den lille Mand væk lige med det samme, den anden vidste slet ikke, hvor han var bleven af eller gaaet hen. Den Gang han kom hjem, var det langt ud paa Natten, og hans Kone havde saa-

dan ventet efter ham. Han kunde slet ikke selv forstaa, hvordan Tiden saadan var gaaet for ham, eller hvordan det var blevet saa sildig. Men om Morgenen, da Konen vilde til at maale Vadmelet, manglede der noget af det, og de kunde da forstaa, at det var Bjærgmanden, der havde gaaet og plukket det fra ham, og han havde halet Tiden ud, saa det var derfor, han havde gaaet saa længe. Konen sagde ogsaa, at Manden havde været helt apartig den Aften, og mente, at han var bleven helt forstumlet.

Fra de gamle tingbøger

I August F. Schmidts »Brabrand og Årslev Sognes historie« er der en række udtog af sager, som er refereret i de bevarede tingbøger for Lisbjerg og Marselisborg birk. Det er historikeren Poul Rasmussen, der har foretaget dette arbejde, som han kalder »Træk af dagliglivet og tilstandene i slutningen af det 17. og begyndelsen af det 18. århundrede. Det vil her blive brugt i den udstrækning det drejer sig om mennesker og forhold i True:

24.okt. 1636 havde Jacob Jensen i True lånt 132 sl.dlr. af borgmester Anders Lydicksen i Århus, og 16. april 1640 yderligere lånt 18 dlr.. Til sikkerhed havde han pantsat den gård i True, som han ejede og selv beboede. Da gælden i 1665 var vokset til 402 1/2 sl.dlr. stillede Anders Lydicksens enke, Maren Clemensdatter, den 5.juni 1665 krav om at få pantet udlagt til ejendommen. Sagen blev stillet i bero; men da han endnu i 1670 ikke havde betalt, blev gården den 7.sept. tildømt Maren Clemensdatter.

Da Erik Nielsen i True ikke havde betalt Maren Clemensdat-

ter i Århus bondeskyld (en afgift) for 1665 og 66, blev han den 8.maj 1667 dømt til at forlade gården, »at hun kan skaffe en anden dertil, som kan og vil betale hende hendes rettighe-der«.

Den 30.nov. 1670 vidnede en del mænd fra True og Tilst, at de havde kørt 12tdr. 6skpr. byg, 4tdr. 1/2skp. rug og 10tdr. 6 1/2skp. havre til Århus, »som de leverede på Bispegården (d.v.s. den katolske bispegård, som Marselisborg brugte til kornmagasin) af det korn, Erik (Nielsen i True) havde«.

Forvalteren på Constantinsborg efterlyste en mand ved navn Rasmus Hansen, hjulmand, som ulovligt er bortrømt..... og en del af sit gods og midler har medført fra et bol, han beboede i True.

Rasmus Hansen var flyttet til Borum og gjorde derfor gældende, at birketinget ikke var hans værning.

Ved et den 28.feb. 1720 afholdt syn på det hus i True, som tilhørte Constantinsborg gods og beboedes af Morten Pedersen, konstateredes det, at der på lade og stuehus var husfæld for 47rdl. 2mark 4skilling. Morten Pedersens restance beløb sig til 4rdl. arbejdspenge for 1718 og 4rdl. arbejdspenge for 1719. Han blev dømt til at betale sine restancer og erstatte husfælden eller have sit fæste forbrudt.

husfæld = forringelse af bygninger

forbrudt = frataget

Den 21. og 28.marts samt 4. april 1713 havde Niels Jacobsen Morsing i True og hans kone, Anne Nielsdatter, lovbudt halvparten af deres gård. Niels Nielsen i Brabrand, der var forlovet med deres datter Maren, havde tilbudt at købe og fik den

11.april sit skøde på den halve gård tinglæst.

Førnævnte Niels Nielsen var født på en gård i Brabrand, der hørte til magister Rodius's embedsgods. Da han aldrig havde fået pas af magisteren, nedlagde denne forbud mod, at forvalteren på Marselisborg gav ham husbondholds brev, og lod ham indstævne for retten. Niels Nielsen kunne fremlægge et pas, udstedt den 28.nov. 1711 af landsdommer Thøger Reenberg til Ristrup, som tillod ham at rejse, »fri og ubehindret, hvor han lyster«.

Retten frifandt Niels Nielsen for magister Rodius's tiltale.

Fire synsmænd bevidnede den 7.juni 1665, at de for ca. 14 dage siden var til syn på en toft ved »Bieland«. »Da syntes dem, at Mikkell Jensen i True havde pløjet i bredden i enden af toften 18 favne..... og i længden 2 1/2 favn fra kirkevejen og dermed indhegnet og bortået (bortpløjet) deres kirkeforte (kirkevej) og forskudt vejen ned på de andre agre, som kaldes »Bierland«, og dermed bortvendt Jacob Jensens sæd både byg og havre, som samme tid var sået. Kunne ham derved være gjort skade for to skæpper byg og en skæppe havre«.

11.jan. 1665 bevidnes det på tinge, at Christen Prip i True er ved døden afgået og var i armod i fjendetid geråden, så hans arvinger aldeles intet i nogen måde kunne arve.

På St.Olufsdag, den 29.juli 1703 havde præstekonen i Hasle, Ellen Mikkelsdatter, været på Constantinsborg. Da hun på hjemvejen var kommet over for hulen ved Hesselbakken mellem Århus og Hasle, kom hendes søn, student Mikkell Sørensen Lassen, gående fra Hasle, hvorfor hun lod vognen standse. Medens de holdt på bakken, blev de indhentet af en

vogn, hvori Jens Christensen i True og hans kæreste sad, og som kørtes af Henrik Pedersen soldat, der tjente hos Jens Christensen. Henrik Pedersen, der åbenbart havde været til Olufmarked og var beskænket, yppede kiv med Mikkel Lassen, der drog sin kårde og tilføjede ham nogle sår i hovedet.

21.dec. 1706 kørte en søn af Søren Dyr i Skærring ud i en mose på Holmstrup mark, syd for vejen til True, hvor han blev siddende i moradset. Da han var ganske kraftløs, »så han ej har kunnet bære en skæppe rug langt mindre tærsker eller gøre andet arbejde«, formåede han ikke at bjerge sig og dyrene op på land, men omkom i mosen, hvor han var sunket så dybt ned, at der ikke var andet at se af ham end hovedet og noget af den ene skulder. Af ligsynet fremgår det, at han var iført »en grå vadmelskjole og en sindtrøje med messingknapper og en hvid ditto med hæfter i samt en rød brystdug, et par skindbukser og et par lærreds-ditto, et par hvide strømper og et par støvler, om halsen var et gammelt hvidt klæde, i hans lommer blev fundet 6mark og 12skilling«.

20.juli 1723. Præsten i Brabrand, som var blevet afkrævet en fortegnelse over dem af hans sognebørn, som havde begået lejemål (samleje udenfor ægteskab) i 1722, attesterede, at »en quindespersion udi True bye, Anne Jensdatter, barneføed udi Wiibye, som tjente Frands Christensen, udstoed kierchens diciplin nyeaarsdag same aar, udlagde til barnefader Michel Sørensens ved Horsens«.

(»udstoed kierchens diciplin« vil sige at stå i koret og bekende sin synd for menigheden og bede om dens forbøn, hvorefter præsten meddelte vedkommende syndsforladelse.)

Den sidste sag der her skal refereres drejer sig om et tyveri

hos smeden i True. Der er naturligvis flere sager end de her nævnte, men da de omhandler lignende emner er de udeladt.

Da sagen om tyveriet hos True-smeden er meget udførlig og detaljeret i sin beskrivelse, er den forkortet en del her.

27.jan. 1733. Smeden i True Niels Pedersen beskylder smeden i Tilst Berent Hundrup for, at han havde forsøgt at sælge en ambolt, som var stjålet i smedien i True, til ankersmed Jens Christensen i Århus. I den anledning attesterede ankersmeden, at Berent Hundrup i nov. 1732 angav at han ville sælge en ambolt. Et par dage efter kom smeden fra True Niels Pedersen og spurgte om der havde været nogen for at sælge en ambolt, da hans var blevet stjålet. Jeg fortalte ham, at Berent Hundrup fra Tilst havde været og spørge om jeg ville købe en. Han fortalte mig nu på hvilke tegn ambolten kunne kendes og jeg lovede at give ham besked hvis den dukkede op. Den 29.nov. kom Berent Hundrup med ambolten og spurgte om jeg ville købe den. Jeg sagde han kunne komme i morger så kunne vi måske handle, når jeg havde fået set på den. Dagen efter kom han så igen og spurgte hvormeget jeg ville give for den. Da ambolten havde de mærker som smeden i True havde fortalt mig om, spurgte jeg om det var hans egen og kunne bevise det. Han svarede ikke, men sagde at han ville have ambolten tilbage igen. Hertil svarede jeg, at han kunne hente den når, han havde bevist det var hans«.

Ankersmeden sendte derefter bud efter Niels Pedersen, som kom med fire mænd fra True, som alle erklærede, at det var Niels Pedersens ambolt, smeden i Tilst havde villet sælge. Fra Århus tog de fem mænd til Tilst, hvor Niels Pedersen kom overens med Berent Hundrup om, at han skulle give ham en skadeserstatning på 4rdlr. 4 mark og levere ambolten tilbage. »Dernæst anden dagen, som var d.1.dec. kom fornævnte

smed Berent Hundrup igen til mig i mit hus, hvor da tillige mødte smeden Niels Pedersen og hans kone samt Jens Rasmussen og Niels Nielsen alle af True. Smedens kone sagde da til Berent Hundrup: De penge, som min mand har fået af eder, kan vi ikke være tilfreds med. Først nu i så lang tid har min mand ikke kunne arbejde for nogen mand, ja, imidlertid siden det os blev frastjålet, har min mand ikke været hjemme een dag til ende andet end søgt så mange steder efter det, så en del derfor har måttet udsættes og kostet os mange penge. Da tilbød Berent Hundrup, at ville give smeden endnu 5rdlr. 2mark, så der tilsammen blev betalt 10rdlr., hvormed Niels Pedersen smed og kone i True var fornøjet«.

Nye love

Med den udvikling, der skete i starten af 1800-tallet, med f.eks. »Forordning af 5.juli 1803 om Fattigvæsenet paa Landet«, og fra 1814 om skolevæsenet og senere den betydningsfulde lov om sogneforstanderskabet fra 1841, blev de administrative opgaver større og mere vanskelige at klare. Den gamle ordning med skiftende oldermænd, der sad eet år ad gangen, blev nu afløst af et mere fast råd som delvis bestod af nogle, der var selvskrevne til at være med i rådet, og andre, der blev valgt til det. De selvskrevne var præsten og de største jordejere. I grundloven af 5.juni 1849 hedder det i §96 at »Kommunernes ret til under statens tilsyn selvstændig at styre deres anliggender, vil blive ordnet ved lov«, og i overensstemmelse hermed kom så landskommunalloven i 1867. Denne lov omdøbte sogneforstanderskabet til sognerådet og valgloven blev ændret, præsten var ikke længere selvskrevet til rådet. Gårdejerne fik hermed mulighed for at deltage i sognets ledelse. Det var ikke de store politiske spørgsmål, der in-

teresserede dem, men derimod spørgsmålet om at holde udgifterne nede, det var forhold, der lå dem selv meget på sinde, og i mange tilfælde kom både skole og fattigforsorgen til at lide under bøndernes sparsommelighed. Ønsket om lokalt selvstyre hørte til Bondepartiets faste programpunkter, og arbejdet i sognerådene blev af stor betydning for bondepolitikkerne. Med loven af 20.april 1908, der gav kvinderne valgret og afskaffede de højest beskattedes særlige valgret, blev grunden faktisk lagt til vort demokratis selvstyreprincip.

Fattigvæsenet

I middelalderen var det den katolske kirke, som påtog sig at hjælpe samfundets syge og fattige, men ved reformationen brød det kirkelige fattigvæsen sammen og forpligtelserne overgik til staten, der imidlertid ikke formåede at løse opgaven. I Chr. V's Danske Lov fra 1683 var der ingen bestemmelser om fattighjælp. Den hjælp, der var at finde, var frivillige ydelser til betlere og syge. I 1708 udkom en forordning om »at skaffe samtlige fattige og syge ophold og kur, skaffe de forældreløse og umyndige føde, røgt og lære, at skaffe de arbejdsdygtige arbejde«, og for at udgifterne kunne klares, forpligtedes enhver, der ikke kunne regnes til de fattige, til at tegne sig for et bidrag, men da man selv bestemte, hvor meget man ville betale, betød denne ordning ikke ret meget. I en senere forordning fra 1732 bestemtes det, at de fattige skulle gå på omgang mellem gårdene og have kosten, og fra den tid kan der i lille udstrækning tales om en vis form for »ordnet« fattigvæsen. De frivillige bidrag blev ved med at udgøre hovedparten af fattighjælpen, dog skulle embedsmændene betale 1% af deres faste indtægter til fattigkassen.

Hermed er egentlig al den kommunalforvaltning nævnt,

der fandtes indtil for ca. 150 år siden. Ved forordningen fra 1803 bestemtes at præsten, stedets politimester (der næsten altid lod sognefogeden møde i sit sted) og den største jordejer, suppleret med 3-4 af sognets bedste mænd, som de selv udnævnte, skulle udgøre en fattigkommission. De fattige blev delt i tre klasser: »1) de gamle og svage, der intet selv kunne fortjene, 2) de forældreløse børn og 3) folk, der vel selv kunne fortjene noget, men ikke nok til deres underhold«. Man lod i de fleste tilfælde de fattige blive i deres egne hjem, men hvis det ikke var muligt, lejede man en fremmed lejlighed eller indlogerede dem i fattighuset.

Trues fattighus lå i byens vestside mellem gårdene på matr. 9a og 10a. Der var to små lejligheder i huset. Hvornår bygningen er opført og fra hvilket tidspunkt den blev til fattighus vides ikke. Huset blev købt 1884 af en mand ved navn Peder Pedersen, og senere købt af Peder Jensen Haugård som brækkede det ned. Omkring 1914 købte Jens Haugård fra Damgården et lille hus ved siden af fattighuset og brækkede det ned. I dag er der have på stedet.

Der skal her sluttes af med et citat fra August F. Schmidt's lokalhistorie: »De fattige havde det ringe og trist. Børnene blev sultefodrede, og tilværelsen var i det hele taget hundsk for folkene i fattighusene. Også fra vore to sogne er der overleveringer om hjerteskrærende nød blandt de armeste, og man erfarer også herfra om tidligere tiders inhumane behandling af samfundets mest nødstedte mennesker«.

Landstingsmedlem Johannes Pedersen, Brabrand

I forbindelse med de små og dårligst stillede i samfundet skal der her fortælles om »skrædderen fra Brabrand« Johannes Pedersen, der igennem et langt liv arbejdede for at forbedre forholdene for den lille mand i Danmark.

Johannes Pedersen blev født i Brabrand den 21. jan. 1856. Hans farfar, væver Jens Jakosen, der nedsatte sig i Brabrand ca. 1800, stammede fra Grenåegnen, hvor hans far var ladefoged på herregården Katholm. Derfra medbragte han tilnavnet Katholm. Han var en oplyst mand og en dygtig Damask væver.

En søn af Jens Katholm, Peder Jensen (1810-90), blev uddannet skrædder og virkede som sådan i Brabrand i mere end end 40 år. Han arvede fra faderen tilnavnet Katholm, der som regel blev forkortet til Kat. Et udbrud Peder Jensen kom med, da han engang havde begået en fejl, blev til et mundheld, der i mange år blev brugt her i egnen: »Aah, mæ arme Hund, Per Kat«.

Som det var normalt for skræddere, gik Peder Jensen rundt på gårdene og syede for folk, men allerede i 1866 anskaffede han sig en trædesymaskine og en anden nyskabelse, en petroleumslampe. Disse forunderlige ting gjorde, at folk langvejs fra kom for at se på sagerne.

Peder Jensen var gift med Kirsten Marie Johansdatter fra Sabroe (1819-1909). Hun havde i sine unge dage en kort tid været i København hos en slægtning og var en efter den tids forhold meget oplyst kvinde, der altid var rede til at hjælpe syge og små, ja, hun kunne i nødstilfælde endog fungere som

jordemoder.

Hjemmet var langt fra velhavende, men skønt der var mange børn, blev der også taget et par hjemløse børn i pleje. Der var i alt 13 børn i hjemmet, men 6 af dem døde i en ung alder. Kirsten Marie drev i en lang årrække handel med tråd, garn og brød. Hun var en god fortæller af sagn og eventyr, og der var tit samlet en del i hendes lille stue for at høre på historier. Hun døde i 1909 som Brabrand bys ældste og var så kendt, at breve til »Bestemor, Brabrand« nåede hende.

Sønnen Johannes Pedersen måtte tidligt hjælpe til i hjemmet, bl.a. ved at trække deres eneste ko rundt langs kommunenevejene, for der at finde græsning til den. Han kom ud at tjene som hyrdedreng og skulle samtidig passe sin skolegang. 15 år gammel kom han i lære som skrædder hos faderen, dog meget imod sin vilje, da han havde mere lyst til bogligt arbejde, men de økonomiske forhold i hjemmet tillod ikke noget sådan. I 1873 fortsatte Johs. Pedersen sin uddannelse hos skræddermester Haagensen i Århus og blev svend i 1875. Året før havde han overværet et møde på Ferdinandspladsen i Riisskov, hvor Pio, Geleff og Hørdam talte om arbejderforhold og socialisme. Han blev grebet af talernes argumenter og begejstring og indmeldte sig i skræddernes fagforening.

Johs. Pedersen arbejdede efter sin uddannelse både i Århus og hos faderen i Brabrand, indtil han den 1. maj 1879, kun 23 år gammel, overtog forretningen i Brabrand og fik bopæl i sit gamle hjem. Den 9. nov. 1880 blev han gift med Kristine Marie Kristensen fra Gjeding. I ægteskabet var der 2 sønner og 2 døtre.

Som skrædder var Johs. Pedersen anset og meget dygtig. Der var meget arbejde i skrædderiet, hvor der også var mange lærlinge, som blev uddannet; undertiden var der 5-6 mand i arbejde på værkstedet.

Den 1. jan. 1883 købte Johs. Pedersen sit fødehjem og byggede det om. I 1884 blev der indrettet en butik. I haven opførte han 1900 hjørneejendommen med tårn ved Stationsbakken og Hovedgaden. Han har også bygget husene på Hovedgaden 120 og 124 samt den flotte villa Søbanke på Søvej, hvor haven ligger helt ned mod Brabrand sø. Her havde Pedersens på deres gamle dage selv deres smukke hjem.

Som anført blev Johs. Pedersen politisk grebet af socialismens ideer allerede i 1874 og deltog senere i mange møder og sammenkomster. I 1883 var han bl.a. med til at uddele det nye blad »Socialistisk Ugeblad«, der var blevet oprettet af redaktør Harald Jensen, Århus; det var det der senere blev til dagbladet »Demokraten«. Det var noget, der ikke passede gårdmændene i byen, og heller ikke de ledende mænd i egnen. Folk som hofjægermester Quistgaard og pastor P. Thomsen forsøgte mange gange at få ham til at ændre synspunkter, ligesom flere af bønderne anvendte økonomisk krig for at undergrave ham, men intet rokkede ved Johs. Pedersens politiske anskuelser. Allerede i 1881 var han med til at oprette Brabrand-Årslev sygekasse og var formand i perioden 1888-94. I 1887 var han medstifter af »Arbejderforeningen for Brabrand og Omegn«, det der senere blev »Socialdemokratisk Forening«, og samme år blev der på hans foranledning stiftet en sygeplejeforening i Brabrand. I Johs. Pedersens arbejde med sygekassesagen blev det klart for ham, at en amtsvis sammenslutning af de små sygekasser ville give medlemmerne økonomiske fordele og bedre sikre deres rettigheder, samtidig med at man kunne optræde med mere vægt over for læger og myndigheder. Senere havde han kontakter med andre sygekasseinteresserede i hele landet og blev ved sit pionerarbejde en af de folk, der var med til, at »Centralforeningen for Sygekasser i Danmark« blev etableret. En sammenslutning af stor

almen betydning, den første og største af den type folkelige organisationer. 1889-94 var Johs. Pedersen formand i Århus amt.

Den folkeligt aktive og populære skrædder fra Brabrand blev 1890 opfordret til at opstille som kandidat til posten som repræsentant for Århus amt for den Jydske Husmandskreditforening. Han blev valgt ind i 1892 og var med helt frem til den 1. april 1941, da han frasagde sig denne stilling. Igennem alle årene var Johs. Pedersen Kreditforeningen en god mand, flere gange fungerede han som direktør og ligeledes også som formand for repræsentantskabet.

Det kommunalpolitiske arbejde startede for Johs. Pedersen, da han ved sognerådvalget i 1888 opstillede for den almindelige vælgerklasse og trods en del modstand opnåede valg med det største stemmetal (151 stemmer), der til dato var faldet på en enkelt mand i sognet. Han var med i sognerådet til 1901, da han ikke ønskede valg mere.

I 1909 blev Johs. Pedersen valgt ind i folketinget og sad her til 1920, da en ny valglov blev gennemført. Men allerede året efter fortsatte hans landspolitiske virksomhed, idet han 1. okt. 1921 rykkede ind i landstinget, først som suppleant for borgmester C. Jacobsen, Vejle og senere, efter valget 1928, beholdt han sin plads i landstinget og fortsatte sit arbejde her indtil 1936 da han i en alder af 80 år trak sig ud af det krævende lovarbejde. I de sidste år var Johs. Pedersen den danske rigsdags ældste medlem og således flere gange aldersformand ved dens sammentræden. Han blev stærkt hyldet både hjemme og i rigsdagen for sit lange og utrættelige arbejde. Ved hans 25 års jubilæum som tingmand skrev Demokraten bl.a.: »Åbenhed og ærlighed har præget Johannes Pedersen hele hans lange liv igennem. Han er en god partifælle, en brav kammerat og et nobelt menneske«.

Vælgerne gik aldrig forgæves, når de opsøgte Johs. Pedersen for at få råd eller hjælp, og mange fra nær og fjern, der kom til hans hjem, blev altid hjerteligt modtaget ved det gæstfrie bord.

I 1941 døde Johs. Pedersen 85 år gammel og blev under stor deltagelse begravet på Brabrand kirkegård. Seks år senere, den 14. sept. 1947, blev der rejst et mindesmærke for den gamle socialdemokratiske politiker, en granitsten med et portrætrelief blev afsløret i haven ved de gamles hjem i Brabrand. Et værdigt minde over en mand, der igennem et langt liv arbejdede for at tjene andre og sit land som en god borger.

Afsløringen af stenen blev foretaget af folketingsmedlem, senere statsminister, H.C. Hansen, der i sin tale gav en smuk skildring af Johs. Pedersens livsgerning.

Sognefogeder

Sognefogedinstitutionen her i landet er gammel. Allerede i 1500-tallet var der i mange sogne en af lensmanden udpeget sognefoged eller bondefoged. Han skulle sørge for at lov og orden fandt sted og udøve det lokale politisyn, såsom anholdelse af betlere og forbrydere og foretage udpantninger m.m.. De fik ingen betaling for deres foged-arbejde, som derfor heller ikke var særlig effektivt. Der kom mere orden i sagerne efter 1791, da sognefogederne herefter skulle udnævnes af amtmanden og der var betaling for hvervet. Der skulle kun være en foged i hvert sogn, men mange steder var det mere praktisk med to, således som det blev i Brabrand sogn 1842, hvor der var et søndre og et nordre distrikt. Det medførte, at True fik sin egen sognefoged.

Her i enen ser overgangen fra oldermand til sognefoged ud til at ske omkring 1795. Love og forordninger blev 1794 og

95 sendt til oldemanden i Brabrand, men også i 1795 til sognefogeden i True. 1803 nævnes »til sognefogeden i Brabrand«, men ikke i True.

Laurs Sørensen, True, nævnes som sognefoged 1796-1807. Han boede på Truegård, matr. nr. 15.

Peder Rasmussen, Brabrand, nævnes som sognefoged i Brabrand 1808.

Peder Holm, Brabrand er nævnt som sognefoged 28.maj 1817.

Jesper Sørensen, True. Den ansete kommunalpolitiker var sognefoged for Brabrand sogn 1824-42 og efter delingen i to distrikter var han det for nordre distrikt, (True, Todderup og Holmstrup) i tiden 1842-64, altså ialt sognefoged igennem 40 år. I perioden 1854-60 var han sognerådsformand.

Jesper Sørensen blev født den 13. maj 1788 i Vejlbj ved Århus. I sin ungdom kom han til True, hvor han blev gift med Ane Kjerstine Jensdatter fra Selkærgård matr. nr. 8, der dengang lå inde i byen ved siden af Sognefogedgården. Han overtog gården efter sin svigerfar, Jens Henrik Feilberg.

I 1834 blev forordningen om de danske provinsialstænders indretning udstedt. Nørrejylland stænderforsamling bestod af 55 medlemmer, 7 kongevalgte, 14 valgt af købstæderne, 12 valgt af godsejerne eller, som de kaldtes, sædegårdsejere, og 22 valgt af de mindre landejendomsbesiddere. Ved valget 21.nov. 1834 blev sognefoged Jesper Sørensen, True, valgt som deputeret for den sidste gruppe med 157 stemmer. Han var med på møderne 1836, 38 og 40 i Viborg Stændersal, og

ved forhandlingerne i 1840 om forfatningsspørgsmålet fremkom han med en skarp historisk betragtning, idet han kom ind på en omtale af vor statsforfatning, der da havde bestået i næsten 200 år: »...hvad folket og især bonden var før i tiden, har historien lært os, og hvad vi er blevet siden, har erfaringen vist«. Dette bondesynspunkt over for Enevælden blev under henvisning til stavnsbåndets løsning, hoveriets bestemmelser m.m., nærmere uddybet af en følgende taler, gårdfæster L. Pind fra Rønge.

Der blev lagt mærke til Jesper Sørensen i forsamlingen. Han er således blevet omtalt i den berømte »Stændervise«, der har hip til de fleste af stændersalens 55 deputerede. I vers 45 står der:

»Hr. Jesper, ja, jeg ved det nok,
Du ham ej estimerer,
dog hører han ej til den flok,
som Fjelstrup kommanderer.«

Fjeldstrup var kongevalgt, justitsråd og ejede Sindinggård. I nogle kommentarer til visen skriver forfatteren, herredsfoged J.P. With, at Jesper Sørensen »var en meget comisk, men dog selvstændig Mand«.

Ved valget 1841 fik Jesper Sørensen 51 af 387 afgivne stemmer, hvad der ikke var nok til at fortsætte som deputeret. Han fortsatte det lokalpolitiske arbejde som sognefoged til 1864, da han frasagde sig stillingen. Jesper Sørensen døde den 18.dec., 1867 knap 80 år gammel. Han blev begravet på Bra-brand kirkegård. August F. Schmidt fortæller i sin sognehistorie bind 3 s.61, at hans gravsten blev flyttet til True og i en årrække lå på loftet i det gamle stuehus. Det er nu ikke helt korrekt, den omtalte sten, der igen er rejst på kirkegården,

var oprindelig sat over Jesper Sørensens kone, og den bærer følgende ordlyd: »Herunder er nedlagt støvet af Ane Kjerstine Jensdatter født i Galten 1792 og død i True d.15.jan. 1859 i en alder af 67 år. Hendes 39 års lykkelige ægteskab med gårdejer Jesper Sørensen i True var velgsignet med 7 børn.«

På den udflyttede Selkærgård hænger der et portræt af Jesper Sørensen samt hans gamle merskumspibe. Så der er stadig bevaret et minde i True om den intelligente og lune lokalpolitiker og stænderdeputerede, den eneste politiker, der er udgået fra landsbyen True.

Anders Andersen. Sognefoged 1864-75, var født på Samsø 24.okt. 1828. Han havde Højgården i True matr. nr. 13, og blev gift med Maren Jensen, datter af Jens Mogensen på Damgården. Anders Andersen var en dygtig landmand, ordensmand ude og inde, en munter mand, der ikke sagde nej til en kaffepunch.

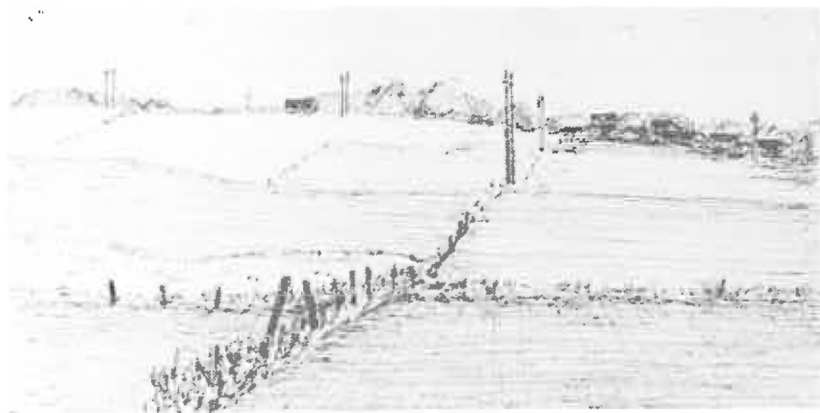
Under treårskrigen 1846-49 var han marinesoldat ombord på lineskibet Christian VIII. Skibet sprang i luften på en ekspedition til Ekernefjorde fjord 4.april 1849. Anders Andersen var sikker på, at skibets officerer var skyld i eksplosionen ombord, mandskabet var blevet advaret og kommanderet agter ud. Da katastrofen indtraf, sprang han i vandet, og en planke, han sammen med en kammerat fik fat i, var medvirkende til deres redning.

En krigsvidenskabelig undersøgelse foretaget af Thorkel Bjerre i bogen »Eckernförde« (1940) nåede frem til den samme anskuelse, nemlig at det var skibets officerer, der sænkede skibet. Der er altså her en interessant overensstemmelse mellem en menig soldats iagttagelse på stedet og den senere forskers undersøgelser.

Anders Andersen døde 29. december 1891.

Siden 1875 har sognefogedhvervet i True været knyttet til en og samme familie i tre slægtled.

Peder Rasmus Frandsen, var sognefoged i 41 år, fra 12. januar 1875 til sin død, 11. marts 1916. Han var født i Jeksen 22. feb. 1838 og uddannet som tømrer. Under krigen 1864 var han dragon og deltog i flere træfninger. Han førte en endnu bevaret dagbog over sine rejser og oplevelser under krigen. P.R. Frandsen kom til True 1870. Her friede han sig ind på gården matr. nr. 7. Ejeren var på det tidspunkt Else Pedersen, der havde arvet den efter sin ugifte broder Peder Pedersen (Thøgersen). Deres moder, Ane Marie f. Nielsdatter (1801-90) var fra gården på den anden side af vejen, Buehøjgård matr. nr. 18. Fra hende havde de senere to slægtled hovedparten af deres rige viden om det gamle True. P.R. Frandsen blev gift med Else Pedersen 16. dec. 1870. Han var en dygtig landmand og blev også anset som sognefoged. Han var god til at formulere sig både skriftligt og mundtligt.

Peder Thøger Rasmus Frandsen efterfulgte 1.april 1916 sin far som sognefoged. Han blev født 1. marts 1876. Gift i 1905 med Inger Rasmussen (Fogsgaard) fra Sjelle (1876-1940).

P.Th. Frandsen var bestyrer af slægtsgården, som han først overtog efter sin moders død 1926. Han var medlem af sognerådet 1929-33. Som kommunalpolitiker var han særdeles dygtig. Hans viden kom ikke af stor belæsthed, men derimod af en fantastisk hukommelse og et indgående

kendskab til person- og lokalhistorie. Igennem en årrække var P.Th. Frandsen jordboniteringsformand. Han døde den 17.juni 1939. Et mægtigt følge fulgte den afholdte mand til graven på Brabrand kirkegård. I en nekrolog i Århus Amtstidende 20. juni 1939 fortæller August F. Schmidt, at P.Th. Frandsen var i besiddelse af et eget frodigt fortællertalent, han kunne berette i 6-8 timer uafbrudt om sin kære by True og andre steder her fra egnen, hans tale var fuld af gamle ord og vendinger og hans dialekt var ren og oprindelig. P.Th. Frandsen var en hjælpsom og fornøjelig mand og i hjemmet var der stor gæstfrihed. Ved hans død mistede True en af byens historiskkyndige mænd.

Den gamle slægtsgård er forblevet i familiens eje. P.Th. Frandsens to sønner, Peder Rasmus og Rasmus (Ras) Frandsen, har siden 8. marts 1938 ejet den i fællesskab. Gæstfrihed og historisk forståelse præger stadig hjemmet, hvor P.Th. Frandsens søster, Kirsten Frandsen (1882-1954) vedligeholdt den historiske tradition, som også hun var en kyndig beretter af. De to sønner, der er født i 1910 og 1911, har fulgt fami-

liens traditioner godt op. De er begge gode fortællere og der kan hentes megen viden om True hos dem. Den yngste af dem, Ras. Frandsen, er en meget ivrig og morsom fortæller af både nyt og gammelt fra True, lige som sin far kan han i timevis fortælle om livet i landsbyen.

Peder Rasmus Frandsen, den ældste af de to brødre, født 16.

5 april 1910, blev udnævnt til sognefoged 8. august 1939. Han er kendt som en meget dygtig landmand, en venlig og omgængelig mand, arbejdsom og pligtopfyldende. De sidste par år, han var sognefoged, blev hans hverv forøget en del, på grund af de mange nye huse, der var blevet opført i Skjoldhøjparken. Han bestred hvervet indtil

1970, da den nye kommunalreform afskaffede den gamle ordning med sognefogeder.

5. TRUE KIRKE OG PRÆSTEGÅRD

»Se nu til de grusomme folkeslag danskerne, nordmændene og svenskerne! Se til de røverfolk, der fordum hægede Frankrig og Tyskland, men nu er tilfredse med deres eget område! De har nu aflagt deres medfødte vildskab og giver sandhedens forkyndere adgang overalt, medens afgudernes altre nedbrydes, kirker rejses alle vegne og Kristi navn lovprises af alle i fællesskab.«

Det er et citat af den store mester Adam af Bremen, skrevet omkring år 1070. På den tid har Danmark haft mellem 500 og 600 kirker, alle opført af træ. I de første 2-300 år efter år 1000 sker der noget her i landet, der bliver bygget og der bygges meget. Der bygges kirker.

Om True kirke findes der kun enkelte historiske efterretninger. Bygningen var opført af røde munkesten, en middelaldermusten, lidt større end nutidens. Tidspunktet for opførelsen ligger mellem 1170 og 1300. I tiden med det store kirkebyggeri fra 1100 til 1200, hvor der blev opført ca. 1500 kirker, de fleste bygget af granit, blev en ny teknik indført, brændt ler. Man lærte denne nye teknik fra Norditalien i 1160'erne. Det første byggeri, man har herhjemme i tegl, er et kor i st. Bendts kirke i Ringsted, der blev færdigbygget i år 1170.

På et kort over Århus bygden i tiden 9.-13. århundrede er der vist, at kirken i True var opført.

I en gammel efterretning fortælles, at Trues kirkeklokke,

der vejede eet skippund og eet lispund (ca. 168kg), var mellem dem, der 1528-29 blev afleveret til Kong Frederik I. Grunden var, at der var krig i landet, og kongen ikke havde penge til at købe kobber til støbning af kanoner. På få år blev der fra hele landet indsamlet 1.180 kirkeklokker med en vægt på henved 375 tons kobber - en enorm mængde, som også ganske oversteg kanonstøbernes evner og behov. Så kongen brændte inde med et lager af klokker, der ikke var brug for. Han leverede dem dog ikke tilbage til de kirker, hvorfra de var tvangsfjernet. I stedet solgte han dem med pænt udbytte til kirker, der havde råd til at købe. Bl.a. derfor blev der i 1500-tallet byttet en del rundt på landets kirkeklokker. Også en af klokkerne fra Brabrand kirke blev fjernet ved den lejlighed.

En gammel bysti, kaldt kirkestien, gik tidligere fra byvejen mellem husene på True Byvej 5 og 7 og ud ved Langhøjvej 4. Størrelsen af kirken kendes ikke, men den kan påregnes at have været større end både Brabrand og Årslev kirker, set ud fra en sammenligning af de tre sognes størrelser på daværende tidspunkt. Som tidligere nævnt var True et selvstændigt sogn til efter reformationen, og Yderup og Todderup har formentlig hørt med til sognet.

Ud fra matriklen af 1688 ses det, at True sogn var det største. Der var i True 19 gårde og 603 tdr. land dyrket, i Todderup 4 gårde med 158 tdr. land. Brabrand havde 13 gårde med 409,1 tdr.ld., til Brabrand hørte Gellerup med 4 gårde og 167,9 tdr.ld. I Årslev var der 14 gårde med 534,9 tdr.ld. Yderup og Holmstrup er ikke opført i matriklen.

Følgende historie giver et godt billede af den »skæbne«, der overgik True Kirke og egnen her omkring. Det skete under 30-årskrigen, for godt og vel 300 år siden. Historien er fortalt af lærer N.Ø. Lassen, Geding, til Aarhus Amtstidende i juni 1931:

»I True By og egn er følgende beretning fra trediveårskrigens dage bevaret igennem folkemunde. Det nulevende, ældre slægtled i True modtog beretningen fra lærer P. Pedersen, True, der døde i 1891. Han omtalte at have fået den i eje af to gårdmænd, Poul Kristensen og Albrekt Johansen, født hhv. 1798 og 1801. Disse to mænd havde begge angivet deres forældre som ophav, deres fødsel lå omkring 1760-erne. Tillige mindedes de begge, at det almindeligste samtaleemne i deres barndom altid gjaldt krigstiden og dens rædsler; gjaldt de lidelser, som deres forældre havde døjet af grusomme fjender. Således bevaret ned igennem hæderværdige bondeslægter turde der være grund til at tro denne beretnings sandfærdighed.

På trediveårskrigens tid havde Tru By sin egen kirke. I den ældgamle gård - den Engkærskke gård - der nu er nedbrudt og genopført på Frilandsmuseet, forefindes en del udskåret træværk, der har pyntet den nedrevne kirke. Tiden sletter vel ellers alle spor, men de to allerede nævnte mænd kunne fortælle, at der var synlige dele tilbage af kirkegården i deres barndomstid.

Tre sekler må vi tilbage i tiden, til året 1626. Kristian den 4., såret ved Hamelns volde ved et fald med hesten, slået af Tilly ved Lutter am Barenberg, flygtede i huj og hast mod nord. - Efter ham gled de vilde horder med deres ikke mindre rå fører, general Wallenstein, i spidsen.

Nogle afdelinger af danerkongens hær nåede vel sammen med den slagne konge, der bar højre arm i bind, at blive indskibet i flåden, der lå sejlklar i Østersøen ved Holstens kyst. Men spredt, sprængt og splittet som får uden hyrde jog resten af hæren op igennem hertugdømmerne og videre nord på med fjenderne i hælene.

I løbet af nogle uger oversvømmede de tyske landsknægte

store dele af Jylland, hærgende, skændende og brændende på den grusomste måde.

I hærens kølvand fulgte gøglere, dårlige, skidne kvinder og ligrøvere, en hær, hvis onde værk ofte stillede landsknægtens færd i skygge. Med røveri, tyveri og mordbrand bredte både pest og grimme sygdomme sig med disse vampyrer.

Som sædvanlig ved sådanne lejligheder fik østsiden af landet sin rigelige part af fjender. True og Tilst hørte til de sogne, der rigtig kom til at føle de rå hæres ubarmhjertighed.

I tide havde de fleste bønder gemt deres sølv og kostbarheder hen. Nogle modige folk fra de to sogne havde endog forsøgt at værgе for deres by, men blev selvfølgelig straks splittet af de krigsvante, tyske krigere, der tog en grusom hævn. Flere pinte de til døde. Andre måtte under de grusomste pinsler bekende, hvor de hengemte sølvsager lå skjult.

Præsten i Tilst havde ikke nået at få skjult kirkens hellige sølvkar, lysestager eller andre kostbarheder. Hver en del tog ransmændene.

True kirke fik en endnu hårdere medfart. Den gamle præst havde her bortfjernet alle kirkens kostbare sølvsager. Af raseri herover borthuggede landsknægtene alle stoleraderne, nedrev alteret, sønderslog prædikestolen og omdannede kirken til hestestald.

Præsten nåede bødlerne også at få fat i og slog ham til skamme, så at han for at redde livet måtte åbenbare for dem, hvor kirkens skatte lå skjult.

Egnens herregårde gik heller ikke ram forbi, så alle de røvede skatte fra denne egn til sidst udgjorde 12 lispund (96 kg) sølv.

Alle disse røvede kostbarheder blev samlet i True og indsyet i to hestedækker. De to rå, fjendtlige officerer, der havde plyndringerne og især været særdeles virksomme, når det

gjaldt om at pine bekendelser frem angående de hengemte ejendele, forestod også indsyningen. - De red derefter begge bagefter den vogn, der efter befaling førte skatten til Brabrand.

Ankommet til Brabrand sø befalede de fæstebonden Jørgen Loft, der ejede den største og bedste båd, at han om en time skulle holde sig rede til at sejle dem over søen.

Brabrand sø havde den gang en langt større udstrækning end nu om dage, nåede lige fra Harlev By til Århus Bygrænse, var meget bred og kransedes på sydsiden af store tætte egeskove som ved Silkeborg.

Fra Brabrand sø skulle det ranede gods over søen bringes til hovedkvarteret, der lå på Strandgård, det nuværende Constantinsborg.

Ingen undrede sig over, at de to officerer benyttede den time, de havde givet Jørgen Loft til at gøre sig klar til at få skyllet halsen i byens Krosted. - Men den modig, unge bonde svor for sig, at de to mordbrændere aldrig skulle nå søens anden bred med deres tyvegods.

Om en time skulde han sejle, så der var tid til at handle. Ingen kunne se, hvad han foretog sig i båden, der lå imellem sivene. Han tildannede i hast en træprop, borede bagefter hul i båden og slog proppen i.

Med foden ville han til enhver tid være i stand til at fjerne proppen og lade vandet strømme ind.

Færdig hermed jog Jørgen Loft i hast ind til sin hustru for at tage afsked og give hende et ord om sin plan.

»Jeg har boret hul i båden, Ane. Jeg agter at sænke de to røvere med deres ran i søen. Selv svømmer jeg let i land, så du behøver ikke at ængstes for min skyld. Måske hengår år og dag, bitte Ane, før jeg kommer hjem til dig, men jeg må gøre det. Jeg gemmer mig i skoven mod vest, indtil røverpakket

rejser ud af landet«.

Kærligt kyssede Jørgen Loft sin hustru og vendte tilbage til båden.

Og sejlklar lå han med båden, da de to officerer egenhændig slæbte sølvtøjet ned fra vognen.

Røde i kammen var de, slingrede også på benene, men brutaliteten havde krødnsterne ikke bortvejret. De begyndte sejladsen med at true Jørgen Loft på livet, hvis han ikke roede til af alle kræfter, så de nåede over, inden solen gik ned. Engang imellem fandt de endog deres fornøjelse i at prikke hans bare arme med deres dolke for at fremskynde farten. De nåede således omsider søens midte, hvor strømmen gik. Båden begyndte at gå dybere, lastet stærkt, som den var, med sølvet og tre tunge mænd.

Halvrusens sidste dønninger svandt, da de to krigere opdagede, at sejlturen måske næppe var ganske farefri.

Netop dette passede Jørgen Loft. Ved tegn og ved hjælp af en blanding af dansk og dårlig tysk fik han ransmændene til begge at vende sig fremefter. Samtidig gjorde han den glædelige opdagelse, at ingen af dem bar pistoler, men kun slagsværd og dolke.

Omsider fandt da Jørgen Loft øjeblikket gunstigt. Han sparkede proppen løs, kastede årerne i søen og sprang selv bagefter. Fra barnsben havde han tumlet sig i vandet. Han stak ned, svømmede under vandet og dukkede først op et godt stykke fra den synkende båd.

To dolke for ham hvinende forbi, officerernes frygtelige eder og forbandelser rungede ud over søens stille vand, men snart forkyndte nogle koglende bobler, at alt var forbi. Båden og ransmændene med deres ædle gods sank ned i dybet.

Med raske tag svømmede Jørgen Loft indtil søbredden og da han nåede i land, faldt han på knæ, bad fadervor og slog

kors for sig. Hvorefter han forsvandt i de store skove mod vest.

At hustruen hjemme på gården ikke kom til at undgælde for sin mands raske dåd, måtte så vel ligge i, at ingen og mindst tyskerne tænkte sig ham i live, men troede, at han også havde fundet sin død i søens vande.

I halvandet år endnu holdt Wallenstein Jylland besat, ud-sugede befolkningen på skrækkelig vis.

Fra Brabrand, True og Tilst melder sagnet, at der ved fjen-dens bortgang fra de tre sogne ikke fandtes »en eneste høne, ey heller et eneste lam« i noget af sognene.

Og først efter halvandet års forløb turde Jørgen Loft atter betræde sit hjem og bo hos sin hustru og børn. --

For sin kække dåd fik han sin gård i Brabrand til »ævig fæ-ste« for sig og sine efterkommere. Han blev altså næsten sel-vejer, idet han fritoges for hoveri for sig og sit afkom »udi al fremtid«.

Det var en skrækkelig og hård tid under disse krige, der med mellemrum rasede, frem og tilbage gennem landet, i en tid, hvor bonden i forvejen levede ret dårligt, som hoveris-lave.

Det endelige tidspunkt for nedbrydning af kirken i True kendes ikke, men som det fremgår af foranstående historie, blev den grundigt ødelagt i krigen mellem 1618-1648.

Ved en reparation eller udvidelse af vestdelen af Brabrand kirke blev der brugt røde munkesten, disse sten er efter gam-mel tradition resterne af True kirke, og blev endnu i forrige århundrede i spøg kaldt »True kirke«.

True kirke nævnes 1524 og 1661, Kronens skøde II s. 81, hvor der årligt svaredes 1 kirkelam, så der har altså i 1661 sta-digvæk været et stykke kirkejord i byen.

Kirken har omtrent ligget der, hvor skolen nu er placeret

og kirkegården syd og øst herfor. Under udvidelse af skolen i 1954, da toiletbygningen blev opført, fandt man i jorden en del røde murbrokker, rester af munkesten fra kirken. Ved arbejde i jorden, der tilhører skolen og de omkringliggende huse, som ligger på det gamle stykke af bymændenes jord, er der fundet en del menneskeben og gamle rester af jernbeslag og hanke til kister. Det sidste fund blev gjort i sommeren 1977, da man ved smedens hus gravede ud til en terrasse, og der blev fundet et helt mandeskelet og dele af et kvindeskelet.

Grunden til at True sogn blev underlagt Brabrand må formentlig være den, at True kirke efter plyndringen og efter at have været brugt som stald har været i så dårlig stand, at den ikke kunne bruges til kirketjeneste. I århundredet efter reformationen blev der i øvrigt lagt en del sogne sammen.

I Kronens Skøde I, s.35 nævnes True sogn i 1548 da der i Hasle Herred, True Sogn og By, bliver udlagt en gård af Domkirken til almindeligt hospital. I 1555 nævnes True sammen med Brabrand, da præsten Johannes de Prato får et forledningsbrev på Brabrand kirke og True præstegård.

Ordet hospital blev på den tid brugt om stiftelser, som på en gang tog sig af syge og fattige og af gamles pleje. Hospitalet var i middelalderen kirkelige stiftelser, men efter reformationen blev de offentlige. De blev styret af en hospitalsmester eller -forstander. Som regel var de underlagt en inspektion, bestående af sognepræsten og repræsentanter for bystyret.

Den 20.juli 1579 fik Peder Nielsen i Ringkøbing tilladelse til i 10 år at beholde den jordegne gård i True By, Brabrand (Kronens skøde I, 211). Disse vidnesbyrd fortæller os om forbindelsen mellem True- og Brabrand kirker og sogne.

I det tidligere nævnte Kronens skøde II s.81, for år 1661,

tales der om True og Tilst lægd, og fra 1683 Kronens skøde II, 532, anføres, at Frijsenborg har bøndergods i Tilst sogn, True 1 gård. Det kan se ud, som om der er sket en fejl fra skrive-rens side, som har troet, at True hørte til Tilst sogn.

I 1699 nævnes Brabrand og True kirke sammen og det må nok forstås således, at kirken nu var fælles for de to byer. Forbindelsen mellem de to byer kan også findes på Brabrand kirkegård, hvor der er indskrifter på gravsten over True-folk fra 1678 og 1690, så det tør anses for hævet over al tvivl, at True har været knyttet til Brabrand siden tiden efter 1650.

Der findes en gravsten i Brabrand kirke, der her skal have en særlig omtale. Det er en graniststen fra middelalderen, der findes indmuret i liggende stilling på kirkens sydmur ved tårnet. Jeg vil her citere August F. Schmidt, der har givet en ud-mærket beskrivelse af stenen: »På stenen læses følgende indskrift, der er indhugget i stenens yderkant hele vejen rundt (plovfuremetoden):

Hac claysvs petra cvm xro (Christo) regnet in ethra

Oversættelse: Gid den, som denne sten dækker over, må her-ske med Christus i himlen.

På stenen er indhugget et kors, der er vidnesbyrd om, at det er over en kirkens mand, det smukke gravmæle er lagt. Gravstenens plads i kirkemuren er ikke den oprindelige. Stenen må have ligget fladt ned på en grav, men er så ved en kirkeudvidelse eller lignende blevet anbragt på det udmærkede sted, den nu har. Der er megen grund til at tro, at stenen er fra True Kirke og sammen med byggematerialer til Brabrand Kirkes vestende i årtierne efter reformationen er blevet ført hertil.«

Det var om stenen, og A.F. Schmidt fortsætter:

»Der har i middelalderen også sikkert boet større folk i True end i Brabrand. Gravmindet er i hvert fald udhugget for at hædre en betydelig kirkelig personlighed.«

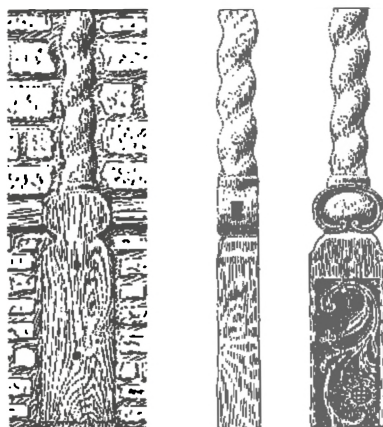
Som bolig for præsten i True antages det, at præstegården har ligget, der hvor nu Trugård ligger, matr. nr. 15a. Gårdspladsen har for en almindelig bondegård et ret stort areal, og i en af gårdens marker løb der en lille bæk, der kaldtes præstens rende.

I Ewald Tang Kristensens »Danske sagn, Ny Række III, Nr. 353«, har afdøde gdr. P. Adam Pedersen, True, fortalt følgende: »Mens min gård, matr. nr. 12a, lå inde i True By, fandtes der et 6-7 fags stort hus, der var meget større end de andre bygninger, og det kaldtes kirkeladen«. Gården blev brudt ned i 1848.

I afsnittet om Engkærgård er det nævnt, at der fandtes to udskårne egetræssøjler, i folkemunde kaldt »Englene i Engkær«, de blev brugt i staldlængen og mentes at beskytte mod ildebrand. En tredie søjle med et englehoved mellem to vinger blev fjernet ved en reparation af gården omkr. 1890. På gården var der også en slagtebænk, som egentlig var en gammel ligbåre. Disse ting er muligvis fra den nedbrudte kirke, men det menes dog også, at de stammer fra Brabrand kirke.

Selv om det er i denne gård, man fandt rester fra kirken,

Pulpitursøjle (?) nu Truegården, Frilandsmuseet. Tegning 1925, 1:20, af Søren Knudsen.

menes det, at Engkærgård var for lille og simpel til at være præstebolig. Gården var derimod gennem lang tid tillagt Brandbrand præstekald og svarede tre tiender; konge-, kirke- og præstetiende.

Bykortet over True fra 1829 viser tydeligt, at Truegård (nr. 15), der menes at være præstegården, var den største gård i byen.

Der findes oplysning om een præst ved True kirke; i bogen Danske Kancelliregistranter 1535-50 s.461 nævnes Hr. Morten i True i et brev af 22.nov. 1550.

True 1829.

BRABRAND KIRKE

Da True i mere end 300 år har været tilknyttet Brabrand sogn, skal vi se på »vores« kirke der.

Brabrand kirke blev opført i 1200-tallet. Det var en romansk kirke, bygget af rå og kløvet granit, og bestod da af kor og skib. Kirken blev placeret på et ret lavt liggende, fladt terræn ud mod søen. Af romanske enkeltheder er der bevaret korbuen, et par vinduer og karmstenene fra syddøren, som blev anbragt i døren mellem skibet og tårnet. I den senere middelalder tilføjedes et tårn bygget af munkesten. Overdelen af tårnet blev senere nedbrudt til taghøjde og underdelen tillagt skibet som en vestforlængelse. Det nye tårn blev bygget 1880 og en større udvidelse af kirken skete 1923-24, da der blev opført en stor tværbygning i retning nord-syd. Det flade loft blev fjernet og erstattet af hvælvinger i gotisk stil. Det tidligere våbenhus blev delvis ombygget til kor og et nyt våbenhus opført på kirkens østside.

Kirken præges fuldstændigt af den betydelige udvidelse fra 1923-24, hvorved den middelalderlige bygning ændredes væsentligt og blev tværskib i det nye anlæg. I 1969-70 blev den sidste udvidelse af kirken foretaget, da den nye hovedindgang og våbenhuset blev opført.

Det er ikke meget, der er tilbage af den oprindelige romanske kirke, men den fremtræder i dag, med sine kamtakkede gavle, pudset og hvidtet, som en smuk enhed.

I skibets nordmur har der været et kammer, der angiveligt målte ca. 1x1,5m; det berettes, at præsten under svenskekrigene i slutningen af 1650'erne havde skjult sig her.

Kirkens døbefont er en ret stor granitfont, fra romansk tid ca. 1200, med udhugget løvværk og båndslynger på siderne. Dåbsfadet er af tin og skænket 1686 af baron Constantin Fri-

Brabrand Kirke set fra syd. Foto: Kr. Skjærlund.

herre Marselis og dennes hustru Sophie Elisabeth Carisius. Dåbskanden, også af tin, er skænket af stationsforstander Florian Erich Knirsch, der levede 1813-91.

Altertavlen, der er fra 1595, har fået indsat et maleri med Kristus der vandrer på søen, malet 1895 af kunstmaleren Jens Hansen - Årslev.

Alterkalken, der er af sølv, blev 1551 skænket af den sidste katolske biskop i Århus, Ove Bille. En mindetavle over Ove Bille hænger under orgelet i det nye skib. Alterkanden er skænket kirken af pastor Benedict Nordentoft. Den store bibel på alteret er givet af pastor A. Bartholdy Møller og den syvarmede lysestage af hans kone F.D. Bartholdy Møller. De to lysestage og søjler bag alteret er foræret kirken af provst S.H.Th. Sørensen, Skanderborg.

Prædikestolen er fra 1665. Den har barok snitværk og staf-

fering, i felterne er der malet blomster.

Kirkens gamle orgel blev skænket efter ombygningen i 1924 af Jens Holm, Brabrand. Det nye orgel er bygget 1944 med genanvendelse af facaderne fra 1924.

I våbenhuset hænger der et maleri, der viser Jesus i Gethsemane, en gave fra tandlæge Per Kjærholm, Århus, der var lærersøn fra Brabrand. Billedet er købt på en auktion og er vist et gammelt albertavlebillede. I våbenhuset er der også anbragt et krucifiks, udført af Jørgen Glud, 1974 skænket af Preben Sørensen, Brabrand.

En tavle med navne på sognets præster siden 1536 hænger på østgavlen i det gamle kor. I hjørnerne af det gamle kor er der støbt fire menneskeansigter, udført i cement 1924 af den kunstneriske murer, Bertrand Hagelquist fra Årlev. Det fortælles, at de fire hoveder forestiller de murersvende, der var med til at udføre arbejdet i kirken.

I tårnet hænger der to klokker, en lille uden indskrift, støbt i Lybæk 1744 af Lorenz Strahlborn. Den store er støbt 1927 i Ålborg, på den står der et vers af A. Bartholdy Møller:

Til Ære for Gud
Jeg synger ud
Gudsfredens Bud.

Ved en udvidelse af kirkegården 1928-29 blev ligkapellet fra 1911 ombygget i stil med kirken. Kapellet blev revet ned 1961, da det nuværende blev opført i den østlige del af kirkegården.

Der er flere gamle gravsten fra 1600-1700 årene indmuret i og placeret tæt ved kirken. Flere af disse sten er over folk fra True. I forbindelse med en af stenene fortælles der følgende tragiske historie:

Stenen, der er placeret op ad det oprindelige skibs sydmur, er en rødbrun kalksten fra omkr. 1625-50, med indskrift lavet ca. 1700. Den måler 171x88cm og er stærkt forvitret. Stenen er rejst over Chresten Chrestensen snedker og hustru Karen Jensdatter. I den indhuggede tekst står der: »Forbandet være den som fløter denne steen og bøyer retten for den frammet. Og folket skal sige ammen. 5.mosebog 27.cap 17v.«.

Under noget vedligeholdelsesarbejde ved kirken blev denne sten flyttet hen, hvor den står nu, af murermester Axel Hjelm, murersvend Karmak Petersen og arbejdsmand Henry Justesen. Ved kalkning af tårnet, den 29. maj 1933, skete der en ulykke, idet de tre mænd faldt ned fra lydportene i tårnets øverste del. Stilladset brød sammen under kalkearbejdet. De blev alle stærkt kvæstede ved faldet. Axel Hjelm døde to dage efter ulykken, medens Henry Justesen lå et årstid på hospital og døde efter mange lidelser. Karmak Petersen overlevede det frygtelige fald.

Brabrand præstegård. - og sognegård

Efter at sognedannelsen var sket i middelalderen, fik præsterne egne boliger med tilhørende jord. Jorden var nødvendig for at præsten kunne leve rimeligt, lønnen var ikke særlig stor.

Brabrand gamle præstegård lå ved østsiden af kirkegården. Det var en stor gård, arealet var i 1859 på 118 tdr. land. I 1873 blev den ved det årlige provstesyn dømt til nedbrydelse, den store firelængede bindingsværksgård var i en dårlig stand. Bygningerne blev brudt ned og det nye stuehus opført 1874, udhusene i 1875. Meget af jorden blev solgt fra og omkring 1920 ophørte præstegården med at eksistere som landbrugsejendom.

I præstegårdens kælder har de unge fra True og Brabrand modtaget deres konfirmationsundervisning igennem mange år.

Efter at have virket i godt 100 år blev præstegården revet ned 1979. Året før blev der opført en ny præstebolig, beliggende op mod den nordre del af kirkegården, Nordentoftsvej 1. Samme år blev den nye sognegård bygget. Indvielsen fandt sted 21.jan. 1979. Sognegården omfatter kontorer, depot, mødelokaler og en stor sal samt et mindre køkken og toiletter. Det er en praktisk indrettet bygning, hvori de til sognet hørende kristne aktiviteter har plads. Der holdes kirkeskole hver lørdag for børn, ligesom undervisningen af konfirmander foregår her. Der er menighedsrådsmøder, en fast aften med sang, sogneaftner med foredrag og mange andre aktiviteter.

Præster i Brabrand

Der vil her blive givet en kort oversigt over præster ved Brabrand kirke. Er man mere interesseret i de enkelte præster, må jeg henvise til Aug. F. Schmidts, Brabrand og Årslev Sognes Historie b. 2, der indeholder en mere udførlig beskrivelse af præsterne.

Det er meget sjældent, man kan finde oplysninger om præster fra middelalderen, men fra Brabrand kendes der navne på fire katolske præster:

Petrus - præst i Brabrun år 1340

Jens Huidt (før 1432)

Niels Pedersen

Arnold Nielsen (efter 1432)

Efter reformationen 1536:

Philippe du Pre' (nævnt 1551)
Johannes Pratensis (1555)
Mogens Jensen Lemvig (nævnt 1574)
Jens
Niels Christensen Morsing (død 1642)
Niels Nielsen Lyngbye 1642
Søren Nielsen Brabrand (Lyngbye) 1672
Anders Jespersen Hutfeld 1692
Jes Jessen Fæster 1728
Jens Hansen Dons 1739
Hans Jensen Dons 1768
Jens Møldrup 1784
Johan Christian Hahn 1811
Peder Nordentoft Thomsen 1863
Axel Johannes Bartholdy Møller 1911
Conrad Vilhelm Hvidt 1931
Peter Sørensen Ørntoft 1940
Regner Christiansen 1963
Ester Poulsen 1979

Foruden de to sidst nævnte præster var der en hjælpepræst, ved navn Jens Bisgaard, tilknyttet kirken i tiden 1981-83.

Skjoldhøj kirke og sognegård

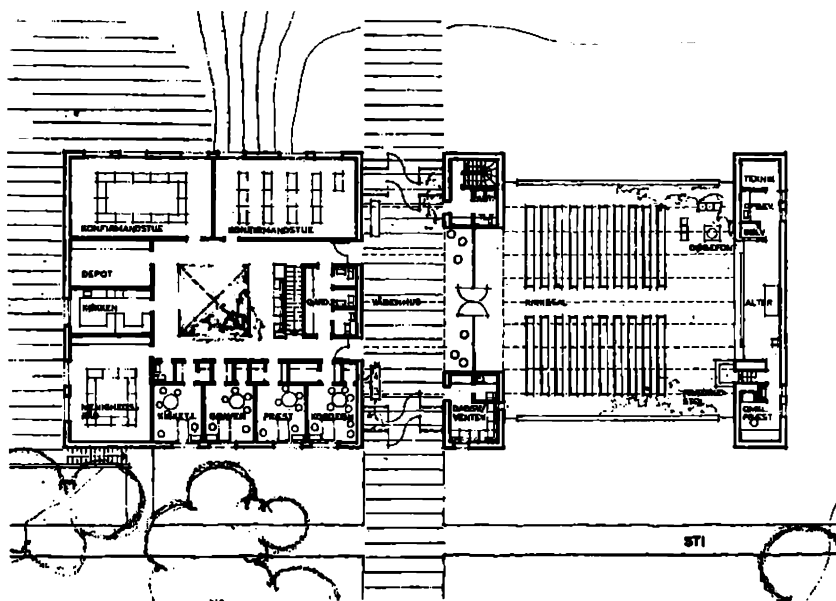
I efteråret 1981 indbød Brabrand menighedsråd 6 arkitektfirmaer til en konkurrence om et skitseprojekt til en ny kirke og sognegård. Konkurrencen blev vundet af firmaet Friis og Moltke, Århus.

Arealet, hvorpå den nye kirke skal bygges, er beliggende sydøst for vejkrydset Holmstrupgårdvej/Jernaldervej. Valget af denne placering er sket gennem et samarbejde mellem Bra-

brand sogns menighedsråd og Århus kommune. Arealet fremtræder i dag som en græsklædt bakkeskråning hældende mod nordvest, og kirkebygningen opføres på den højeste del i overensstemmelse med den traditionelle placering af landsbykirker i landskabet. Adgangen til kirken sker, for den kørende trafiks vedkommende ad en fremtidig tilkørselsvej fra Jernaldervej.

Bygningsanlægget består af en kirkebygning og en sognegård samt et våbenhus som forbindende led. Kirken består som den romanske kirke af tre afsnit, koret, hovedskibet og tårnet.

Kirkebyggeriet blev startet 1983 og forventes færdigt i 1984.

Plan over Skjoldhøj Kirke.

7. SKOLEN OG LÆRERE I TRUE

Ordet »skole« kommer af det græske ord skhole og betyder egentlig - fritid fra arbejde.

I Danmark går skolen tilbage til middelalderen, hvor den var knyttet til domkirker og klostre. Deres opgave var hovedsagelig at uddanne gejstlige, men også unge fra adelen og det højere borgerskab kom på skolerne, for at få lidt boglig kundskab. Vi skal til tiden efter reformationen, inden der kommer gang i tankerne om en folkelig oplysning, og først med en kirkeordinans i 1537 kommer der noget der ligner en skolelov. Men vi skal helt frem til 1814, inden vi får en egentlig lov om den almindelige folkeskole. Denne lov gjaldt som grundlov for folkeskolen indtil 1937, hvor der blev vedtaget en ny skolelov, der indeholdt en udvidelse i form af mellem- og realklasserne. Loven som skolerne nu kører efter er fra 1958.

I True har der næppe været nogen skole før 1814, da vi fik skoleloven, der med et slag revolutionerede undervisningen i hele landet. Af en indberetning fra 1717 vedrørende Brabrand skolevæsen fremgår det, at der ikke var skole i True, og heller ingen skoleholder, som lærerne hed dengang. Videre står der, at en gammel husmand underviste børnene efter bedste evne. Det første sikre tegn på en skole i True er en regnskabsprotokol fra 1815, for Brabrand og True skolekasse. Størrelsen på skolen har vi fra 1822, den bestod af en bygning på 8 fag, 11 alen (6,9m) vid, 7 1/2 alen (4,7m) bred og 4 1/2 alen (2,8m) høj. Et udhus på 6 fag. Haven, der hørte til, var 56 alen lang og 36 alen bred. Skolejorden var ca. 5 tdr. land, der lå ude nord for Holmstrupgård, det var nødvendigt med et stykke jord, da lærerlønne dengang var meget lille. I 1822 gik der i True skole 18 drenge og 11 piger.

True gamle skole med den nye skolebygning helt til højre ca. 1903.

Børnene havde i gammel tid ikke den samme mødepligt i skolen, som nu. Var der brug for dem til arbejdet i marken eller i hjemmet, mødte de ikke op i skolen. Specielt børnene fra de fattige hjem fik ikke meget undervisning. Drengene var der brug for til at hjælpe til i marken, og så snart de var store nok til at få arbejde på gårdene, kom de »ud at tjene« om sommeren, så kunne de gå i skole om vinteren. Undervisningen af pigerne gik man ikke så højt op i, hvis de blot fik lidt skolekunds-kaber og en del hjemmekundskab, så var det godt. Disse forhold var ret almindelige på landet til hen sidst i 1800-tallet. Også i starten af dette århundrede og frem til 1930'erne var der mange drenge der kom ud at tjene om sommeren.

I 1862 blev der i True opført en ny og større skole, den slog til indtil 1901, da den nuværende skolebygning blev opført. I den gamle skolestue fra 1862 blev der indrettet to lejligheder til lærerne. Ved århundredeskiftet blev det besluttet at aflaste

læreren i den store landsby, så han kunne blive fri for at undervise de mindste børn.

I 1915 blev gymnastiksalen opført og året efter blev lærerboligen bygget og den gamle bolig brudt ned. Med datidens øjne var det efterhånden en ret anselig skole, man havde i True, centralt beliggende midt i landsbyen, på den gamle kirkes plads. Inden gymnastiksalen blev bygget, var den sydlige del af gangen i skolebygningen indrettet som en lille gymnastiksal.

På grund af en ny lovgivning, måtte der foretages en gennemgribende modernisering i 1952, hvorved der blev indlagt centralvarme, håndvaske, toiletter, baderum og desuden indrettet et lille bibliotek og lægeværelse på 1.sal. Skolen fik i sommeren 1953 en sportsplads, der ligger ca. 200m nordøst for skolen. I tilknytning hertil blev der anlagt det eneste fortov der er i byen, således at børnene kunne færdes til og fra pladsen i sikkerhed. Sportspladsen blev også anlagt til brug for gymnastikforeningen i True. Den gamle byvej, der løb tværs over byjorden igennem skolegården, blev sløjftet 1962. Den sidste udvidelse ved skolen var en flytbar træpavillion, som blev placeret i haven 1973.

Som en følge af den voldsomme udvikling, der skete ved opbygning af det store parcelhusområde Skjoldhøjparken, der startede 1968, og i sammenhæng hermed opførelsen af Skjoldhøjskolen, blev True skole overflødig og derfor lukket sommeren 1976. Hermed forsvandt en meget væsentlig del af det kulturelle fællesskabs samlingspunkt for landsbyen True.

I nogle kommentarer, jeg har modtaget fra True skoles sidste egentlige førstelærer H.V. Bundgård, skriver han følgende vedr. skolen: »Skolebygningerne i True har fra fordums dage været ramme om mange aktiviteter for byens befolkning. - Særlig før fjernsynets og bilens tidsalder samledes der hver

vinter et stort antal deltagere til aftenskole, gymnastik m.m.

Selvom skolen nu er nedlagt, vil det fremover være naturligt, at lokalerne stilles til rådighed for beboernes aktiviteter«.

True skole med lærerboligen bagved 1977.

Lærerne

Anders Hansen var den første lærer, der var tilknyttet skolen. Han var der til sin død 1818.

Niels Gregersen var den næste og var her i tiden 1818 til 1826, da han blev førstelærer i Odder. I 1822 skriver pastor Hahn i sin indberetning, at »skolelærer Niels Gregersen i True forener med gode kundskaber, dem han stedse søger at udvide, en heldig læremetode. Om hans flid i sit kald vidner elevernes kundskaber. Hans hele forhold udmærker sig ved religiøsitet og sædelighed«.

H.H. Theisen afløste N. Gregersen 1826 og var lærer ved True skole i 25 år til 1851. Der fortælles, at han engang var

skindød og lagt i kiste, inden han vågnede op.

Fra 1844 har vi en interessant oversigt over lærerens indtægter:

6 tdr. rug

10 tdr. byg in natura

25 tdr. byg betalt

Nannest: ingen (eksempelvis æg, kage eller brød)

Ingen afkortning for offer. (d.v.s. ingen betaling for specielle hverv som påhvilede læreren)

Jordlod: 4 3/4 tdr. land g.M. middelgod jord

Bolig: 5 fag til læreren, 3 fag skole, 6 fag udhus.

C.P. Nielsen lærer i tiden 1851-57, efter de 6 år i True, blev han lærer i Brabrand.

Peder Pedersen kom til True skole 1857 og var lærer her i mere end 33 år til 1890. Lærer Pedersen omtaltes af sine gamle elever med megen ros. Et eksempel på det gode minde, han har efterladt sig, findes i følgende artikel (anonym), der blev offentliggjort i Brabrand Borger Blad 1.april 1934 i anledning af 75-året for hans tiltrædelse ved True skole:

»P. Pedersen var en lærd mand og en sjælden dygtig lærer af den gamle skole, og han vedblev at udvide sine kundskaber hele sit liv. Det var særlig naturvidenskab og sprog, han studerede; han var perfekt både i tysk og engelsk. En gang, der var provstevisitats i skolen, udtalte afd. stiftsprovst Sørensen til skolekommissionen: »Den True-degn ved mere end 2-3 stiftsprovster«. Men han var ikke alene skoledistriktets lærer, men også dets sagfører, dets Læge og dets præst. Var det en købekontrakt eller et testamente, der skulle skrives, var det altid Pedersen, der skrev formularen; og var der et sygt menneske, blev han altid tilkaldt først for at konstatere sygdommens art, og om det var nødvendigt at tilkalde læge. Ved ulykkestilfælde anlagde han altid den første forbindelse. Det

kunne jo den gang vare flere timer, inden man fik fat i lægen, der var jo ikke telefon, biler eller cykler, og den nærmeste læge boede i Århus. Den gamle militærlæge Hahn sagde ved et sygebesøg i True: »Havde lærer Pedersen været med i krigen, kunne han have reddet mangan såret soldat«. Var der en mand eller en kone, der lå for døden, blev der altid sendt bud efter Pedersen, og han kom, enten det var dag eller nat, og forberedte dem på den sidste rejse.

P. Pedersen havde så tit ønsket at »dø i sin rede«, og det sidste par år blev helbredet mere svageligt (han havde aldrig været nogen stærk mand). Da han mærkede, at det lakkede mod enden, indgav han sin afskedsbegæring, og han døde i True skole, inden den ny lærer blev kaldet og fik derved sit ønske opfyldt. Men taknemlige beboere i skoledistriktet gav til hans bære en sølvkrans, som sammen med hans billede opbevares i True skole som et varigt minde til efterkommerne. I hans testamente var bestemt, at en del af hans store bogsamling skulle skænktes til hans gamle elever. Han havde skrevet deres adresse op samt deres navne i bøgerne, og disse var udvalgt meget visseligt efter vedkommende elevs anlæg, lige fra det første skolehold til det sidste.«

I 1889, efter Christian IX's regeringsjubilæum, blev P. Pedersen, efter indstilling af pastor Thomsen, udnævnt til dannebrogsmænd. Lærer Pedersen var en meget veltalende mand og forstod at gøre sin undervisning meget spændende og interessant. Derimod interesserede han sig ikke for at dyrke skolejorden, som derfor var lejet ud. Han døde i True skole den 14. feb. 1891 og blev begravet på Brabrand kirkegård.

N. Dige Olsen hed den næste lærer ved skolen. Han var her i perioden 1891-96, hvorefter han rejste til Skalborg ved Odense. Han omtales som en meget dygtig pædagog. Dige Olsen var formand for sparekassen i Brabrand 1892-96.

Rasmus Laursen Hvidkjær var lærer i True i 21 år fra 1896 til 1917. Hvidkjær var en ivrig grundtvigianer og meget afholdt i True. Han var en ualmindelig dygtig lærer og meget interesseret i egnens kulturliv. Hvidkjær var meget musikalsk og spillede udmærket på violin og underviste i spil og sang. Under hans ledelse blev der oprettet et kor med deltagelse af folk fra Brabrand, Årslev og True. Han var også medstifter og leder af True Foredragsforening. I flere år var han formand for Brabrand-Årslev Sognes Værgeråd, og fungerede fra 1900 til 1913 som formand for Brabrand-Årslev Sognes Spare- og Lånekasse og var en tid regnskabsfører her.

Fru Hvidkjær var også meget vellidt i True. Undertiden hjalp hun til i skolen med undervisning i håndgerning. I vintermånederne arrangerede hun sammenkomster for de unge piger i True, hvor de kunne lære finere broderi m.v.

Lærer R.L. Hvidkjær døde den 19.sept. 1917. På hans grav på Brabrand kirkegård er der - foruden en stor sten - rejst en mindre gravplade, hvorpå der står: »Fra taknemmelige skolebørn i True«.

Der er lidt tvivl om den første kvindelige lærer ved True skole.

Fra Martha Kaae på Selkærgård har jeg modtaget følgende oplysninger: et brevkort, afsendt år 1900 af Kristine Hjorth fra Nørskov ved Silkeborg til Ane Haugaard i True, angiver, at det er omkring et år siden Kristine Hjorth rejste fra True. Martha Kaae, der er datter af Ane Haugaard, mener bestemt, at moderen fortalte, at Kristine Hjorth var tilknyttet skolen på en eller anden måde, formodentlig som håndgernings- og gymnastiklærer. Kristine Hjorth skulle altså have været lærer ved skolen midt eller sidst i 1890'erne, men der findes ikke noget i skolevæsenets arkiv, der kan bekræfte det.

Kristine Herholdt, var lærer i True fra 1901 til sin død i 1916. Hun var en dygtig og meget afholdt lærer. Og som August F. Schmidt udtrykker det: »i hendes og Hvidkjærs tid stod True skole i blomst«.

Marie Christensen var den næste kvindelige lærer ved True skole, hun var her fra 1916 til 1924, hvor hun blev gift og derfor nedlagde lærerhvervet.

Anders Nielsen Laigaard startede i True skole efter Hvidkjærs død, han tiltrådte 1.maj 1918. A.N. Laigaard havde ved siden af sin lærergerning stor interesse i sine medborgeres anliggender, han var bestyrelsesmedlem i flere andelsforetagender. A.N. Laigaard blev omtalt som en fremragende dygtig lærer.

Det var af stor betydning, at en landsby som True havde gode lærere, og så langt mindet rakte havde True kun haft dygtige lærere. Og som daværende sognefoged P. Frandsen engang sagde: »det held haar aaltins fulgt vos«.

Laigaard var lærer i True helt frem til 1944.

Anna Schlægelberger Jørgensen afløste Marie Christensen i dec. 1924 og var lærer ved skolen til okt. 1931. Hun rejste fra True - til Raasted skole, hvor hun byttede job med Mary Kollerup Jensen, som blev den tredie kvindelige lærer i A.N. Laigaards tid som 1. lærer.

Mary Kollerup Jensen blev ansat som lærer i 1931 og var her til 1951. Hun rejste herfra til Sinding ved Silkeborg, hvor hun døde 1955.

I 1942 blev skolen fireklasset med 2 faste lærere og en fælles timelærer for Brabrand og True. Fra sept. 1951 blev der godkendt en ny undervisningsplan med en treklasset skole i True med 2 lærere. Eleverne fik efter den nye skoleplan undervisning i sløjd og husgerning i Brabrand skole.

Jens Riis startede 1.jan. 1945 som lærer i True. Han var her

kun godt et år til 1. april 1946, hvor han rejste til Viby.

Hans Verner Bundgaard afløste Jens Riis i 1946. I første omgang var H.V. Bundgaard 12 år på True skole. 1958 rejste han til Vejlbyskole for at prøve, hvordan det var at være faglærer på en stor skole. Da H.V. Bundgaard var en fremragende tegner og maler og gerne ville undervise på dette område, fik han her denne mulighed. Han var på Vejlbyskole til 1962, da han sagde ja til en henvendelse fra skolekommissionen om at vende tilbage til True skole.

Gunnar Munkholm var i de mellemliggende 4 år 1958-62 lærer ved skolen. På denne tid var der en fin tilslutning af voksne til aftenskoleundervisningen. Det var de kreative fag samt litteratur og film, der blev undervist i. Ind imellem var der foredrag af kendte mennesker.

Men tilbage til H.V. Bundgaard. Der skete meget nyt på skolen i hans tid. Der blev taget nye metoder i brug til undervisningen, og børnene lærte en masse om - og gennem - det der i dag hedder formning. H.V. Bundgaard var en foregangsmand på dette område. I 1954 vandt elever fra True skole 1. præmie på udstillingen »Fritiden« i Århus-Hallen med en samling fabeldyr. Eleverne deltog også i flere udstillinger på Skolecentralen i Århus. Elevtallet i 1955 var 75. På det tidspunkt var der 30 elever i den ældste klasse. Disse børn optrådte 3 eftermiddage ved parkunderholdningen i Århus, hvor de opførte en børnekomedie »Poulines Kat«, skrevet og instrueret af børnene selv, vejledt og hjulpet af Bundgaard.

Da Bundgaard kom tilbage til True skole 1962 fortsatte han aftenskoleundervisningen, der havde kørt udmærket i lærer Munkholms tid, men måtte efterhånden erkende, at det nye samlingspunkt i hjemmene, fjernsynet, var en for hård konkurrent.

På grund af sygdom måtte H.V. Bundgaard trække sig til-

bage i 1975, kun 65 år gammel; der var da 98 elever i True skole.

Karen Sørensen, gift med viceskoleinspektør **Bernhard Sørensen**, Brabrand, overtog den ledige lærerstilling efter **Mary K. Jensen** 1953. **Karen Sørensen** var en dygtig lærer og havde et godt samarbejde med **H.V. Bundgaard**. Hun var lærer ved True skole i 20 år, til 1973 hvor hun ophørte med lærergerningen.

Ulla Fiil blev 1971 ansat ved skolen, i det første år med 16 timer pr. uge, derefter på fuld tid. I 1973 blev der ansat to lærere, det var: **Kirsten Fink-Jensen** og **Karen Marie Hougaard Pedersen**. Da **H.V. Bundgaard** i 1975 fratrådte blev **Ulla Fiil** konstitueret som førstelærer. De 3 sidstnævnte lærere blev ansat ved Skjoldhøjskolen i 1976, da børnene fra True skole blev overflyttet dertil.

Inden den endelige nedlæggelse af True skole blev der holdt nogle debatmøder, hvor der blev talt for og imod, at børnene fra True skulle flyttes til den nye store skole. På et møde afholdt på skolen 4. marts 1976 deltog bl.a. rådmænd, senere borgmester, **Thorkild Simonsen** og byrådsmedlem, venstresocialisten **Viggo Jonassen**. Sidstnævnte talte for bibeholdelse af den lille skole, men der var enighed om, at befolkningsunderlaget i True by var for lille til at fortsætte. Fra selve landsbyen var der ikke mere end ca. 10 af de 98 elever der til sidst gik på skolen.

Skjoldhøj skolen

Med den udvikling, der blev sat i gang 1965 ved Trueholm A/S opkøb af Trues landbrugsjord mod øst samt de senere års nybyggeri i Hasle, kom Århus by et stort skridt nærmere.

I skrivende stund (1983) skal det bemærkes, at der stadigvæk er opdyrket jord hele vejen rundt om den gamle landsby.

Det er klart, at den store udstykning, der fik navnet Skjoldhøjparken, førte nye forhold med sig. Nye veje, forretninger, biler og masser af mennesker. Der er ca. 1000 parceller i Skjoldhøjparken og de er næsten alle bebyggede i dag.

I starten af 1970'erne blev det af Århus byråd besluttet, at der skulle bygges en ny storskole her i området. Det blev til Skjoldhøjskolen, der er tegnet af arkitektfirmaet Bech & Reintoft. Skolen startede i 1974 i lånte lokaler på Tovshøjskolen, Hasle, og kunne efter nogle måneders forløb tage den første fløj på Skjoldhøjskolen i brug. Der var da 90 elever og 6 lærer på skolen. Siden er fire fløje bygget til efter lilleskoleprincippet, en stor boldspilhal og en skolebetjentbolig er bygget. Skolen er i dag færdigbygget og består nu af 5 små-skoler med fælleslokaler som gymnastiksal - og hal, kantine og fagklasser. På skolen er der læge- og tandlægeklinik, der er skolepsykolog og en del specialpædagoger.

Skjoldhøjskolen ligger placeret meget smukt på sydsiden af Skjoldhøjvej, tæt op mod ungdomsskolen Holmstrupgård, i det areal der er udlagt som rekreativt område. Mod syd er der et stykke gammelt skov, hvor Voldbæk løber igennem, og efter planerne skal der plantes mere skov både syd og vest for skolen. Skjoldhøjvejen fungerer som skolevej og Århus Sporvejes linie 14 og 74 kører her, hvor de også tjener som skolebus. Stisystemet i området er meget veludbygget. Børnene fra True by og Skjoldhøjparken kan gå eller cykle til skole uden at passere trafikerede veje, så forholdene omkring skolen må siges at være de bedst tænkelige.

Skolens første inspektør blev Knud Breum. Han er født 1937 i København og uddannet som lærer 1961 på Gedved Seminarium. Efter sin uddannelse tog han til Grønland og

var lærer i Godthåb 1961-64 og derefter i Godhavn 1964-67. Fra 1967-71 var Knud Breum viceskoleinspektør på skolen i Sukkertoppen og tilsidst blev han skoleinspektør i Godthåb 1971-74. På skolen i Godthåb var der dengang ca. 1000 elever og 80 lærere. Omkring 1/3 af eleverne boede på skolen, hvortil der også var børnehave og fritidshjem.

De mange erfaringer, Knud Breum samlede sig i sit arbejde på skolerne i Grønland, kom senere til at gavne det daglige arbejde på Skjoldhøjskolen. Breum er kendt som en dygtig skoleleder og samarbejdet på skolen mellem de forskellige råd, nævn og inspektøren kører særdeles godt. Hans ligefremme facon, hans åbenhed og hjertelighed er kendt og afholdt af både børn, lærere og forældre.

Ved den egentlige indvielse af skolen i 1979 udtalte skoleinspektør Knud Breum, »at såvel elever som lærere er glade for den opbygning skolen har, man lærer hinanden bedre at kende i lidt mindre enheder, og skolen får ikke karakter af at være nogen »fabrik«.«

Ved slutningen af 1982 var der 835 elever og 62 lærere. Da skolen er nomineret til ca. 750 elever er der altså en overbelægning på ca. 85 elever. Der har været for mange elever på skolen siden 1978 og den stigende overbelægning vil toppe omkring 1986-87. Overbelægningen bliver klaret ved, at nogle af de ældste klasser ikke har fast klasselokale, men må bruge de tomme lokaler, der bliver rundt om på hele skolen. Det er de såkaldte vandreklasser.

Den interne opbygning på Skjoldhøjskolen er lavet på følgende måde: I hver klasse er der et klasseråd, som består af 3 elever, 3 forældre og klasselæreren. Herover er der et husråd, sammensat af 1 elev fra hver af husets klasseråd og klasserådsformændene samt en lærer fra huset. På skolen er der et lærerråd og et skolenævn. Nævnet består af 6 valgte forældre

og et medlem af Århus byråd. Det hele er samlet centralt i et skoleråd, der er sammensat af følgende:

De fem husråd
Skoleinspektøren
Lærerrådsformanden
Et skolenævnsmedlem
Et medlem fra øvrigt personale

Denne opbygning skal sikre, at alle med interesser i skolens virke kan få sine synspunkter frem til diskussion, enten på det ene eller det andet plan.

Efter den normale skoletid er der mange andre aktiviteter på skolen. Om eftermiddagen er der fritidsundervisning for børn i fag som musik, skak, formning, sløjd og madlavning. Disse ting køres af Skjoldhøj Fritidsforening. Spejderkorpsset og Ungdomsskolen Tilst Skjoldhøj afdeling har lokaler på skolen. Om aftenen er der fritidsundervisning for voksne og idrætsforeningen TST 79 afvikler mange af sine indendørs aktiviteter her.

8. PRODUKTIONS- OG ERHVERVSLIV

Landsbysmeden

Fra gammel tid har smeden altid haft en central placering i samfundet. I den hedenske gudsverden var der en gud for smedekunsten, Vølund Smed.

Smeden har i True, som i andre landsbyer, været en uundværlig del af det lille samfunds liv.

Som et forbindende led til tidligere afsnit om livet i landsbyen skal vi her høre den kontrakt, der blev oprettet mellem bymændene i True og bysmeden. Kontrakten er fra 1875, men har sin forudsætning i landsbyfællesskabets århundrede. Den giver endnu en brik til billedet af livet i den gamle landsby og af landsbysmedens livsvilkår. Kontrakten er afskrevet af smedemester Jakob Rasmussen, Brabrand og hentet fra A.F. Schmidt lokalhistorie bind I side 89-92.

»Mellem samtlige gårdmænd og byens udflyttere på den ene side og smed N.N. på den anden side er dags dato oprettet følgende smedekontrakt:

Vi gårdmænd erklærer herved og vitterliggør, at vi have fæstet ovennævnte smed N.N. på 1 år fra 1.nov. 1875 og til samme dato 1876, og skal han i denne tid være pligtig at udføre eller besørge alt vort smedearbejde, og han er ikke beret-

tiget til at afvise nogen af os for at kunne befatte sig med os uvedkommende arbejde.

Han skal iøvrigt lade bymændene komme til smedie i den orden, i hvilket de har varslet til hos ham, uden at persons anseelse i så henseende må finde sted.

Plovjern, som indleveres om aftenen til skærping, gøres færdige den påfølgende morgen; indleveres de derimod om morgenen, da skærpes de til samme dags middag.

Hestesko, som tabes, lægges på forlangende under straks.

Smeden overlades til beboelse for sig og sin familie det såkaldte smedehus her i byen med tilliggende have samt til dyrkning og afbenyttelse en os tilhørende jordlod, matr. nr. 45a, hartkorn 3skp. 2alb., gammelskat 1rd. 64sk. mod en årlig afgift af 135rdl.

Huset og smedien skal han bekoste kalket og tækket, når bymændene finder det nødvendigt, og holde det forsvarligt vedlige med ler og kalk på tag som på fag, således at det ved fraflytning kan afleveres i samme stand, hvori han modtog det, rengjort og med hele vinduer.

Forandringer i husets indretning må han ikke foretage uden bymændenes samtykke, og det samme gælder med hensyn til fremleje.

Hovedreparation på huset pålægges bymændene og er smeden uvedkommende.

Når byens beboere samles, være sig i hvilket som helst anliggende, da er smeden pligtig at afgive plads til dem i sin dagligstue.

Brandpenge af huset samt alle af lodden pålignede skatter og kommuneafgifter udredes af smeden.

Han skal give lodden en god og forsvarlig behandling og bibeholde den driftsplan som har været anvendt i den forrige smeds tid, den er nemlig delt i 6 indtægter, af hvilket 1 brak-

kes, 1 besås med rug, 2 besås med vårsæd, havre og byg, 2 udlægges til græsning og besås med 12 pd. kløverfrø og 12 pd radgræs.

Ved bortflytning afleveres lodden i den forfatning, hvori den blev overgivet ham. Rugsæden nedlagt i en velbehandlet brakmark, og de til vårsæd bestemte indtægter vinterpløjede. Har vinterpløjningen af stedfundne forhold ikke kunnet lade sig udføre, da må jorden om foråret pløjes så tidlig som mulig.

Smeden må ikke sælge af den på lodden avlede fourage, ej heller må han afhænde noget gødning.

Lejeafgiften betales bymændene i 2 terminer, nemlig 1.okt. og ved kontraktårets udgang 31. marts, hver gang med halvdelen, og betalingen må ikke udeblive længere end højst 14 dage over den fastsatte tid.

For samtlige aldeles nye genstande og agerdykningsredskaber erholder smeden betaling efter overenskomst, men med hensyn til reparationsarbejde er vedtaget følgende nærmere bestemmelser:

For nyt arbejde af et eller andet stykke betales dobbelt så meget som jernet koster i uforarbejdet stand, med undtagelse af nye hjulringe, der omlægges med tillæg af 6 bolte for 1rd. pr. ring.

Omlægning af gamle hjulringe betales med 3 mark pr. ring.

Ved pålægning af plovjern betales også den dobbelte pris af, hvad det jern eller stål, som dertil bruges, koster i uforarbejdet stand.

Et bøjet plovjern rettes uden betaling.

For skærping af et plovskære erlægges 5 skilling.

For skærping af et langjern erlægges 3 skilling.

For pålæg af svenskharvetænder med jern betales 12 skilling pr. tand.

For pålæg af stål på svenskharvetænder betales 1 rd. pr. harve.

For skærping af samtlige tænder, være sig på en svenskharve eller almindelig slagharve erlægges 2 mark.

En hest at beslå med 2 1/2 pd. jern pr. par sko koster 1 rd. Skærping af skoene udføres for samme betaling.

1 gammel sko at lægge under med tillæg af søm 8 skilling.

De gamle sko, som aftages, tilhører vedkommende heste-ejer.

Men enhver af mændene er pligtig at levere smeden årlig 4 forsvarlige gamle hestesko som vederlag for tillagte søm.

For at bråde en hest betales 1 skilling pr. bråd.

Men smeden er dog også pligtig at smede bråde på dagløn.

Svejsninger, såsom harvetænder og andre slige ubetydelige genstande, da udfører smeden sådanne for en betaling af 4 skilling pr. svejsning.

Små reparations-arbejder af sådanne sager, som ikke er anførte eller takstsatte, besørger smeden udført for en dagløn af 9 mark. Dagen er regnet til 12 timer, og smeden erholder ved denne lejlighed en mand til hjælp, ligesom det også er den pågældende gårdmands sag at tillægge kul og jern. Alt smedearbejde udføres på smedens egen kost.

Det er en selvfølge, at ved de reparationer, hestebeslag og andet, for hvilket der er fastsat betaling, tillægger smeden selv kul og jern, ligesom der ejheller ydes ham arbejdsassistanse.

Opsigelse af nærværende overenskomst kan såvel fra bymændenes som fra smedens side ske med et halvt års varsel, dog således, at smedens bortflytning skal finde sted til 1.april eller 1.november.

Så længe ingen opsigelse er sket, står kontrakten ved magt og betragtes som fornyet uforandret for det følgende år, hvor lang tid der så end siden er hengået, siden den oprindelig blev

oprettet.

Forandringer i den kan naturligvis kun ske med parternes fælles samtykke.

Således er da denne kontrakt mellem os pågældende parter og forbinder vi os gensidig til prompte og redeligt at opfylde de os i følgende sammes påhvilende forpligtelser, og til ydermere sikkerhed have vi bekræftet den med vore hænders underskrift i vitterlighedsvidners overværelse.

Original-kontrakten beholder bymændene, men smeden er berettiget til at tage en ordlydende afskrift.

Bysmeden i True hed Jens Nielsen. Han udførte byens smedearbejde indtil 1903, da der blev ansat en ny mester. Da smedens hus hørte med til hvervet måtte Jens Nielsen flytte og fik en lejlighed i en bygning, der lå bagved den daværende bager, nu True Byevej 23. Den 3. maj 1903 blev en lignende kontrakt oprettet mellem bymændene og smed Søren Rasmus Møller Mikkelsen fra Pederstrup. De to kontrakter ligner hinanden, men er dog forskellige på to væsentlige punkter. Smeden skal ikke længere stille sin dagligstue til rådighed som mødelokale, og for det andet hører det gamle stykke smedejord ikke med til jobbet mere.

I mange tilfælde var det skik og brug, at smeden skulle have brændevin til sit arbejde, og et gammelt ord sagde, at det kunne mærkes på smedens arbejde, om udskænkingen af brændevin havde været for ringe, »thi da var jernet ikke hær-det i brændevin«.

S.M. Mikkelsen var en dygtig smed, agtet og afholdt af Trues beboere. I sommeren 1912 købte han smedien, bygningen og jorden af bymændene og blev derved selvstændig og fri smedemester. Han var en driftig mand, og der var gang i sme-

dien, for det meste var der ansat to svende for at klare alt det arbejde, der kom ind. Og ikke nok med det, i 1914 købte Mikkelsen et stykke jord på 2 1/2 tdr. land, for også at drive lidt landbrug. Lige efter første verdenskrig blev der bygget en vinkelbygning til smedien og installeret nye maskiner. S.M. Mikkelsen drev smedien til 1936, hvorefter hans søn overtog forretninge. Sønnen Peter Hørslev Mikkelsen, født 8.dec. 1905, blev uddannet som smed, 3 år hos faderen og 1 år ved smedemester P. Rasmussen, Brabrand. Af Peter Mikkelsens bog over udførte arbejder kan det ses, at faderen så sent som 1951 stadigvæk deltog i arbejdet på værkstedet.

I et brev fra købstadmuseet »Den gamle by« i Århus, dateret 26.7.1951, takkes S.M. Mikkelsen for de interessante ting, han havde overladt til museet.

Søren Møller Mikkelsen døde i 1952.

Efter den store opgangstid for landsbysmedene i starten af dette århundrede begyndte det efter den anden verdenskrig at gå den anden vej. Landbruget udviklede sig, hestene forsvandt, vognene kørte på gummihjul og de store maskinstationer klarede arbejdet i marken. Alt dette medførte, at der blev for lidt for smeden at lave. Da Peter H. Mikkelsen i 1973 blev 67 år og helbredet ikke længere slog til, blev smedien lukket. En tid stod den tom, ribbet for alt det gamle værktøj og maskiner. En del af det blev overdraget til Anton Poulsens »museum« i Geding, hvor det vidner om en svunden tid på egnen. Trues sidste landsbysmed Peter Hørslev Mikkelsen døde i 1975.

Efter at have stået tom fra 1973 til 1976 begyndte der atter at ske noget i den gamle smedie. Det var maskinarbejder Ivan Knudsen, der boede Espenhøjvej 12 i True, som købte smedien og startede et værksted for bilreparation. Ivan Knudsen drev værkstedet indtil foråret 1980, da han købte en tanksta-

tion og værksted i Brabrand. Smedien i True blev et stykke tid brugt af Ivan Knudsen som lager, men senere på året blev det lejet ud til mekaniker Åge Christiansen. Han driver her firmaet True Autoværksted. Da hjørnehuset True byvej 14 blev til salg i efteråret 1982, købte han dette og flyttede værkstedet fra den gamle smedie til et værksted ved huset.

True Vandmølle

Der hvor Trues marker i syd ender, blev der i 1843, ved Voldbæk, anlagt en stampemølle, hvor der stampedes vadmøl.

Voldbæk, der oprindeligt havde sit udspring i Eldalen ved Tilst, er nu mere eller mindre dækket, så den først dukker frem nede ved Holmstrupgård, hvor bækken engang har været en del af den voldgrav, der menes at have været omkring den gamle storgård. Herfra fortsætter bækken syd om True by og følger herfra sogneskellet mellem Brabrand og Årslev igennem Voldbæk-dalen og løber sidst ud i Brabrand sø. Det er et smukt og frodigt landskab, bækken snog sig igennem.

Navnet Voldbæks første led er det olddanske ord for hul: hol, beslægtet med hulning. Ordet indgår i navne som Holstebro, Holsted og Holbæk, der er det samme som Voldbæk, men her anderledes stavet. Det er en rammende betegnelse for Voldbækdalen, en erosionsdal, som netop er en lang hulning.

Den gamle vandmølle ved Voldbæk blev startet af Rasmus Andersen fra Kræmergården i True. Skødet på det købte markstykke er underskrevet i True 4.juli 1844. I dette oplyses, at Rasmus Andersen har betalt Kirsten Rasmusdatter og søn Jens Pedersen 160 Rbd. sølv, og at jorden, der blev solgt fra gården i True, er anført til ager og engs hartkorn 1 skp., 1F.dk. 11/2 Album og gammel skat 1Rbd. 29 Skl.. Nu ejede

Rasmus Andersen så jorden »fri og frelst for hver mands tiltale«. Marken fik matr. nr. 5c af True. Rasmus Andersen, der blev kaldt Ras Kræmer, havde det kun til 20.dec. 1845 da han solgte til husmand og møllebygger Peder Christensen Haugaard fra Harlev mark. Møllens ejer havde lov til at opstemme vandet i bækken fra 1.nov. til 1.maj, derefter skulle vandet uden hindren have frit løb.

I den første tid var True Vandmølle en såkaldt stampemølle (tøjmølle), hvor det hjemmefabrikerede tøj blev behandlet ved gnidning eller stampning i vand eller urin, således at det krympede stærkt. Men allerede omkring 1860 blev produktionen omlagt til kornmølle. I starten hørte der 4 tdr. land til møllen, men den driftige møller Haugaard fik efterhånden købt så meget jord til, at da han solgte møllen til to af sine sønner i 1889, var der 28 tdr. land. Den ene af dem, Christen Leth Pedersen Haugaard, overtog hele mølleriet 1890.

Den gamle møller P.Chr. Haugaard havde møllen i hele 44 år fra 1845 til 1889. Til møllen var der lavet en mindre mølledam, og faldhøjden ved slusen var ca 3.75m. P.Chr. Haugaard var en historisk interesseret mand. Han havde af gårdejer Peder Loft i Brabrand fået Brabrand Bys Videbog fra 1725. Haugaard var meget glad for det gamle historiske dokument, der gik i arv til hans søn Chr. Leth Haugaard, møllens senere ejer. Da den belæste Truegårdmand P. Adam Pedersen en gang så Videbogen i Vandmøllen, købte han den for 10kr. og sendte den til landsarkivet i Viborg.

Chr. Leth Haugaard solgte i 1908 14 tdr. land fra til et statshusmandsbrug. På møllen var der i hans tid meget at lave; både karl, pige og dreng tjente ved møllen.

Efter Chr. Leth Haugaards død i 1930 blev True Vandmølle solgt til Peter Stensgaard Petersen. Og kun et år efter, den 25. marts 1931, nedbrændte den gamle vandmølle til

grunden. Der blev opført en smuk lille gård på stedet. Selv om der blev lavet plads til møllen i de nye bygninger, og selv om det gamle vandhjul blev på stedet, har der ikke siden branden været drevet mølleri. Det skal dog oplyses, at der i en periode under krigen 1940-45, hvor der var knaphed og rationering på mel, var lidt gang i møllen igen. Det var naturligvis ikke tilladt, og mølleren blev idømt en bøde, men det har jo uden tvivl hjulpet en del mennesker til at få brød på bordet.

True Møllegård blev købt 1962 af J.J. Lauritsen, der havde den til 1982, hvor den blev solgt til Birgitte Plesner og Bo Isaksen.

True Vindmølle

Nordvest for True by, på True-Todderup jord, matr. nr. 24b, lå der en ejendom på omkring 8 tdr. land; den ejedes 1829 af Jens Seiersen. I 1846, hvor vindmøllen nævnes, ejes gården af Niels Jensen. 1851 nævnes Anders Sørensen som ejer og samme år køber Niels Lauersen møllen. De senere ejere af True Vindmølle er: Johan Jensen 1867-1904. Anders Rasmussen 1904-10. Mikkel Larsen 1910-16. Marius Brandt 1916. Søren Andrsen 1916-18. Andreas S. Loft 1918-20. Møllens sidste ejer var Jens Jensen, der overtog den 1920.

True Vindmølle blev drevet som erhvervsmølleri i omkring 80 år, fra først i 1840'erne til begyndelsen af 1920'erne. Igenem mange år sendte den møllevogn ud til True, Tilst og Yderup, men ca. 1915 hørte denne kørsel op. I tiden omkring 1870-80'erne var der knyttet et rugbrødsbageri til møllen, der til denne virksomhed havde ansat en bagersvend. Til møllens daglige drift var der en møllersvend ansat. Der var mere at lave her end ved True Vandmølle.

En vindmølle var ikke en helt ufarlig arbejdsplads, således

knytter der sig to ulykkelige hændelser til True Vindmølle. Den første omhandler Anders Sørensen, der havde møllen i en kort periode i 1851. I Aarhus Stiftstidende 24.marts 1851, findes følgende meddelelse:

»Eieren af True Vandmølle, en Mand paa ca. 30 Aar, der havde gjort alle Felttogene med og nylig var kommen hjem, gik Natten imellem sidste Torsdag og Fredag, iført en lang Frakke, op i Møllen, hvor Hjulet tog fat i hans ene Frakkeskjød og trak ham ind i Værket, knækkede hans højre Arm, afrev hans venstre Fod og desuden stærkt lemlæstede ham paa flere steder. Han blev næste Formiddag bragt ind her til Byens Sygehus, hvor han straks fik Benet amputeret, Armen forbunden osv. Men den Ulykkeliges Liv stod ikke til at redde: han døde i Løverdags Middag,« - den 22. marts 1851.

De omtalte felttog er fra treårskrigen 1848-51. Anders Sørensen var ifølge kirkebogen 26 år, da den forfærdelige hændelse fandt sted.

En senere ejer, Anders Rasmussen, der overtog møllen i 1904 efter sin svigerfar, Johan Jensen, blev den 7.juli 1910 ramt af en møllevinge og dræbt.

Jens Jensen, møllens sidste ejer, nedlagde mølleriet i 1920'erne og gården blev herefter drevet som almindelig landbrugsejendom på de 14 tdr. land, der da hørte til gården. Jens Jensen havde gården til 1964, hvor den blev solgt til Jydsk Fourage, der havde planer om at bygge et tørreri derude. Bygningerne blev fjernet, men firmaet kunne ikke få tilladelse til at bygge på grund af de gamle planer om flytning af Viborgvej. I 1968 overtog Brabrand-Årslev kommune jorden.

True Mejeri

Den udvikling, der var igang inden for landbruget i midten af

1800-tallet, førte også til nye former for produktions- og arbejdsmetoder på andre felter. I ældre tid havde man på de enkelte gårde selv behandlet mælken, men som noget nyt, begyndte man at bygge mejerier og særlig efter 1878, hvor centrifugen blev opfundet, kom der gang i mejeridriften.

I True blev der startet et mejeri 1868. Kapitalen til opførelsen blev rejst af tre True-borgere, som lån. Det var Jens Jensen med 1.600 rdl., Ane Kjerstine Nielsen med 700 rdl. og Anthon Jensen med 400 rdl. Regnskabet viser, at starten af mejeriet kostede 2.829 rdl. 5m. 11sk. og overskuddet det første år var pr. 14.dec. 14rdl. 4sk.. Mejeriets bygninger er dem, der ligger True Byevej 2, hvor William Krogstrup driver byens eneste tilbageblevne forretning, en mindre købmandsbutik.

Mælke blev leveret af gårdene i True og nærmeste omegn. Mejeriet blev omdattet til interessentselskab og fra slutningen af 1883 er navnet ændret til True Fællesmejeri. Der blev valgt ny formand en gang årlig, af de 15 der var med i selskabet, det var byens »grander«. I 1884 blev der bygget et ishuse til mejeriet og installeret en ny centrifuge. Til selve driften havde man en hestegang i gården, hvor en hest var den drivende kraft til mejeriets maskineri. I den lille ladebygning var der staldplads til to heste. Til mejeriet var der indrettet et lille udsalg, hvor man solgte de fremstillede produkter.

Af mejeriets forhandlingsprotokol fremgår det, at der på den ordinære generalforsamling, afholdt hos smed Jens Nielsen, den 12.nov. 1890, blev vedtaget, at prisen til leverandørerne for leveret mælk, fra 1.nov. 1890 til 1.feb. 1891, skulle være 15øre pr. kande. Samme år, den 2. sept, blev der afholdt ekstraordinær generalforsamling, hvor hr. mejerist Ove Karl Nielsen blev fæstet til at bestyre mejeriet. Den faste løn pr. år var kr. 800 samt 4% af mælkesalget og »1/4 part af den del over toppen« (d.v.s., at han skulle have 25% af den betaling

for smørret, der lå over topnoteringen i København). Han fik 4u smør om ugen, 1 pæl fløde om dagen og frit skummetmælk til sig selv og folkene. Mejeristen skulle selv sørge for vedligeholdelse af mejeriets inventar og maskiner. De øvrige udgifter blev betalt af interessenterne.

Mejeriets møder blev foruden hos smeden også holdt på »Klubben«.

En senere mejeribestyrer hed Søren Schrøder. Han var her til mejeriet blev nedlagt, hvor efter han startede et mejeriudsalg i Brabrand. Forretningen var indrettet i huset Brabrand Hovedgade 63, hvor speciallæge Poul Gertz Andersen nu har klinik.

Det var et godt lille mejeri, der var i True, men efterhånden blev det for lille. De store mejerier, der blev oprettet i Århus, kunne med den store produktion, der blev lavet, tilbyde både en bedre behandling af mælken og en bedre pris for den. Man besluttede derfor i 1903, efter at have drevet mejeri i 35 år, at stoppe driften i True, og i stedet levere mælken til mejeriet Vesterbro i Århus. Mælken blev herefter samlet og bragt til Århus en gang om dagen. Denne kørsel med mælk blev igennem mange år udført af købmand Th. Søndergård. I dag bliver mælken afhentet af store tankbiler fra mejerierne. Der er kun to gårde tilbage i True der holder køer, det er Sven Johansen, matr. nr. 5 og hos brødrene Søren og Thomas Thomassen på Buehøjgård, matr. nr. 18.

Forsamlingshuset

Man stod nu med en tom bygning efter mejeriets ophør, men det varede ikke længe. Der blev etableret et nyt interessentskab ved navn True Forsamlingshus, og i foråret 1904 gik man igang med at ændre bygningerne. Den 7.maj 1904 blev der

lånt kr. 1.000 i landbosparekassen til ombygningen, og hen på efteråret var man færdig.

True Forsamlingshus' første indtægt er anført til den 3. nov. 1904, hvor salen er udlejet til kr. 19. Der var en mand ansat til at bestyre forsamlingshuset, den første var Søren Marius Jensen i tiden 1905-13, og derefter var det Niels Basland fra 1914 til han købte huset i 1918. Bestyreren boede til leje i den gamle mejeristbolig. Et mindre værelse var udlejet til tømrer N.P. Jensen.

Til de årlige arrangementer blev der nedsat en festkomite, der lavede juletræ for børnene, baller og den årlige høstfest. Ind i mellem var der dilettant-forestillinger og der kom gøglere og artister, som optrådte i forsamlingshuset. Omkring 1920 blev der oprettet danseskole, som senere blev flyttet til gymnastiksalen, efter at Niels Basland indrettede købmandsforretning i forsamlingshuset - det skete 1928. Der er stadig en lille rest af det gamle forsamlingshus, idet der i forrettningens baglokale findes en del af den gamle musiktribune.

Der var igennem en lang årrække et andet sted, som folkene i True kaldte True forsamlingshus; det var en beværtning inde i Vestergade i Århus, der hed Fønix. Her mødtes True-folkene, når de var i storbyen for at handle.

Forretninger og værksteder i True

I de gamle landsbyer var der ikke butikker og handelshuse, som vi kender det nu. De ting, man ikke selv kunne fremstille, måtte købes i de store købmandsgårde i Århus. Bønderne kørte almindeligvis til byen en gang om ugen for at sælge deres egne varer og erhverve de ting der var brug for hjemme. Havde man ikke råd til hest og vogn, gik man til købstaden og bar de købte varer hjem.

Det var et gammelt købstadsmonopol på handel, der forhindrede oprettelsen af butikker på landet. Ved indførelsen af næringsfriheden, 1856, blev dette monopol tildels ophævet, nu blev der lavet et læbælte omkring købstæderne på 1 mil, indenfor hvilket der ikke måtte drives høkerhandel. Høkere måtte kun handle med danske varer, ikke med de såkaldte kolonialvarer. Læbæltet blev ophævet den 1.sept. 1903.

I True blev den første høkerhandel startet i 1856 af snedker Niels Jensen Møller. Han boede i det hus, der i dag er True Byvej 3 og butikken fandtes der, hvor Søren R. Christensen senere havde kostald. Efter Niels Jensen Møllers død fortsatte hans husbestyrerinde, Sofie Hansen, forretningen. I 1866 begyndte en gammel boelsmand ved navn Peder Andersen en lille høkerhandel vest i True by. Forretningen blev nedlagt før 1885.

I stænderdeputeret Jesper Sørensens gamle stuehus, Espenhøjvej 5, var der i starten af 1880'erne en høkerbutik.

Niels Sørensen, der ejede Klubben fra 1880 til 1896, lavede forretning her i tiden 1886-95. Og fra omkring 1882 til 1917 var der købmandsforretning i ejendommen Espenhøjvej 4. Der var måske også bageri her - en af væggene i huset er meget kraftig bygget og kan godt have indeholdt en gammeldags ovn. I en periode omkring århundredeskiftet, havde karetmager og vognmand Niels Loft værksted her. Købmandsforretningen blev ejet 1913-17 af Thomas Søndergård, der nedlagde forretningen og købte en anden i byen. Ejendommen solgte han i 1917 til sin broder, tømmermester Anders Søndergård. Han byggede et nyt værksted til i 1920 og brugte derefter huset til beboelse. Det nye tømmerværksted var forsynet med et lille savværk til eget brug. Anders Søndergård drev tømmerfirmaet indtil sin død 1978. Han blev 88 år gammel. I de 60 år, tømmer Søndergård virkede i True, var han med til at

True Bageri ca. 1904.

bygge og vedligeholde faktisk alle huse i landsbyen og i store dele af omegnen. I de sidste år af hans liv overtog sønnen Erik Søndergård driften af værkstedet, og han kørte den videre til 1982, hvor han ophørte med at arbejde og lukkede forretningen på grund af dårligt helbred.

Først i 1890'erne startede Sophus Sørensen et bageri i True, beliggende True Byvej 23. Det gik storartet, og han føjede senere en købmandsbutik til bageriet. Han var søn af teglværksformand Niels Sørensen fra Tilst Teglværk og sad i sognerådet 1901-03. Købmandsforretningen blev senere købt af Niels Skjoldborg Sørensen, der var her til 1917, da føromtalte Th. Søndergård overtog den. Forretningen blomstrede i Søn-

dergårds tid og blev den største i True. Der kunne købes næsten alt her, lige fra værktøj og isenkram til alt inden for kolonialvarer, foderstoffer og brændsel. Fra omkring 1930 kunne man også købe benzin. En landsbykøbmand var i ældre tid, sammen med smeden og skolen, de »kulturelle« samlingspunkter. Det er sikkert ikke så få sager, der er blevet »klaret« ved købmand Søndergård. Her var det muligt at få en øl og en brændevin, når man var på vej hjem fra arbejde. De, der kom i arbejdstøj, var der plads til i baglokalet; til bønderne, når de var klædt i det pænere tøj, var der plads i kontoret. Th. Søndergård havde forretningen i knap 45 år. Han solgte den i

Købmand Th. Søndergaard ca. 1950.

1962 til købmand Henning Riis, der fortsatte i de gamle lokaler et par år, og derefter i 1966 byggede et helt nyt forretningshus mellem privaten og gymnastiksalen. Det gik godt nogle

år for H. Riis, men efter starten af det store indkøbscenter Bilka i 1970, kun 1km fra True by, blev konkurrencen for hård. Han opgav forretningen i True i 1977 og købte i stedet købmandsforretningen i Borum. De tomme forretningslokaler blev i 2 år lejet ud til True-Skjoldhøj Ungdomsklub, som ellers har huset på den anden side af vejen, i den gamle lærerbolig. Købmandsbutikken og huset blev købt 1982 af et kollektiv på fire familier, der byggede forretningen om til beboelse og opførte et nyt beboelseshus i gården.

True Byvej 14 blev bygget omkr. 1912 af Søren Malling, der her drev en vognmandsforretning og kørte en slagtertur med kød og pålæg en gang i ugen. I 1918 blev her startet en slagterforretning af slagtermester Theodor Fournais, der flyttede hertil fra en forretning i Åbyhøj. Til huset hørte der ca. 8 tdr. land, som blev brugt til græsning for heste og kreaturer. Dyrene blev slagtet i en tilbygning, og butikken var placeret i kælderen. Fournais-familien stammer fra Frankrig. Slagterforretningen i True kørte til 1926, da Th. Fournais flyttede til Brabrand og fortsatte der.

Som nævnt under forsamlingshuset, startede Niels Basland i 1928 en mindre købmandsforretning i lokalerne. 1938 købte Peter Kaae Sørensen forretningen. Han er broder til Martha og Søren Kaae Sørensen på Selkærgård og gift med Else Frandsen fra sognefogedgården. Peter Kaae havde forretningen til 1942, da Frede Ulmann Knudsen købte den. Han drev forretningen til 1946, hvorefter han rejste til Færøerne, hans kone var færing. Den 1.aug. 1946 købte William Krogstrup forretningen. Omsætningen i den lille butik var forholdsvis lille, hvad der medførte, at W. Krogstrup efter de første 7-8 år begyndte at arbejde i et kaffefirma i Århus. Butikken blev så passet af fru Hilda Krogstrup. Da W. Krogstrup blev pensioneret i 1977, hørte han op i kaffebranchen og har siden selv

*Købmandsforretning i True - tidligere mejeri og forsamlingshus.
1982.*

passet forretningen. Den lille købmandsbutik er i dag den eneste forretning i True, og mange af landsbyens beboere tænker med bekymring på den dag, da Krogstrup lukker forretningsdøren for sidste gang.

Om den tidligere ejer af købmandsbutikken, Peter Kaae Sørensen, skal nævnes, at han efter krigen startede køreskole og taxaforretning i True, han boede da i huset True Byvej 14.

Højgårdens Autolakering I/S True Byvej 27, også nævnt s. 65 blev startet i 1963 af Per Pedersen, søn af Søren P. Pedersen fra Højgården. Året efter indtrådte broderen Jørn Pedersen i firmaet. Værkstedet, der blev indrettet i gårdens gamle kostald, indeholder to rum, plus en sprøjtekabine og et kon-

tor. Det ene af rummene indeholder i dag to meget avancerede farveblandingsanlæg, det andet rum er værksted. Der har altid været nok at lave i Højgårdens Autolakering. I en årrække var der, foruden de to indehavere, 3 mand ansat for at klare arbejdet.

På grund af de stærkt forbedrede arbejdsmetoder inden for denne branche klares arbejdet i dag af firmaets indehaver, Jørn Pedersen, og en svend. Broderen Per Pedersen trak sig ud af virksomheden i 1980.

1.jan. 1976 startede tømrermester Hans Eidorff en tømrer- og snedkervirksomhed i True. Firmaet har mere eller mindre specialiseret sig i vedligeholdelses- og ombygningsarbejde, og har i de seneste år arbejdet en del på de gamle True-huse og -gårde. Hans Eidorff startede med et lokale på Truegård, der blev brugt som værksted. I 1979 købte han Lis Haugaards ejendom (Klubben) på Opkørsvej 1. Hele ejendommen blev sat i stand og der blev lavet værksted i lade- og staldbygningen. Firmaet har i dag ansat 2 svende og 3 lærlinge.

Eidorff-familien stammer fra Lübeck og kom til Danmark omkr. 1760-80. Der er gamle traditioner i familien for at arbejde med træ, idet der i 3 slægtled har været møbelsnedkere. Hans Eidorffs mor, Dorteia, er datter af den gamle Trueslagter, Theodor Fournais.

Is Vognmandsforretning blev startet af Leo Sørensen i 1952 i Brabrand. I den første tid var der kun en lastbil, som Leo Sørensen selv kørte. Men allerede inden for de første par år var antallet af køretøjer oppe på 4 stk., og da Leo Sørensen i 1969 købte gården Anelyst i True, havde han 12 vogne. Virksomheden bliver nu kørt fra Anelyst og der er fortsat en god udvikling i firmaet. I 1976 blev der bygget en meget stor

garage- og værkstedsbygning og der er planer om at opføre en lignende bygning mere. Firmaet er opdelt i to afdelinger, hvoraf den ene tager sig af den almindelige vognmandsforretning og den anden, kaldt Is Intertank, klarer alle former for transport i store tankbiler. Disse tankbiler kører både i ind- og udland, og Is Intertanks biler kan mødes overalt i Europa.

Virksomheden, der i dag er en af de største i Jylland, har omkr. 50 registrerede vogne og mere end 100 transportenheder. Der er fast ansat 70-80 folk i firmaet. Den daglige styring fra kontoret bliver klaret af Leo Sørensens kone Anne Sørensen.

Om Anne Sørensen kan der iøvrigt fortælles, at hun i flere perioder har været med i bestyrelsen for True Beboerforening og aktivt har været med til at sætte sit præg på foreningens arbejde i landsbyen. Anne Sørensen har siden 1977 været med i Brabrand menighedsråd.

Året inden Mundelstrup postekspedition i Langkærparken Tilst blev åbnet i 1973, lavede Leo Sørensen en underskriftindsamling i protest mod, at Trues postadresse blev ændret fra Brabrand til Mundelstrup. Alle i landsbyen skrev under, men det hjalp ikke noget. Hensynet til postvæsenets distriktopdeling gik frem for det forhold, at True i mere end 300 år havde hørt sammen med Brabrand.

Ole Rasmussen startede 1946 en vognmandsvirksomhed i True. Som medarbejder var hans broder, Largoni Rasmussen, ansat. De kørte bl.a. med brændsel og gødning for de to købmænd i True, men det meste af deres arbejde var kørsel med teglværksprodukter for Tilst Teglværk.

De var sønner af bestyreren af True telefoncentral Margrethe Rasmussen og af Jensenius Rasmussen, der i mange år var ansat på teglværket.

Virksomheden, der blev drevet fra det lille hus True Byvej 25, ophørte 1.dec. 1980.

Som afslutning på dette afsnit skal der fortælles om noget, der vel nok ikke har så meget med forretninger at gøre, men alligevel passer ind i denne sammenhæng.

Omkring 1880 var der kun 3-4 læger i Århus og ingen i byens nærmeste omegn. Skete der et mindre uheld eller var der lettere sygdom, måtte man i mange tilfælde klare sig med de hjemlige kloge mænd og koner.

Af sådanne kendes der oplysninger om »An Mari i Bækken«, der boede i en lille ejendom ved Voldbækken, ikke langt fra Holmstrupgård. Hun kunne »kopsætte« mod heksekud (hold over lænden, lumbago). Kopsætningen foregik med opvarmede koppe, der blev placeret på det ømme sted for at trække blodet til området; derpå blev der lavet en række små snitsår, der blødte livligt. Betalingen for denne operation kendes ikke.

Kristiane, en enke, der boede i en af husene i True by, kunne slikke øjne. Når nogen havde fået et frøcorn eller andet skidt i øjet, kunne Kristiane med sin følsomme tunge slikke det ud, og hun havde altid heldet med sig. Betalingen bestemte patienten selv.

Kristine, der var distriktsjordemoder og boede midt i landsbyen, formodentlig i huset Espenhøjvej 2, kunne årelade. Havde nogen hovedpine, susen for ørerne eller blodstigning til hovedet, ja så havde man for meget blod, og så gik man til Kristine, som med et lille instrument åbnede pulsåren i venstre albueled og tappede så meget blod, som hun syntes kunne være passende efter vedkommendes alder og vægt; et bind blev lagt stramt om albueledet, og armen blev bundet op en dags tid. Honoraret var fast 66 øre.

Den første læge, der slog sig ned i området, var Haldur Hammer, der åbnede lægepraksis i Brabrand 1900.

En lille specialitet for en landsby som True var det såkaldte »True børnehjem« der var indrettet i huset Espenhøjvej 12. Bygningen er opført 1931 af Søren N. og Thomas Thomassens bedstefar, Søren N. Thomassen på Buehøjgård. Den skulle bruges som aftægtsbolig for ham og hans kone. De døde dog begge hurtigt derefter, og huset blev så lejet ud til sygeplejerske frk. Leegaard og frk. Nielsen, der oprettede et hjem for spædbørn, født her af ugifte mødre. Stedet blev brugt til det, der dengang kaldtes »diskret ophold«. Hvis de unge ugifte mødre ikke selv kunne opfostre barnet, blev de senere bortadopteret eller overflyttet til andre institutioner. Efter et par års virke i True blev »hjemmet« flyttet til Hasle.

Teglværkerne

Noget af det karakteristiske ved landsbyen True er de mange arbejderhuse, der er i byen. De små huse, der ligger spredt rundt i byen, skyldes i første omgang, at der har ligget to teglværker i området.

Årslev Teglværk startede omkr. 1860 og var beliggende nord for Årslev. Storkøbmanden Hans Broge, Brabrand, købte teglværket 1879 og var eneejer til 1884, hvorefter det indtil 1905 ejedes af I/S Hans Broge & Co. Til teglværket hørte der 11 tdr. land True-jord, købt fra sognefoged P.R. Frandsen. Tilst Teglværk, der også hørte til selskabet, blev startet 1884. Aktiviteterne på Årslev Teglværk ophørte 1901. Den 1.april 1905 blev selskabet overtaget af A/S De forenede Teglværker, der blev dannet på grundlag af en sammenslutning af Emiliedal, Slet og Tilst Teglværker.

Tilst Teglværk ligger nord for True by på True Nørremark, hovedbygningen ligger på matr. nr. 4a af True-Todderup. I starten var der kun en teglværksovn derude, men i 1888 blev det store teglværk bygget. 1906 var der ansat 60 arbejdere om sommeren og 37 om vinteren, og der blev produceret 4.750.000 sten. Arbejderne kom fortrinsvis fra True, Tilst, Kasted og Fårup, men en del af dem var løse sæsonarbejdere, der boede, hvor der var plads i de omkringliggende landsbyer. Flere af arbejderne var tyskere, bl.a. udstrygerne og brænderne.

Det var et hårdt job at arbejde på de gamle teglværker, men det gav beskæftigelse til mange og det har betydet meget for egnen at have så stor en arbejdsplads placeret her. Teglværket havde i 1939 beskæftiget næsten det samme antal folk som i 1906, nemlig 60 om sommeren og 30-35 om vinteren.

Den 1.sept. 1944 blev teglværket raseret af en voldsom brand, der ødelagde alle bygninger. De kostbare maskiner og millioner af sten blev brændt i stykker. Det var et alvorligt slag for De forenede Teglværker, men ret hurtigt efter krigen kom der på ny gang i Teglværket. Det nye værk blev opført efter de nyeste principper og årsproduktionen kom op på 12 mill. sten. Bemandingen blev nu mere fast på 25-30 mand hele året.

I 1950'erne slap leret op derude, men råmateriale til den fortsatte produktion blev så kørt dertil fra de andre lergrave, De forenede Teglværker ejer. Produktionen på Tilst Teglværk ophørte 1.okt. 1981 og pladsen bliver nu brugt som lagerplads.

True telefoncentral og el.

Som et led i den tekniske udvikling blev der den 10.april 1916

oprettet en telefoncentral i True, med Rasmus Johan Rasmussen som centralbestyrer. Før den tid var True tilsluttet centralen i Tilst, der var oprettet to år før.

Den første telefon i True tilhørte købmand Niels Skjoldborg Sørensen. Det var en stor forbedring af forholdene med denne nyskabelse. Tidligere måtte man selv hente f.eks. læge eller dyrlæge, når der var behov for det. Nu behøvede man blot at ringe eller som det ofte var i starten, at få Skjoldborg til at ringe. Der blev også sendt bud ud til gårdene, når der blev ringet op andre steder fra.

True central, der blev nedlagt 1.okt. 1950, var placeret i huset True Byvej 25.

Rasmus Johan Rasmussen bestyrede centralen til 1.april 1926, hvorefter Karl Hansen blev bestyrer og var det til 1.feb. 1929. Den sidste bestyrer var fru Margrete Rasmussen, som passede centralen til den blev nedlagt. Numrene i True blev underlagt centralerne i Tilst og Brabrand.

Lyngby og Yderup hørte under True central.

En anden af de tekniske fornyelser, der mer eller mindre ændrede folks hverdag ret gennemgribende, var den elektriske strøm, der med »et tryk på kontakten«, erstattede århundreders traditioner i hjemmene. True fik indlagt strøm og kraft fra Galten Elværk i 1919. De gamle petroleumslamper, der sørgede for gadebelysning, blev erstattet af el 1944, og det gamle hverv som tænder og slukker af gadelygterne forsvandt. Den sidste, der passede hvervet, var Ane Johansen, som boede i det gamle tofamiliehus, der tidligere lå Espenhøjvej 6.

True Vandværk

I 1909 blev der i True oprettet et vandværk. Det var et interes-

sentskab, bestående af 12 gårdmænd, smeden og købmanden, der tog initiativet til starten. Det lille vandværk blev drevet af en vindmotor, der stod i engen øst for True Søndergård. Når der var for lidt vind, blev pumpen drevet af en elektromotor. Vandbeholderen, der stadig findes, er placeret nordøst for byen, tæt op af den senere anlagte sportsplads. Nogle af de lavere liggende gårde kunne tage vand fra hovedledningen, inden det nåede op til beholderen. For et par af gårdene kunne det i tørre somre knibe med vandforsyningen, det drejede sig om Anelyst og Selkærgård.

Vandværkets første formand var P. Adam Pedersen. Formandshvervet gik på omgang mellem gårdmændene, eet år ad gangen. Bestyrelsen bestod af 3 mand.

I 1949 blev der lavet en ny boring efter vand i haven True Byvej 14, tæt op ad smedien. Boringen viste, at der var mere vand end byen selv kunne bruge. 1950 blev der købt ny pumpe og motor, og der blev opført et lille pumpehus. Anlægget blev passet af smeden. Det overskydende vand blev solgt til Brabrand kommune. I starten af 1960'erne var vandforsyningen ret dårlig, mange af de gamle rør var mer eller mindre stoppede af okker. Efter forhandlinger med Brabrand kommune blev det privatejede True Vandværk lukket i 1966, og byen blev herefter forsynet med vand fra det kommunale anlæg.

Kloakeringen af True by fandt sted 1950.

Noget af jorden ved den gamle vandbeholder var i en lang årrække lejet ud i 4 mindre haver, hvor folk i byen dyrkede grøntsager og blomster. Denne virksomhed blev igen taget op i 1981, da de to familier, der bor i huset nabo til beholderen, lejede jorden af kommunen og lavede have her igen. Året efter købte de jorden.

Frysehuset

Omkring 10 år efter sidste verdenskrig kom der et nyt element til brug i den daglige husholdning. Det drejer sig om de mange frysehuse, der blev opført landet over.

En sammenslutning af beboere i True fik 1951 et mindre frysehus bygget. Arealet, frysehuset blev opført på, var stillet til rådighed af Søren Kaae fra Selkærgård og lå på Espenhøjvej ved siden af gårdens gamle stuehus inde i byen. Frysehuset havde 20 boxe, hvoraf den ene var stillet gratis til rådighed for Marta og Søren Kaae.

Ved oprettelsen af frysehuset opstod der tvistigheder mellem leverandøren af anlægget og køberne i True. Sælgeren havde fortalt, at projektet omfattede både bygningen og fryseanlægget, men det viste sig, at kontrakten kun indeholdt anlægget, bygningen måtte man derfor selv sørge for at få opført. Det blev derved noget dyrere, end der var regnet med i første omgang. Ud af de 20 boxholdere blev der valgt en bestyrelse til varetagelse af driften.

Inden frysehuset i True blev opført, havde man benyttet de to frysehuse, der var i området, eet i Brabrnd og en anden ved Mundelstrup Mejeri. I disse åbne frysehuse kunne der lejes et aflukke, ofte kaldt kaninbur, til opbevaring af varer.

Det lille frysehus i True kørte udmærket og alle boxe var lejet ud. Anlæggets kompressor blev fornyet sidst i 1960'erne. Men i løbet af 70'erne blev den tekniske udvikling en for hård konkurrent til frysehuset. Det blev mere og mere almindeligt, at man havde en hjemmefryser, og samtidig med det havde der været en del tyverier i frysehuset. I 1977 blev der bl.a. fjernet en hel gris fra Lilly og Søren Thomassens box. Interessen faldt og da anlæggets motor trængte til en større reparation, blev det i sæsonen 1978-79 besluttet at ophøre med True Frysehus.

I efteråret 1979 lejede Søren Kaae bygningen ud til Leif Larsen, Espenhøjvej 3, der fjernede de gamle boxe og lavede garage.

9. KRIGE

Der er flere steder i denne bog nævnt noget om krige, bl.a. da Wallensteins tropper 1626 huserede i Jylland, og efter sagnet plyndrede og ødelagde True kirke. Det er de ældste krigsbe-
givenheder, vi har her fra egnen.

Treårskrigen 1848-50 indleddes med rygterne om, at sla-
verne var brudt ud af fængslet i Rensborg og derfra drog hær-
gende op gennem Jylland. Rygtet herom nåede også True,
hvor man, som andre steder, straks oprettede en folkevæb-
ning, der skulle tage kampen op mod de faretruende bander.
Mændene i True mødte derfor til våbenøvelse og exercits på
legepladsen ved skolen under kommando af proprietær Mor-
ten Herman Petersen, Holmstrupgård eller sognefoged Jesper
Sørensen, True. Smeden lavede våben til den frivillige væb-
ning. Ved Selkærgård er der fundet et »slavespyd« et minde
fra »Slavekrigen«, der aldrig har fundet sted, da det hele var
baseret på løse rygter. Spydspidsen er givet videre til Køb-
stadsmuseet »Den gamle By«.

Fra den egentlige treårskrig boede der i True et par af veteranerne. Den ene var den senere sognefoged Anders Andersen, den anden var Niels Sørensen, der i tiden 1888-1909 var teglværksbestyrer for Tilst Teglværk. De var begge soldater ombord på lineskibet »Christian VIII«, som sprang i luften 4.april 1849. Niels Sørensen førte dagbog over sin krigsdeltagelse. Dagbogsoptegnelserne vedr. katastrofen blev offentliggjort i Århus Stiftstidende 5.april 1909.

I 1851, da de fleste af krigerne var kommet hjem, blev der festet i vel næsten alle landets sogne, således også i True.

1864-krigen satte ikke de store spor her i egnen. I Årslev var der stationeret en del tyske soldater. En svoger til landstingsmand Johs. Pedersen, Brabrand, ved navn Svend Christensen var med i 1864, han fik sin indkaldelsesordre i True, hvor han var ansat på en af gårdene. Svend Christensen var med på tilbagetoget fra Dannevirke og var med ved Fredericia, men blev herfra overført med regimentet til Dybbøl, hvor han var med i flere alvorlige træfninger. Den 18.april under stormen på Dybbøl kom han i nærkamp og blev dræbt.

En anden deltager i krigen var Peder Rasmus Frandsen, den senere sognefoged i True, der, som tidligere nævnt, var dragon og deltog i flere træfninger.

Krigen 1940-45. Den 9.april 1940 blev Danmark besat af tyske tropper. Fra tidlig morgen strømmede de tyske soldater ind over grænsen og tyske flyvemaskiner drønede dagen igennem hen over landet. I de første par år af krigen var flytransporten mod nord ganske betydelig, og på den østjydske længdebane, der havde station i Brabrand, blev der navnlig i 1940-42 kørt fantastisk meget krigsmateriel og tusindvis af soldater nordpå, til tyskernes krig mod Norge.

I Danmark var der de første år af krigen kun lidt spredt modstand. Den egentlige modstandsvirksomhed satte ind i

1943.

På banestrækningen fra Århus forbi Brabrand til Mundelstrup og videre til Langå blev der natten til 15.aug. 1943 og dagen efter foretaget adskillige sprængninger af banelegemet. Der fandt omkring 20 eksplosioner sted i området ved Brabrand. Al jernbanetrafik blev herved standset nogle dage. Og der var herefter jævnlig sabotage mod banen resten af krigen. Når sabotørerne havde underretninger om, at tyske tropper og materiel blev sendt fra Norge og sydpå, gik man igang med at sprænge skinnerne. Herved generede man fjenden og forsinkede deres planer. Når banelinierne ikke blev sprængt helt væk, skyldes det den overordnede modstandsledelse, hvis ordre lød på, at ingen sabotager måtte være større, end at skaden kunne repareres på en uge, således at forsyningerne til de danske borgere kunne komme frem.

Aftenen og natten mellem 5.-6.okt 1944 var der ildkamp mellem sabotører og tyskere ved viadukten mellem True og Årslev. De danske frihedskæmpere spredte sig i området og de tyske soldater omringede Årslev Østergård, hvor der var konfirmation med mange gæster. Det blev en mindre behagelig nat, man måtte tilbringe her, tyskerne var meget nervøse og ret ubehagelige. En såret sabotør blev fanget af tyskerne, og en forsvandt for næsen af dem ud af stuen ud i mørket. Peter Kaae Sørensen, True, var på gården denne aften for at passe kreaturerne. Da han ikke var en af gæsterne eller havde fast tilknytning til gården, blev han af de mistænksomme tyskere taget med til afhøring, men blev dog løsladt næste dag. En af frihedskæmperne nåede sidst på aftenen op til True, hvor han mødte gartner Poul Andersen, der havde været nede på sit gartneri, Langhøjvej 3a, for at fyre. Poul Andersen boede da til leje ved Peter Kaae i hjørnehuset Espenhøjvej 14. Frihedskæmperen fortalte, hvad der var sket, og lånte en cy-

kel og noget rent tøj af Poul Andersen, så han kunne komme hurtigt væk.

Den 6.dec. 1944 styrtede et tysk jagerfly ned tæt nordvest for gården Mariendal ved vejen til True. Maskinen borede sig ved faldet mere end 1 meter ned i jorden, og blev fuldstændigt knust. Piloten lå mast inde i maskinen.

I de sidste 5mdr. af krigen var der indkvarteret 15 tyske soldater i True. Det var i perioden 7.dec. 1944 - 14.maj 1945, altså indtil 9 dage efter tyskernes kapitulation. De boede i skolens gymnastiksal og spiste privat rundt på gårdene. På Grydhøj, lidt nordvest for True by, var der anbragt et lyskasteranlæg og en lyttepost. Disse installationer blev først fjernet et par måneder efter tyskerne var rejst.

10. FORENINGER I TRUE

Foreningslivet i en landsby som True har haft stor betydning for befolkningens trivsel. Det drejer sig både om de erhvervs-mæssige sammenslutninger og om de foreninger, der varetager folks fritidsinteresser.

Inden for landbruget har der tidligere været en del småsammenslutninger. Det kunne være foreninger, der var samlet om forskellige avlsdyr. Her fra egnen kendes bl.a. en tyreholdsforening som fik en tyr foræret af Hans Broge. Foreningen holdt, så længe tyren holdt.

Brabrand-Årslev Kvægavlerforening blev oprettet i 1885. Søren Jespersen fra True var med i den første bestyrelse. Foreningen kørte godt i nogle år, hvor man havde en god tyr, men da senere indkøbte tyre ikke var frugtbare nok, gik foreningen efter en årrække i stykker.

De små særskilte landboforeninger har dog ikke rigtig kunne trives. Derimod kunne det i 1842 oprettede Aarhus Amts landøkonomiske Selskab bedre eksistere. I dette selskab kunne både gårdmænd og husmænd såvel som landbo-ungdommen blive medlemmer, og det er i denne forening landbruget nu er samlet. Den store og dygtigt ledede forening har været til stor gavn for amtets landbrugere. Igennem selskabets mere end 140 årige levetid har der været mange af Trues gårdmænd med i bestyrelser og udvalg. I øjeblikket er Sven Johansen fra matr. nr. 5 med i bestyrelsen for Aarhus Amts landøkonomiske Selskab og er medlem af selskabets

skolekontaktudvalg. Sven Johansen har endnu en tillidspost, idet han er næstformand i Østjysk Landbrugsvikarordning, kaldt ØLV. I denne vikarordning kan f.eks. en syg landmand få indtil 60 timers hjælp om ugen, uden ekstra udgifter. En ganske udmærket ordning som sikrer, at den enkelte gårds produktion ikke ødelægges på grund af ejerens sygdom.

Inden for fritidslivets foreninger skal der fra gammel tid nævnes de to bryggerlau, True by var opdelt i. Og senere, da True havde et forsamlingshus, var der valgte komiteer til at lave de forskellige fester og grupper, der arrangerede f.eks. diletantforestillinger. Festkomiteen, der bestod af 3-4 mand, fortsatte med at lave de faste årlige fester efter at aktiviteterne var flyttet hen i skolens gymnastiksal. Igennem en lang årække lavede Ane Block kaffe til disse arrangementer.

I skolen har flere af lærerne stået for voksenundervisning om aftenen og taget initiativet til oprettelse af foredragsforeninger. Disse aktiviteter samlede mange voksne på skolen, hvor de i vinterhalvåret, kunne udvide deres horisont og høre om spændende og interessante ting fra litteraturen og den store verden omkring os.

De sidste to foreninger, der skal fortælles om, er de, der stadigvæk eksisterer, nemlig gymnastikforeningen og beboerforeningen. True Gymnastikforening blev stiftet i 1932, og dens første formand og leder var Ole Peter Jensen, der havde en ejendom ude ved Holmstrupgård, den havearkitekt Morten Eriksen nu bor på. Ole P. Jensen var selv en dygtig gymnast og havde delingsførerkursus fra gymnastikhøjskolen Ollerup på Fyn. I den første bestyrelse var bl.a. Søren Kaae fra Selkærgård med. Deltagerantallet på herre- og dameholdet var ca. 20. I vinterhalvåret blev der lavet gymnastik og om sommeren spillet håndbold. Den gamle håndboldafdeling har igennem årene vundet adskillige pokaler og emblemer. Gym-

nastikforeningen samlede landsbyens unge i et godt fællesskab og faktisk alle, der kunne, var med. Det havde en stor betydning for sammenholdet og trivselen i en by som True.

I en periode i starten af 1940'erne havde gymnastikforeningen en afdeling for folkedans.

Af foreningens gamle forhandlingsprotokoller fremgår det, at det økonomiske grundlag blev klaret ved at arrangere baller. Mindst een gang om måneden blev der afholdt bal på Mundelstrup Kro for at tjene penge til foreningens drift. Senere blev ballerne afløst af bankospil, som afholdtes, og stadig afholdes, en gang om ugen i Tilst Forsamlingshus.

Da beboertallet i True pludselig begyndte at stige i 1970'erne, på grund af Skjoldhøjparken, fik det ret hurtigt konsekvenser for True Gymnastikforening. Og i 1976 blev det besluttet at omdanne foreningen, og den kom herefter til at hedde True-Skjoldhøj Gymnastikforening. Samme år blev den store hal ved Skjoldhøjskolen indviet, og den nye klub rykkede ind her med sine indendørsaktiviteter. Foreningen er opdelt i 9 afdelinger; badminton, bordtennis, fodbold, gymnastik, håndbold, karate, svømning, tennis og volleyball. Tennisafdelingen har endnu ikke været igang, men efter Århus Byråds vedtagelse af lokalplan nr. 67 i juni 82 er friarealet lige vest for Skjoldhøjskolen bestemt til at skulle anvendes til tennisbaner, så afdelingen regner med at starte i løbet af 1983.

De enkelte afdelinger har en selvstændig bestyrelse til at varetage deres specielle interesser. Til at ordne foreningens fælles interesser er der valgt en hovedbestyrelse, hvis første formand var John Rohde, Skjoldhøjparken.

I 1979 blev der ført forhandlinger med Tilst Boldklub om sammenlægning af de to foreninger. Efter svære og drøje forhandlinger blev man enige om betingelserne for den nye storklub, og den 28. juni 1979 blev Idrætsklubben True-Skjoldhøj-

Tilst af 1979 (TST 79) stiftet. Hermed var en af Århus-området største klubber oprettet med et medlemstal på over 3.000. Klubbens muligheder er fine, idet der i området er nogle af de bedste sportsfaciliteter. Der findes to store haller ved henholdsvis Tilst- og Skjoldhøjskole. Desuden skolernes øvrige sportsanlæg samt banerne ved klubhuset og Langkær Gymnasium i Tilst, og svømmehallen ved Tilst skole.

Efter sammenlægningen blev det tidligere medlem af hovedbestyrelsen, Bent Hviid, Tilst, valgt som formand. Den afgående formand, John Rohde forblev i hovedbestyrelsen, hvor han siden okt. 1977 har redigeret klubbens medlemsblad.

Det skal nævnes, at resultaterne inden for bordtennisafdelingen har været ret fine. I 1982 blev Linda Thomassen og Lone Nielsen fra TST 79 jydsk mester i double for yngre piger og Kim Carlsen TST 79 og Brian Nielsen fra Esbjerg blev jydsk og danske mester i double for yngre drenge. 1983 blev Marianne Carlsen jydsk mester i puslinge piger. Også i håndboldafd. er der nået gode resultater. Juniordamer A blev jydsk mester i 1983.

I 1974 tog en gruppe af beboere i True initiativet til at oprette en forening, der skulle varetage beboernes interesser over for myndigheder og organisationer, samt skabe sammenhold i byen. På den stiftende generalforsamling 28.maj 1974 blev True Beboerforening en realitet. Mødet blev holdt i træpavillonen ved skolen og der var mødt ca. 40 mennesker op. Ved valget fik bestyrelsen følgende sammensætning: Henning Johnsen, Peter Halkjær, Leif Bang, Anne Sørensen og Egon Larsen. Henning Johnsen blev formand og da Peter Halkjær rejste fra byen nogle måneder efter, trådte Børge Flyvholm som suppleant ind i hans sted. Der var stor opbak-

ning bag foreningen, næsten alle i byen var med, og mange af beboerne uden for byen sluttede også op om foreningens arbejde. Foreningens formænd har efter Henning Johnsen 1974-78 været: Knud Brun Petersen 1978-80, Børge Flyvholm 1980-82, Hans Henrik Dall 1982-83 og Palle Rix 1983.

I de første år af foreningens virke var der mange og store problemer at gå igang med. De trafikale forhold i området var ret dårlige midt i 70'erne. Det skyldtes i første omgang det store varehus Bilka og naturligvis også opbygningen af det store parcelhusområde Skjoldhøjparken. Af andre problemer var der: busdriften, nedlæggelsen af True skole og sidst, men ikke mindst, problemerne omkring den planlagte motorvej, hvor et af forslagene placerede vejen sådan, at den løb igennem den vestre del af det gamle True sogn. Der blev fra True Beboerforenings side, i samarbejde med Skjoldhøjparkens Grundejerforening, protesteret voldsomt mod denne linieføring. Motorvejsprojektet er endnu ikke gennemført, men bliver med mellemrum endnu diskuteret.

I forbindelse med lukningen af True skole 1976 udarbejdede True Beboerforening, Gymnastikforeningen og Skjoldhøjparkens Grundejerforening et forslag om udnyttelse af den gamle skole og lærerbolig til et kommunalt fritidshus, der skulle omfatte et fritidshjem i skolen, ungdomsklub i lærerboligen og gymnastiksalen brugt til aktiviteter indenfor gymnastikforeningen, samt plads til de andre foreningers arrangementer. Forslaget blev tiltrådt af Århus byråd, og i løbet af 1977 blev bygningerne ændret og sat i stand. Fritidshjemmet, der startede 1.april 1978, har plads til 40 børn og der er 6 medarbejdere plus lederen. True Skjoldhøj Ungdomsklub kom også igang og der har igennem de første år været mellem 40 og 60 medlemmer. Gymnastiksalen bruges af TST 79's bordtennisafd., og True Beboerforening arrangerer sine fester

m.v. her.

Ved skolens nedlæggelse blev sportspladsen fri til større aktivitet for gymnastikforeningens fodbold- og håndboldafdelinger, som brugte den i et par år. Det andetsteds nævnte interne fodboldstævne (Vængeturneringen) blev afholdt på pladsen, men efter foreningens sammenlægning med Tilst Boldklub blev denne turnering flyttet til banerne i Tilst. Her ved blev Trues sportsplads overflødig, og Århus Kommune, der er ejer af arealet, overvejede med at lave kolonihaver på stykket. Men da en afdeling af KFUM-spejderne i Skjoldhøjparken igennem flere år havde søgt om et areal og et mødelokale, og da der også var fremsendt et forslag fra True Beboerforening om udnyttelse af pladsen til ridebane, blev resultatet, at spejderne fik den forreste del af pladsen med det gamle klubhus, som blev bygget om til mødelokale. Den anden del fik True og Omegns Rideklub til ridebane. Denne forening blev stiftet 1982 og har et medlemstal på 23 aktive ryttere. Lederen af foreningen er Karin Nielsen, som også er med i bestyrelsen for beboerforeningen.

True-Tilst-områdets grundejerforening og beboerforening havde i 1977 nedsat et bus-udvalg, som udarbejdede et forslag til nye busruter. Efter flere forhandlinger med ledelsen af Århus Sporveje blev der enighed om de nye ruter, og i foråret 1978 fik True så for første gang en rute fra Sporvejene til at køre igennem landsbyen. Det blev linie 74, der kører een gang i timen mellem Tilst og Brabrand. I 1981, da den nye Anelystvej var færdig, fik byen endnu en buslinie, idet rute 14 har stoppested ved den gamle True-Holmstrupgårdsvej (nu skolesti). Linie 14 har endestation ved Bilka og kører ind til Århus Rutebilstation. I 1960'erne bestod rutebilskørslen fra True af to daglige ture. De sidste år inden Århus Sporveje

overtog driften, kørte Svits Christensen 5-6 ture om dagen.

I 1977 udarbejdede Skjoldhøjparkens Grundejerforening og True Beboerforening en stor trafikanalyse af forholdene i området. Analysen viste, at der var meget store trafikale problemer på vore veje. F.eks. kan det nævnes, at trafikken på Agerøvej ved Bilka blev optalt den 7/7-1977 til 12.075 køretøjer, hvilket er lige så meget som trafikken på Bruuns Bro inde i Århus. Agerøvejen er anlagt som fordelingsvej til Skjoldhøjparken og ikke som den var blevet, den eneste adgangsvej til varehuset Bilka. Nogle tal fra True byes trafik var også alarmerende. Den gennemkørende trafik på en af de små veje i byen var den 17/5-77 i timen mellem 16-17 på 12 lastbiler, 134 personbiler og 5 motorcykler.

Trafikundersøgelsen blev sendt til Århus Byråd, hvor den blev vel modtaget, og rådmand Olaf P. Christensen lovede, at der hurtigst mulig ville blive set på sagen.

I de næstfølgende 3 år blev der så bygget veje. Skjoldhøjvej og den nye Anelystvej blev anlagt og Agerøvej blev forlængt til den nyanlagte Holmstrupgårdsvej. Den gamle True-Holmstrupgårdsvej blev omdannet til cykel- og gangsti med tilknytning til stianlægget i Skjoldhøjparken, som bl.a. fører ned til skolen. De nævnte vejanlæg har forbedret trafikforholdene ret betydeligt, men det skal dog nævnes, at der stadigvæk på specielle tidspunkter er så meget trafik, at det kan virke generende og nærme sig det kaotiske.

Der var flere andre projekter, beboerforeningen var med i, bl.a. en stor fodboldturnering for beboerne i True og Skjoldhøjparken. Kampene blev spillet på banen i True og strakte sig over en periode på 3 uger, inden den endelige vinder af turneringen var fundet. I den sidste week-end, hvor de sidste kampe blev spillet, var der forskellig underholdning og lege for børn og voksne, og som afslutning på arrangementet blev

der holdt fest i vognmand Leo Sørensens store garagebygning. Turneringen blev holdt i True i 3 år, men efter gymnastikforeningens sammenlægning til TST 79 blev arrangementet flyttet til Tilst.

I beboerforeningens første periode var formanden Henning Johnsen, en meget iderig og energisk leder, som forstod at sætte tingene rigtigt i gang. Han har uden tvivl været med til at skabe det gode omdømme, True Beboerforening har, og det tillidsforhold der er til den.

Foreningen har siden sin start i 1974 arrangeret de årlige fester i byen. Det er de traditionelle fester som høstfest, juletræ og fastelavnsgildet samt en forårsfest og Sankt Hans bål-fest.

11. TRUE EFTER 1950

Den mekanisering og dermed effektivisering, der er sket inden for landbruget efter den anden verdenskrig, har haft stor betydning for landsbyer som True. I 1950 var befolkningstallet i True på 382. Sammenlignet med tallene fra årene omkring 1980, hvor der var mellem 180 og 200 mennesker, afsløres tydeligt den stagnation, der har fundet sted. Den store afvandring fra True har betydet, at serviceniveauet er ret ringe, her i 1980'erne findes der en lille købmandshandel, en tømmerforretning, en automekaniker og et automalerfirma. Samtidig med denne udvikling inden for landbruget har salget af jorden øst for True by medført, at der i starten af 1983 kun er 9 gårde, der selv dyrker jorden. På 4 af gårdene er der besætning, heraf den ene kun med kalve og grise. På de andre gårde og ejendomme i byen er jorden enten solgt fra eller lejet ud.

Arkitekt Poul Bjerre, der har beskæftiget sig en del med alternative udviklingsmetoder, udtalte 1974: »De små byer affolkes og tømmes for liv. De store byer vokser, de største vokser mest, og den almindelige tilværelsesform er på vej til at blive en storbytilværelse. Landområderne reduceres til at være rekreative områder for byboere og reservater for nogle få indfødte.

Denne udviklingslinie er ikke et resultat af en naturlov. Den er resultatet af vor politik. Det ligger som en rød tråd gennem al politik, at det er byerne, sagen drejer sig om. Landet er kun opland, d.v.s. det er til for byernes skyld. Byerne

skal udvikle sig. Landet skal »bevares«.«

Udviklingen viser, at Poul Bjerre havde ret. Byerne vokser og landsbyerne stagnerer. Et hvert forsøg på nybyggeri og etablering af forretninger eller virksomheder på landet er forbundet med store problemer på grund af lovgivningen.

Storbyen Århus derimod vokser og vokser. Byudviklingen i Århus fulgte i en lang årrække kysten, altså nord-syd, men har nu taget retning vestpå. De gamle landsbyer som Åby, Hasle og Brabrand er i dag dele af storbyen, og en by som Tilst er faktisk også med. Med de ca. 1000 parcelhuse i Skjoldhøjparken få hundrede meter øst for True by og Århus Kommunes planer om at placere kolonihaver på det endnu bevarede landbrugsjord øst og syd for landsbyen, er det måske et spørgsmål om, hvor længe True kan bibeholde sin status som landsby.

I et møde den 9.maj 1965 vedtog Brabrand-Årslev sogneråd en dispositionsplan for matr. nr. 12a, 13a, 13c og 14a af True by, på det tidspunkt opkøbt af firmaet Trueholm A/S. Arealet skulle bruges til åben og lav boligbebyggelse - kaldt Skjoldhøjparken. Det var starten til en helt ny og anderledes udvikling af livet i True. I de følgende år blev der byggemodnet i den helt store målestok, og i sept./okt. 1968 blev der afholdt en stor bygge- og boligudstilling, hvor der var opført 25 huse, i det første afsnit af Skjoldhøjparken. Planen med det store parcelhusområde må siges at have været en succes. I dag, 15 år efter starten, er Skjoldhøjparken i store træk helt udbygget, og det vil sige ca. 1000 huse. Det i den oprindelige plan skitserede friluftbad og butikcenter er dog ikke blevet bygget. At centret med butikker for dagligvarer ikke er opført, skyldes sikkert at varehuset Bilka åbnede dørene i 1970.

Stuehuset til gården Petersminde, hvis adresse nu er Kyøværnget 11, blev i en periode brugt af firmaet Trueholm A/S

som kontor.

Skjoldhøjparken er den første og største af sin type af store nye boligområder i Danmark. Den senere lovgivning vedrørende sådanne områder bygger på erfaringer fra Skjoldhøjparken, og den har bl.a. dannet eksempel på, hvordan en valgt bestyrelse for grundejerne skal styre et så stort boligkvarter. Til styringen er der udarbejdet et sæt regler for parcellernes bebyggelse og beplantning m.v. Områdets tilkørselsveje var i starten privatejet, men blev senere overtaget af kommunen. De interne veje (vænger), det store stisystem som forbinder hele området, og de grønne områder i parken ejes af grundejerforeningen. Og som det er anført i vedtægterne, er det foreningens formål: »- at overtage og administrere (vedligeholde, renholde og snerydde) områdets fælles veje, stier og grønne områder, og drage omsorg for, at disse fællesarealer stedse er til pryd for området«. Grundejerforeningen har ansat 4 mand til at klare dette arbejde.

Skjoldhøjparkens grundejerforening blev stiftet på generalforsamlingen den 20.jan 1972, og Frits Grundahl Sørensen blev dens første formand. Han sad i 4 år til nov. 1976, da Ove Mortensen blev valgt. Den næste formand blev Jørn Krog Larsen nov. 1977, men på grund af en del uenighed i foreningen, blev Frits Grundahl Sørensen igen formand på en ekstraordinær generalforsamling, afholdt sept. 1978. På den næste ordinære generalfors. nov. 1979 blev Keld Boserup formand, og den nuværende formand, Mogens Kirk Østergaard, blev valgt nov. 1981.

I de første 7 år var det den siddende bestyrelse, der selv tog sig af de daglige forretninger, men i 1978 besluttede man at ansætte en forretningsfører på deltid, og i jan. 1979 blev grundejerforeningens første forretningsfører Hans Smith ansat.

Grundejerforeningens første formand, Frits Grundahl Sørensen, har i de ca. 15 år, han har boet her i området, været meget aktiv inden for mange felter. Han er født i Hasle 13.sept. 1940, uddannet i handelsbranchen og er i dag distriktschef i det multinationale firma Philips.

Frits Grundahl Sørensen var med til at oprette ungdomsklubben og beboerhuset i True skoles gamle lærerbygning, og sad en overgang i hovedbestyrelsen for True-Skjoldhøj Gymnastikforening, samt var aktiv i sammenslutningen med Tilst Boldklub til storforeningen TST 79. Han lancerede ideen om at skabe et tennisanlæg vest for Skjoldhøjskolen ved vederlagsfri overdragelse af Skjoldhøjparkens Grundejerforenings arealer til TST 79, som derved fik et økonomisk grundlag for at skabe tennisbanerne.

F.G. Sørensen blev i 1981 formand for den bestyrelse, som forhandlede Skjoldhøjparkens Fjernvarmeselskabs overgang til Århus Kommune Værker pr. 1.jan. 1982, hvorved priserne på varme i parken på det nærmeste blev halveret.

I sin periode som formand i grundejerforeningen arbejdede han for en hurtig etablering af Skjoldhøjskolen, blev senere

formand for skolenævnet og var det fra 1.april 1978 til 1.jan. 1982, hvor han blev indvalgt i Århus byråd for partiet Venstre. Straks fra starten blev han sit partis ordfører og har som sådan markeret sig meget stærkt i mange sager. Han er stedfortræder for rådmanden for magistratens 5.afd. og sidder som medlem af mange udvalg og nævn, heraf er de væsentligste økonomiudvalget, teknisk udvalg og fritidsnævnet.

Frits Grundahl Sørensen er kendt som en hurtig, men også grundig debatør, der ved noget om de sager, han har med at gøre. Han respekteres af såvel modstandere som venner, og hans slagfærdighed og lune er tit med til at få tingene til at gå lettere.

Et par år efter starten af Skjoldhøjparken skete der endnu en ting, som har haft stor betydning, ikke kun for True, men for hele denne del af Århus vest-området. I okt. 1970 blev dørene til lavprisvarehuset Bilka åbnet og dermed kom en ny, stor og ret betydningsfuld faktor ind i det eller tidligere landbrugsområde. De første forlydender om byggeriets anvendelse var, at det skulle bruges som fjernlager for Dansk Supermarked, men det viste sig at blive et kæmpemæssigt butikskompleks.

Bilka har et butiksareal på 16.000 m², og der er ansat ca. 450 medarbejdere. Forretningen er opdelt i 11 afdelinger og indeholder faktisk alt til den daglige husholdning; der er omkring 60.000 varenumre. Der er et stort cafeteria og en is- og pølsebar. Til børnene er der indrettet en legestue, og i en separatliggende afdeling er der et havecenter. Omkring varehuset er der parkeringsplads til 2.000 biler og der er oprettet en benzintankstation, hvortil der også er et bilreparationsværksted.

Bilka ligger ca. 1km fra True by og er nærmest at betragte

som nærbutik for landsbyen - faktisk som den gamle landsbykøbmand, men dog i en helt anden målestok.

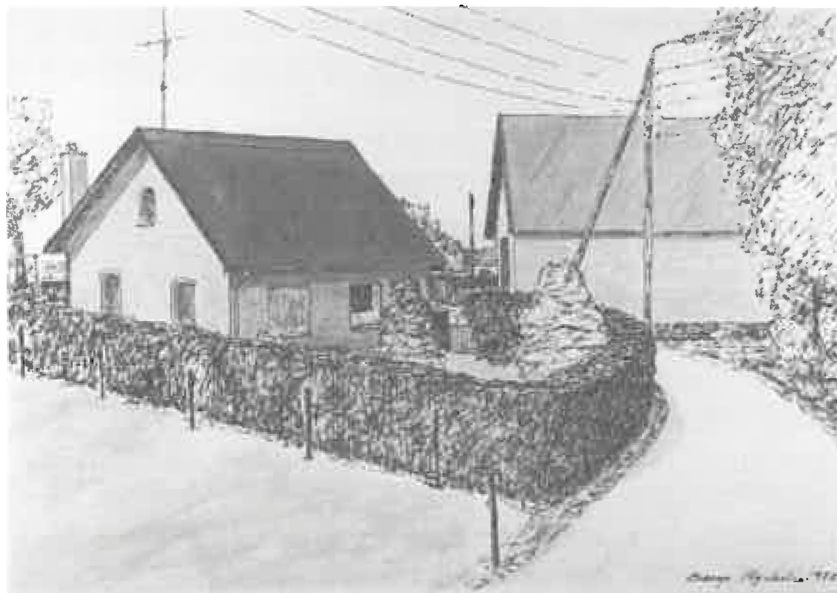
Der er flere udenforstående forretninger, der har lejet sig ind i Bilka. Firmaet Mister Minit har en såkaldt nøgle- og hælebar. Åbyhøj Apotek har en mindre fillial her, og Vordingborg Køkkener har en udstillings- og salgsstand. Den største af de indlejede virksomheder er Provinsbanken, der har en afdeling, hvis leder er Henning K. Nielsen og der er 9 medarbejdere.

Selvom der har været en del ulemper ved at have et så stort indkøbscenter som Bilka liggende i området, må det dog indrømmes, at det har medført, at beboerne i True, Skjoldhøjparken og Tilst ikke har ret langt at bevæge sig for at få de daglige fornødenheder dækket.

I 1979 blev der opført et kontorhus, der rummer Bilkas administration samt salgs- og indkøbsafdelinger.

På trods af afvandringen fra landbruget og salget af jorden øst for True by ser det dog ud til, at landsbyen har kunnet klare det. I en undersøgelse af livet i landsbyen, lavet af 8.-9. klasse på Skjoldhøjskolen i 1978, fremgår det, at aldersfordelingen i True ikke har overvægt af ældre beboere som i mange andre landsbyer, og at der er et normalt befolkningsunderlag i grupperne børn og unge, hvilket tyder på, at landsbysamfundet ikke er stagnerende mere. Cirka 1/3 af beboerne er født og opvokset i byen og omtrent halvdelen har deres arbejde i True og Bilka. Det vil sige, at True ikke er en soveby (boligmiljø uden arbejdspladser) som f.eks. Skjoldhøjparken.

I de seneste år er en del af de gamle huse i byen blevet restaureret og moderniseret, og set som helhed er boligstandarden i True af høj kvalitet. Det indtryk, man får ved at gå en tur igennem landsbyen, er rart og smukt.

Espenhøjvej i True by.

Et af de meget gamle huse i byen er blevet gennemrestaureret, i stor udstrækning efter de originale byggemetoder. Det drejer sig om bindingsværk-huset der ligger True Byevej 19 og ejes af Birgit Melgård og Hans Henrik Dall. Ejendommen, der på det gamle bykort over True fra 1829 har nummer 16, består af en vinkelbygning, hvis ene del, der vender øst-vest, er medtegnet på det kort, der blev lavet i forbindelse med udskiftningen af jorden i 1782. Jorden til matr. nr. 16 ligger i den østlige del af det oprindelige True sogn ind mod Hasle og skæres igennem af Viborgvej. Den mere end 200 år gamle bygning fik 1982-83 skiftet en stor del af tømmeret ud. Det gamle egetømmer til bindingsværket blev hentet i Ormslev, hvor nordlængen til den gamle præstegård var blevet revet ned. I arbejdet med den gamle bygning havde ejerne engage-

ret arkitektfirmaet Dansk Bygningsbevaring fra Århus, således at der var sikkerhed for, at det var de rigtige materialer og metoder, der blev anvendt.

Indvendigt blev ejendommen bygget om og moderniseret, og såvel inde som ude er resultatet af restaureringen meget sobert og godt.

Interessen for de danske landsbyer har de sidste år haft en oplomstring. Der er blevet oprettet en landsbykommission, der har udarbejdet en stor rapport om landsbyernes muligheder. Foreningen Landssammenslutningen af Landsbysamfund, der gør et stort arbejde for livsbetingelserne i de gamle landsbyer, er medlemmer af denne kommission og har her gjort sin indflydelse gældende.

Interesse for den gamle forte-by True med den stjerneudskiftede jord er der også. Fra Geografisk Institut ved Århus Universitet er der blevet registreret og fotograferet en del af landsbyens gamle gårde, og to elevhold fra Arkitektskolen i Århus har behandlet problemerne i og omkring True. I de to rapporter peges der specielt på de problemer, der er skabt med, at byudviklingen nærmer sig True på 3 sider, set sammen med, at et af motorvejsforslagene er placeret vest for True by. Herved vil landsbyen komme til at ligge indeklemmt i et område, der vil blive meget attraktivt for større virksomheder, og man kan forestille sig industrien brede sig i områderne omkring motorvejsudfletningerne ved Viborgvej og Silkeborgvej. Det er helt sikkert ikke denne udvikling, der er ønsket af befolkningen i landsbyen.

Det er ikke denne bogs mål at beskæftige sig med fremtiden, men der skal dog peges på den mulighed, der ligger for True i et blive integreret i den udvikling, der er i gang omkring Århus. Man kunne forestille sig, at det rekreative område der ligger langs med Jernaldervej og Skjoldhøjvej, fra

Hasle og ud til True-markerne ved Anelystvej, blev suppleret med True by og jord, dog ikke som et rekreativt område, men som et aktivt landsbrugsområde og landsby der kunne være et værdifuldt alternativ til storbyen og dens livsbetingelser.

De senere års diskussioner om øst-motorvejen har skabt tvivl om behovet for denne. Hvis vejen ikke skal bygges, og der f.eks. blev ført en mere aktiv landzonepolitik, som skaber muligheder for småerhvervene på landet, ville de kvaliteter, en landsby som True har, blive styrket og derved fremme mulighederne for, at landsbyen fortsat kunne være en aktiv fungerende enhed med både dagligt arbejde, miljø og fællesskab.

Sagsregister

Agerbrug 16,35,185
Barsel 75
Begravelse 79
Brandslukning 72
Bryllup 75
Buskarsel 181, 182, 183
Bystævne 19,20
Domkapitlet i Århus 10, 32, 38, 58
Dyser og høje 11, 12, 13
Fastelavn 81
Gadejord - Forte 14, 33, 38
Gadekær - branddam 15, 38, 59
Gartneri 61
Gilder 20, 75 - 87
»Grander« 19, 86
Gårdhistorie 42 - 74
Hoveri 18, 122
Husmænd 18
Høstfest 85, 184
Høkerhandel 160
Jul 80
Kirkejord 122, 125, 130 - 131
Kloge koner 167
Landbrugsselskaber 177, 178
Landsbyfællesskabet 20, 38, 72
Landsbyspillemand 77, 78, 87, 88
Malkælle 52, 88
Modstandsbevægelsen 174, 175, 176
Motorvej 192
Oldermænd 19, 22, 23, 86
Reformationen 7, 103, 117, 131
Sagn 88 - 97
Skolejord 134
Skoleråd 108, 145, 146
»Sommer i by« 84
Sport 136, 178, 179, 180, 181, 183
Sygekasse 107
Stavnsbånd 19
Teglværksjord 168-169
Tiende 87, 126
Torp-byer 9 - 10
Trafikforhold 181, 183
Tro og overtro 75, 79, 80
True »børnehjem« 168
True fattighus 104
Udmatrikulering 38
Udsiftning 35
Ulykker 99, 100

Veje 33, 34, 182
Videbog 20, 154
Ølbrygning 51

Navneregister i uddrag

Agerøvej 33,
Andersen Anders, sognefoged 64, 112, 174
Andersen Frederik 61, 65
Andersen Peder, haker 160
Andersen Poul, gartner 55, 175
Andersen Rasmus 153
Andersen Søren, møller 155
Anelyst 38, 62, 73, 165, 171
Anelystvej 33, 70, 193
Askøvenget 34
Averhoff & Co. A/S 62
Bang Leif 180
Basland Niels, købmand 159, 163
Baunehøjvej 33, 60
Beck & Reintoft, arkitektfirma 144
Bille Ove, biskop 128
Bilka 5, 30, 68, 181, 183, 186, 189, 190
Birkagergård 64, 65
Bisgaard Jens, præst 132
Bitte-fanden, mestertyv 89
Bjerre Paul, arkitekt 185, 186
Block Rasmussen Ane 178
Block Rasmussen Henning 83
Bohøj 69
Bondepartiet 103
Borch Hans J., vognmand 70
Borum 34, 163
Boserup Keld 187
Brabrand 5, 7, 11, 12, 20, 22, 24, 34, 57, 106, 117, 153, 171, 175, 186
Brabrand Søren N.(Lyngbye), præst 132
Brandt Marius, møller 155
Bremerholm (Bækkehuset) 71
Brendstrup 8
Breum Knud, skoleinspektør 144
Broge Hans, storkøbmand 56, 57, 168, 177
Brund Søren, Yderup 60, 62
Buchøjgård 69, 168
Bundgaard Hans Verner, lærer 83, 136, 142

Carlsen Kim 180
Carlsen Marianne 180
Christensen Chr.H. 54, 66
Christensen Henning 68
Christensen Jens, ankersmed 101
Christensen Marie, lærer 141
Christensen Olaf P. rådmænd 183
Christensen Svits, vognmand 183
Christensen Tage 70
Christiansen Regner, præst 132
Christiansen Åge, mekaniker 153
Clemensdatter Maren 97
Constantinsborg (Strandgård) 98

Dalbøvej 33
Ball Hans Henrik 181, 191
Damgård 15, 59, 62, 104
Dansk Bygningsbevaring 192
Dons Hans Jensen, præst 132
Dons Jens Hansen, præst 132
Dybdal Chr. 56

Egå-Borumdalen 8
Ehlersen A.R. 57
Eidorff Alfred 69
Eidorff Hans, tømrermester 72, 165
Eldal 8, 30, 61, 68, 153
Enghavegård 61
Engkær 15, 31
Engkær Karl 42, 53
Engkær Niels 65
Engkærgård 42 - 50, 52, 53, 73, 125
Engvang 54, 66
Eriksen Morten, arkitekt 178
Espenhøjvej 33, 55, 58, 69, 160, 170

Fiiil Ulla, lærer 143
Fink-Jensen Kirsten, lærer 143
Flyvholm Børge 180, 181
Fogsgård Jens 68, 76
Fogsgård Søren 68
Fournais Theodor, slagter 163, 165
Frandsen Else 163
Frandsen Peder Rasmus (1838 - 1916), sognefoged 56, 57, 113, 174

Frandsen Peder Rasmus (f. 1910), sognefoged 57, 114, 115
Frandsen Peder Thøger Rasmus, sognefoged 32, 57, 114
Frandsen Rasmus (Ras) 57, 114
Frederiksen C., gartner 61
Friis & Moltke, arkitektfirma, Århus 132
Fæster Jes Jessen, præst 132
Fønix, beværtning i Århus 159
Glud Jørgen, kunstner 129
Gregersen Niels, lærer 137
Grydhøj 8, 26, 176
Guldberg Høegh, oberst 11, 12

Hegelquist Bertrand, murer 129
Hahn Johan Christian, præst 132
Halkjær Peter 180
Hahnner Haldur, læge 168
Hansen Anders, lærer 137
Hansen H.C., statsminister 109
Hansen Jørgen 56
Hansen Karl, centralbest. 170
Hansen Mads, folkedigter 67
Hansen Sofie 160
Hansen Årlev Jens, kunstner 128
Harmsen Herlov, gartner 65
Harmsen Jens, gartner 71
Hasle 7, 18, 34, 67, 143, 168, 186
Haugaard Peder Christensen, møller 154
Herholdt Kristine, lærer 141
Hjelm Axel, murer 130
Hjort Kristine, lærer 140
Holm Jens 129
Holm Maren, jordemoder 71
Holm Peder, sognefoged 110
Holm Rasmus (Ras) 59
Holmstrup 9, 54, 67, 110
Holmstruppgård 8, 30
Holmstruppgårdvej 33, 132
Holmstruppvej 33
Hundrup Berent, smed 101
Huidt Jens, præst 131
Hutfeldt Anders Jespersen, præst 132
Hvidkjær Rasmus Laursen, lærer 140

- Hvidt Conrad Wilhelm, præst 132
 Hviid Bent 180
 Højgården 56, 62, 64, 112
 Højgårdens Autolakering I/S 65, 164
 Højsgård Jørgen S. 67
 Isaksen Bo 155
 Jacobsen C, borgmester i Vejle 108
 Jakobsen Niels Peter, gartner 61
 Jensen Christian, entreprenør 66
 Jensen Harald, redaktør 107
 Jensen Jens, møller 155, 156
 Jensen Johan, møller 155
 Jensen Laurits 54
 Jensen Mary Kollerup, lærer 141
 Jensen Niels, Møller 155
 Jensen Ole Peter 178
 Jensen Orla, depotbestyrer 65
 Jensen Peder, skædder 105
 Jensen Søren 53, 62
 Jensen Søren Marius 159
 Jernaldervej 33, 132, 133, 192
 Jespersen Morten 42, 54, 173
 Jespersen Rasmus 54
 Johansen Ane 170
 Johansen Einar 55
 Johansen Martha 55
 Johansen Svend 55, 158
 Johnsen Henning, gartner 61, 180, 181
 Jonassen Viggo, byrådsmedl. Århus 143
 Justesen Henry 130
 Jørgensen Anna Schlägelberger, lærer 141
 Jørgensen Conny 59
 Jørgensen Poul E. (Polle) 59
 Kasted 57
 Kjer Erik 59, 61, 66
 Kjerholm Per, tandlæge 129
 »Klubben« 55, 71, 165
 Knirsch Florian Erich 128
 Knudsen E.P. 56
 Knudsen Frede Ulmann, købmand 163
 Knudsen Ivan, mekaniker 152
 Kokrøgel 12, 28
 Krei Absel 62
 Kristensen E.Tang, forfatter 88, 125
 Kristiansen A.C. gartner 68
 Krogstrup Hilda 163
 Krogstrup William, købmand 157, 163
 Kyøvnæget 67, 186
 Kaac Sørensen Jørgen 58
 Kaac Sørensen Martha 58, 140, 172
 Kaac Sørensen Peter 163, 164, 178
 Kaac Sørensen Søren 58, 172, 178
 Laigaard Anders N., lærer 141
 Landsammensl. af Landsby-samfund 192
 Langhøj 28
 Langhøjvej 33, 66, 68, 117
 Larsen Egon 180
 Larsen Jørn Krog 187
 Larsen Leif 173
 Larsen Mikkel, møller 155
 Lassen N.Ø., lærer, Geding 117
 Lauersen Niels, møller 155
 Lauersen P.H. 56
 Lauritsen J.J. 155
 Lemvig Mogens Jensen, præst 132
 Lille Eldalgård 57, 67
 Linde W.de 56
 Loft Andreas S., 70, 155
 Loft Jørgen 120 - 122
 Loft Niels, karetmager 160
 Lokopmobil 72
 Lydickens Anders, borgmester, Århus 97
 Lundagergård 38, 54
 Lyngby 8, 33, 34, 170
 Lyngbye Niels Nielsen, præst 132
 Lyngbygård 18, 38, 64, 68, 69, 70
 Lyngsøe Erik, grosserer 62
 Madsen Jens 59
 Madsen Ruth 59
 »Nialling Svend 13, 54
 Marselis Constantin, baron 127
 Marselisborg 18, 38, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 65, 98
 Melgård Birgit 191
 Mikkelsen Karen Marie 67
 Mikkelsen Peter Hørslev, smed 152
 Mikkelsen Søren Rasmus Møller, smed 151
 Mister Minit 190
 Moesgård Museum 13
 Mogenssen Peder 54
 Morsing Niels Christensen, præst 132
 Mortensen Ove 187
 Mortensen Søren 55
 Mundelstrup Kro 71, 86, 179
 Munkevejen 11, 13, 32, 33, 54, 60, 62
 Munkholm Gunnar, lærer 142
 Museet »Den gamle by«, Århus 173
 Mældrup Jens, præst 132
 Møller A.J. Bartholdy, præst 128, 129, 132
 Møller Niels Jensen, haker 160
 Nekseløvej 33,
 Nielsen Arnold, præst 131
 Nielsen Brian, Esbjerg 180
 Nielsen C.P., lærer 138
 Nielsen Henning K., bankbestyrer 190
 Nielsen Jens, smed 151
 Nielsen Karin 59, 182
 Nielsen Lone 180
 Nielsen N.E. & Søn, tækkemand 53
 Nielsen Ove Karl, mejerist 157
 Nikolajsen Asger 67
 Nordentoft Benedict, præst 128
 Odin 14
 Olsen N. Dige, lærer 139
 Opkær 24
 Opkærgård 70
 Opkærvej 13, 15, 33, 59, 61, 70, 71
 Pedersen Adam 64
 Pedersen Christen Leth, møller 154
 Pedersen Else 57
 Pedersen Johannes, vognmand 66
 Pedersen Jørn, automaler 65, 164
 Pedersen K.M. Hougaard, lærer 143
 Pedersen Niels, smed 101
 Pedersen Niels, præst 131
 Pedersen Peder, lærer 118, 138
 Pedersen Peder Adam 64, 125, 154, 171
 Pedersen Søren Peder 64, 164
 Pedersen Per 65, 164
 Pedersen Sven 62
 Pedersen Sven Åge 60
 Petersen Karmark 130
 Petersen Knud Brun 181
 Petersen Morten Herman, proprietær 173
 Petersen Ole B. 56
 Petersen Peter Stensgaard 154
 Petersminde 38, 67, 186
 Petrus, præst 131
 Plesner Birgitte 155
 Poulsen Anton, Geding 152
 Poulsen Ester, præst 132
 Poulsen Strig 59
 Pratenis Johannes, præst 132
 Prato Johannes de, præst 123
 Pré Philippe du, præst 132
 Provisbankens i Bilka 190
 Quitgaard, hofjægmester 107
 Raben, greve 89
 Rasmussen Anders, møller 155, 156
 Rasmussen Anton L. 54
 Rasmussen Henning 56
 Rasmussen Jakob, smed 147
 Rasmussen Jensenius 166
 Rasmussen Largoni 166
 Rasmussen Margrethe, centralbest. 166, 170
 Rasmussen Ole, vognmand 166
 Rasmussen Peder, sognefoged 110
 Rasmussen Poul, gartner 61
 Rasmussen Rasmus Johan, centralbest. 170
 Reenberg Thøger, landsdommer 99
 Riis Henning, købmand 162
 Riis Jens, lærer 141
 Rix Palle 181
 Rodius, magister 99
 Rohde John 179
 Rundbjergvej 33, 68
 Ry 34
 Røtebøl 9, 10
 Røtebølvej 33, 34, 55, 61
 Schmidt August F., historiker 5, 24, 30, 33, 88, 111, 124, 131, 147
 Schrøder Søren, mejerist 158
 Seiersen Jens, møller 155
 Selkær 31
 Selkærgård 13, 38, 58, 110, 171, 173
 Selkærvej 33, 58
 Simonsen Thorkild, borgmester, Århus 143
 Skibby 11,

Skjoldhøj 25
 Skjoldhøjgård 70
 Skjoldhøjparken 33, 34, 65,
 67, 68, 136, 144, 181, 183,
 186, 187, 189
 Skjoldhøjparkens Grund-
 ejerforening 5, 181, 183
 Skjoldhøjvej 33, 183, 192
 Skovsen Jørn, gartner 61
 Slantelars (Slante Laust)
 præst 92, 93
 Smith Hans, forretningsfø-
 rer 187
 Sognefogedgården 12, 52,
 57, 67, 110
 Stenskjær Viggo 54,
 Stillinggård 31, 65
 Strahlborn Lorenz 129
 Stærh Anders, ridefoged 20
 Søndergård Anders, tømrer
 57 160
 Søndergård Erik, tømrer
 161
 Søndergård Thomas, køb-
 mand 158, 161
 Sørensen Anders, møller
 155, 156
 Sørensen Anna 166, 180
 Sørensen Axel Haugaard 72
 Sørensen Frits Grundahl,
 byrådsmedlem 187, 188, 189
 Sørensen Jesper, sognefoged
 58, 110
 Sørensen Karen, lærer 143
 Sørensen Laurs, sognefoged
 110
 Sørensen Leo, vognmand 5,
 64, 165, 184
 Sørensen Niels, haker 160
 Sørensen Niels, teglværks-
 formand 161, 174
 Sørensen Niels Skjoldborg,
 købmand 161, 170
 Sørensen Preben 129
 Sørensen S.H.T.H., provst
 128
 Sørensen Sophus, bager 161
 Theisen H.H. lærer 137
 Thomassen Jens Jesper 68
 Thomassen Linda 180
 Thomassen Søren 68, 69,
 158, 172
 Thomassen Søren Nielsen
 61, 69
 Thomassen Thomas 69, 158
 Thomsen Peder Nordentoft,
 præst 132
 Thor 14,
 Thøgersen Peder Pedersen
 67

Tilst 31, 67, 119, 186
 Tilst Boldklub 179
 Todderup 9, 10, 110, 117
 Truegård 38, 54, 66, 125, 165
 Trueholm A/S 64, 65, 70,
 143, 186
 True Beboerforening 5, 61,
 166, 180, 181, 182, 183
 True Byvej 33, 55, 59, 60, 64,
 65, 117, 167, 171, 191
 True Fritidshjem 181
 True Gymnastikforening
 178
 Trueholmvej 62
 True og Omegns Rideklub
 182
 True Skjoldhøj Gymnastik-
 forening 179
 True Søndergård 12, 38, 68,
 171
 True Ungdomsklub 181
 True Vestergård 60
 TST 79 179, 180, 181, 184
 Venøvej 33
 Viborg 20, 34
 Viborgvej 10, 34, 61, 67, 192
 Vissing Anton 70
 Vissing Jørgen 70
 Vissing Thorvald 70
 Voldbæk 7, 30, 144, 153
 Vordingborg Køkkener 190
 Wallenstein Albrecht von,
 feltherre 118, 122, 173
 Yderup 8, 117, 170
 Zangenberg H., museumsin-
 spektør 43, 50
 Æbeløvej 33
 Ørntoft Peter Sørensen,
 præst 132
 Østergård Mogens Kirk 187
 Åby 186
 Åbyhøj Apotek 190
 Århus 7, 11, 34, 186
 Årslev 5, 7, 10, 33, 34, 117,
 153
 Årslev Teglværk 56, 57, 168
 Årslev Østergård 56, 175
 Aarhus Amt landøkon-
 omiske Selskab 5, 177